

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI

LATİN DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SALLUSTIUS’UN BELLUM CATILINAE VE
BELLUM IUGURTHINUM ADLI ESERLERİNDE
KARAKTER BETİMLEMELERİ VE SÖYLEVLER
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

BURAK DİNLERER

2501140574

TEZ DANIŞMANI:

DOÇ. DR. ÇİĞDEM MENZİLCİOĞLU

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BURAK DİNLERER Numarası : 2501140574
Anabilim Dalı / ESKİÇAĞ DİLLERİ VE
Anasanat Dalı / Programı : EDEBİYATLARI/LATİN DİLİ VE Danışmanı : DOÇ. DR. ÇİĞDEM MENZİLCİOĞLU
EDEBİYATI/YÜKSEK LİSANS
Tez Savunma Tarihi : 16.04.2019 Saati : 14:00
Tez Başlığı : " Sallastius'un Bellum Catilinae ve Bellum Iugurthinum Adlı Eserlerinde Karakter Betimlemeleri ve Söylevler Üzerine Bir İnceleme "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. GÜLER ÇELGİN		KABUL
2- PROF. DR. ÇİĞDEM DÜRÜŞKEN		Kabul
3- PROF. DR. BEDİA DEMİRİŞ		Kabul
4- DOÇ. DR. BÜLENT ÖZTÜRK		Kabul
5- DOÇ. DR. ÇİĞDEM MENZİLCİOĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. FERİT BAZ		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ EMRE ERTEN		

ÖZ

SALLUSTIUS'UN BELLUM CATILINAE VE BELLUM IUGURTHINUM ADLI ESERLERİNDE KARAKTER BETİMLEMELERİ VE SÖYLEVLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

BURAK DİNLERER

Bu çalışmada Gaius Sallustius Crispus'un **Bellum Catilinae** ve **Bellum Iugurthinum** isimli eserlerinde, karakter betimlemeleri ve söylevleri kullanarak tarihi olayları ve kişileri okuyucunun imgeleminde daha canlı hale getirmek istediğine dair bulgular incelenecektir. Yazarın karakter betimlemeleri ve söylevleri kullanırken faydalandığı çeşitli söz sanatlarının da incelenmesiyle üslubuna dair öne çıkan belirli özellikler de tezin ufak bir kısmını oluşturmaktadır. Karakter betimlemeleri ve söylev kullanımının her iki eserin kurgulanmasında nasıl bir rol oynadığı da göz önünde bulundurularak yapılmış bu çalışma genel olarak yazarın üslubuyla birlikte tarihçiliğine de odaklanmaktadır. İki eserdeki söylevler ve karakter analizleri incelenerek Sallustius'un inşa etmek istediği dramatik yapı ortaya konmuş, bu eserlerdeki kişilerin karakter yapılarının tarihi olayların gidişatına nasıl etki ettiği gösterilmek istenmiştir. Sallustius'un her iki eserdeki söylevler aracılığıyla çeşitli söz sanatlarının da yardımıyla okuyucu üzerinde yaratmak istediği etki de tezde incelenmiş olan unsurlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Sallustius, Tarih Yazımında Söylevler, Tarih Yazımında Karakter Betimlemeleri, Roma Tarih Yazıcılığı, Catilina, Iugurtha

ABSTRACT

A REVIEW OF CHARACTER PORTRAYALS AND ORATIONS IN BELLUM CATILINAE AND BELLUM IUGURTHINUM OF SALLUST

BURAK DİNLERER

In this study, the findings of Gaius Sallustius Crispus in his works **Bellum Catilinae** and **Bellum Iugurthinum** will be examined by his using character portrayals and orations to make historical events and characters more vivid in the imagination of reader. Some of the prominent features of his style constitute a small part of the thesis by examination of rhetorical devices the author makes use of while using character portrayals and orations. This study, which takes into account the role of using character portrayals and orations in the arrangement of both works, generally focuses on the author's style and historiography. The dramatic structure that Sallustius wanted to constitute was revealed by examining the orations and character analyses in both works and it was aimed to show how the character traits of the people in these works affected the course of historical events. The effect which Sallustius wanted to create on the reader by means of orations, and with the help of various rhetorical devices, in both works is one of the elements in the thesis.

Keywords: Sallustius, Orations in Historiography, Character Portrayals in Historiography, Roman Historiography, Catilina, Iugurtha

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı, Gaius Sallustius Crispus'un **Bellum Catilinae** ve **Bellum Jugurthinum** isimli iki eserindeki karakter betimlemelerinin ve söylevlerin incelenmesi ve tarihçinin karakter betimlemeleri ile söylevleri kullanarak eserlerindeki karakterlerin düşüncelerini, duygu durumlarını ve kişilik özelliklerini ne şekilde ortaya koymak istediğini irdelemektir. Her iki eserinde olayların kendisi üzerinden şekillendiği iki karakteri ¹ ana merkeze yerleştirerek söz konusu karakterlerin hırs ve arzularının onları ve çevresindekileri nasıl uçurumun eşiğine getirdiğini gösteren Sallustius, eserlerindeki birçok karakteri için düzenlediği söylevlerle de onların iç dünyalarını yansıtmayı çok iyi başarmaktadır. Sallustius'un karakter betimlemesi ve söylev kullanımını tarihi bir olayı naklederken edebi bir yöntem olarak nasıl ve ne şekilde kullandığının da incelenmiş olduğu bu tezde, önce Sallustius'un betimlediği karakterlerin açıklaması yapılmış, daha sonrasında ise yazarın çeşitli karakterler için hazırladığı söylevlerin hepsi eserlerdeki kronolojik sıraya uygun bir biçimde incelenmiştir. Tez yazımı süresi boyunca emeği ve ilgisi ile hiçbir zaman desteğini benden esirgememiş olan değerli hocam Doç. Dr. Çiğdem Menzilcioğlu'na, kaynak kitaplara ulaşmam konusunda yardımını esirgemeyen Sn. Ayşe Aktemur'a ve hayatın her alanında her zaman yanımda olan sevgili Semay Buket Şahin'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

¹ Catilina ve Jugurtha

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SALLUSTIUS'UN HAYATI, ESERLERİ, TARİHÇİLİĞİ VE ROMA TARİH YAZICILIĞINDA SÖYLEV

1.1. Sallustius'un Hayatı ve Eserleri.....	6
1.2. Sallustius'un Tarihçiliği ve Roma Tarih Yazıcılığında Söylev.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

BELLUM CATILINAE'DAKİ KARAKTER BETİMLEMELERİ

2.1. Catilina'nın Karakter Betimlemesi.....	20
2.2. Quintus Curius ve Sempronia'nın Karakter Betimlemeleri.....	27
2.3. Gaius Iulius Caesar ve Marcus Porcius Cato'nun Karakter Betimlemeleri.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELLUM CATILINAE'DAKİ SÖYLEVLER

3.1. Catilina'nın İlk Söylevi.....	36
3.2. Gaius Iulius Caesar'ın Söylevi.....	43
3.3. Marcus Porcius Cato'nun Söylevi.....	54
3.4. Catilina'nın İkinci Söylevi.....	63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BELLUM IUGURTHINUM'DAKİ KARAKTER BETİMLEMELERİ

4.1. Iugurtha'nın Karakter Betimlemesi.....	69
4.2. Gaius Marius ve Lucius Cornelius Sulla'nın Karakter Betimlemeleri.....	80
4.3. Bellum Iugurthinum 'daki Diğer Karakter Betimlemeleri.....	86

BEŞİNCİ BÖLÜM

BELLUM IUGURTHINUM'DAKİ SÖYLEVLER

5.1. Micipsa'nın Söylevi.....	91
5.2. Adherbal'ın Söylevi.....	94
5.3. Gaius Memmius'un Söylevi.....	98
5.4. Gaius Marius'un Söylevi.....	105
5.5. Lucius Cornelius Sulla ve Bocchus'un Söylevi.....	111

SONUÇ.....	116
------------	-----

KAYNAKÇA.....	123
---------------	-----

GİRİŞ

Roma tarih yazıcılığının bugün anladığımız anlamda bilimsel ilk tarihçisi olarak görülen Gaius Sallustius Crispus, monografi türünde eser vererek Coelius Antipater'den sonra bu türün önemli temsilcilerinden birisi olarak kabul görmektedir. Tek bir dönemi ya da belirli kişilerin yol açtığı olayları ele alan üç eseriyle de Roma tarih yazıcılığına farklı bir soluk getiren tarihçinin hedefi, beden gücüne dayalı olan kölelere yaraşır işlerle uğraşmak yerine akıl gücünü kullanarak ardında ölümsüz eserler bırakmaktan ibarettir.¹ İlk eseri olan **Bellum Catilinae**'ı yazarken takındığı objektif tutum² ve iç savaş esnasında tarafında bulunduğu görüşün kendi bakış açısına gölge düşürmediğini belirtmesi,³ tarihi olayları aktarırken mümkün olduğunca objektif ve tarafsız kalmayı hedeflediğinin bir göstergesidir. Ancak bu hedefine tam anlamıyla sadık kalmakta zorlandığını görüyoruz. Roma devletiyle Numidia kralı Iugurtha arasındaki savaşı anlattığı ikinci eseri **Bellum Iugurthinum**'da kendisini bu olayı anlatmaya yönelten en önemli sebeplerden birinin ilk kez bu savaşta soyluların kendini beğenmişliğine karşı çıkılması olduğunu belirtmesi, bir tarih yazarı olarak onun tarafsızlığını koruma konusunda kişisel görüşlerinin etkisinden sıyrılamadığını gösterir. Tezin söylevler ve karakter betimlemeleri bölümünde detaylı bir şekilde incelendiği üzere hem söylevler aracılığıyla hem de soylu kesimden birçok karakteri olumsuz yönlerini öne çıkartarak betimlemekle, halkçı olan politik görüşünün etkisinde kaldığını okuyucusuna hissettirmektedir. Üçüncü eseri **Historiae** diğer iki eserinden ayrılarak Roma tarih yazımının ilk örneklerinde olduğu gibi **annales** tarih yazımına bir örnek oluşturacak şekilde İÖ 78 ile 67 tarihleri arasındaki olayları kapsar ve monografi türünde olmadığı için tezimizde incelediğimiz eserler arasına dahil edilmemiştir.

¹ Sal. **Cat.** 4.1-2.

² "...statui res gestas populi Romani carptim, ut quaeque memoria digna videbantur, perscribere; eo magis, quod mihi a spe, metu, partibus rei publicae animus liber erat." (Sal. **Cat.** 4.2)

³ "Neque me divorsa pars in civilibus armis movit a vero" (Sal. **Hist.** 1.6)

Cassius Dio'ya göre Africa Nova'daki görevi esnasında eyaleti yağmalayarak zimmetine para geçiren⁴ Sallustius, başarılı sayılamayacak bir siyasi kariyeri noktaladıktan sonra, Gaius Iulius Caesar'ın da ölümüyle birlikte **Horti Sallustiani** adı verilen evinde inzivaya çekilip kendisini tarih yazımına adanmıştır. Kartaca Savaşları sonrasında Roma toplumunda ortaya çıkan ahlaki bozulma onun monografilerindeki en fazla öne çıkan konudur; ona göre Kartaca devletinin İÖ. 146 yılında yıkılması Roma erdemlerinin sonu, ahlaki dejenerasyonun ise başlangıcı olmuştur.⁵ Roma devletinin Kartaca Savaşları öncesinde ve sırasında tam bir uyum içinde olduğunu, açgözlülüğün ve hırsın bulunmadığını⁶ ancak bu savaşlardan sonra para ve yetki elde etme tutkusunun insanları esir alarak Roma devletini uçurumun eşiğine getirdiğini söyleyen Sallustius, Lucius Cornelius Sulla'nın yönetimi silahla ele geçirdikten sonra yaşanan ahlaki çöküntünün boyutlarını açıkça ortaya koymak niyetindedir. Ona göre Sulla, emrinde bulundurduğu orduyu kendisine daha da güvenilir kılmak için atalarının geleneklerine aykırı (**contra morem maiorum**) olarak onları sefahate ve aşırı serbest bir hayat tarzına alıştırmıştı.⁷ Sulla sonrasındaki dönemde de devletteki ahlaki çöküntünün gittikçe büyüdüğünü ve birçok kişinin şöhret ve para elde etme hırsıyla kötülüğe bulaştığını aktaran Sallustius, böylesine bozulmuş bir topluluğun yarattığı bir karakter olarak gördüğü Catilina'yı detaylı bir biçimde betimleyerek **Bellum Catilinae** eserine giriş yapmaktadır. Ahlaki açıdan zayıf bulduğu Catilina, Sempronia ve Quintus Curius gibi karakterlerin dışında, ideal Roma erdemlerine sahip olduklarını düşündüğü, birbirine zıt ancak erdemlerinin yüceliği yönünden eşdeğer iki karakter olan Cato ve Caesar'ı da betimlemeyi çok iyi başarmıştır. Önce devlete karşı komplo tasarlamış olan beş tertipçi hakkında verilecek kararın senatoda tartışılması esnasında, onların verdiği iki söylevi okuyucuya aktardıktan sonra her ikisinin karakterlerinin kıyaslamasını yaparak ortaya kusursuz denilebilecek iki karakter betimlemesi ve söylev koymuştur.

⁴ D. C. 43.9.2.

⁵ Eric Adler, "Who's Anti Roman? Sallust and Pompeius Trogus on Mithridates", **The Classical Journal**, Vol. 101, No. 4 (Apr. – May, 2006), s. 385.

⁶ "...condordia maxuma, minuma avaritia erat..." (Sal. **Cat.** 9.1)

⁷ "Huc accedebat quod L. Sulla exercitum quem in Asia ductaverat, quo sibi fidum faceret, contra morem maiorum luxuriose nimisque liberaliter habuerat." (Sal. **Cat.** 11.5)

İkinci monografisi olan **Bellum Iugurthinum** ise **Bellum Catilinae** gibi Roma devleti içindeki bir mücadeleden ziyade Roma'nın Numidia kralı Iugurtha ile olan savaşını ele almaktadır. Sallustius Roma'nın başka bir ulusla mücadelesini anlatmasına rağmen eserindeki ana tema yine Roma devletindeki ahlak problemi ve soylu kesimin kendini beğenmişliğidir. Soyluların küstahlığına ilk kez bu savaş sırasında karşı çıkıldığı için bu eseri kaleme aldığını söyleyen Sallustius, soylu kesimin karşısına çıkarttığı Gaius Marius karakteriyle, kendi kendini yetiştirmiş ideal bir Romalı portresi çizmiştir. Marius ve İÖ 111 yılı **tribunus plebis**'i Memmius'un detaylı bir biçimde karakter incelemesini yaptıktan sonra, onların soylu kesimi hedef aldıkları ve ağır bir biçimde eleştirdikleri söylevlerini vererek Roma'daki yönetici azınlığın içinde bulunduğu kötü vaziyeti net bir biçimde gün yüzüne çıkartmaktadır.

Gerek **Bellum Catilinae** gerekse **Bellum Iugurthinum**'da öne çıkan ve tezin konusunu oluşturan iki önemli unsur karakter betimlemeleri ve söylevler, konu dışı anlatımlarla (**excursus**) birlikte yazarın alametifarikasıdır. Tezin birinci bölümünde yazarın hayatı ve eserleriyle birlikte, tarihçiliği, üslup ve biçim özellikleri incelenecek, Roma tarih yazıcılığında söylevlerin edildiği yere kısaca değinilecektir. İkinci bölümde ise **Bellum Catilinae**'ın ana karakteri Lucius Sergius Catilina'nın detaylıca yapılmış karakter betimlemesi verildikten sonra eserde daha az önem taşıyan Quintus Curius ve Sempronia'nın betimlemeleri birlikte ele alınacaktır. Bölümün sonunda ise Sallustius'un ideal Romalı devlet adamı olarak kabul ettiği Gaius Iulius Caesar ve Marcus Porcius Cato'nun karakter betimlemeleri ve her ikisinin kıyaslanması incelenecektir. Üçüncü bölüm ise **Bellum Catilinae**'daki dört söylevi içermektedir. Catilina'nın yoldaşlarını tertibe kışkırtmak için verdiği söylevin incelenmesiyle birlikte, Gaius Iulius Caesar ve Marcus Porcius Cato'nun yakalanan beş tertipçi hakkında verilecek kararı tartıştıkları söylevlerle devam eden bu bölüm, Catilina'nın Pistoria'da Roma ordusuna karşı savaşa girmeden önce sayıca az olan yoldaşlarını yüreklendirmek için verdiği söylevin incelenmesiyle sona erer.

Dördüncü bölüm, Sallustius'un ikinci monografisi olan **Bellum Iugurthinum**'daki karakter betimlemelerini barındırmaktadır. İlk önce Sallustius'un, monografinin başkişisi olan Iugurtha'yı betimleyişi detaylı bir biçimde incelenerek söz konusu karakterin kişilik yapısı ve hırslarının ne gibi sonuçlara yol açtığı ve aynı

hırsların onun karakterinde yarattığı değişimlere değinilecektir. Sonrasında ise iki Roma askeri ve devlet adamı Gaius Marius ve Iugurtha ile olan savaş sırasında Marius'un hizmetinde bulunan Sulla'nın betimlemeleri incelenecektir. Sallustius'un betimlediği Marius karakteri, soylu kesimden bütünüyle nefret eden, konsül olmak için yanıp tutuşan, dürüst, çalışkan ve askerî alanda fazlasıyla deneyimli bir kişidir. Iugurtha'nın ele geçirilişinde çok önemli bir rol oynadığı için, Sallustius'un okuyucusuna tanıtma ihtiyacı hissettiği Sulla ise, Marius'un aksine daha iyi eğitim almış, köklü bir aile geçmişine sahip, Marius'un sahip olmadığı belagat yeteneğine fazlasıyla sahip, eli açık ve kurnaz bir önder olarak yansıtılmaktadır. Bölümün sonunda ise Sallustius'un kısaca değinmekle yetindiği İÖ. 111 yılı Roma konsülü Calpurnius, Aemilius Scaurus ve 109 yılı konsülü olan Quintus Caecilius Metellus Numidicus gibi Romalı karakterlerin betimlemeleri birlikte ele alınacaktır.

Beşinci ve son bölümde **Bellum Iugurthinum**'daki söylevler incelenerek Sallustius'un eserde yaratmak istediği dramatik yapı ortaya çıkartılacaktır. Bu bölümde dikkat çeken ayrıntı ise Sallustius'un ilk kez Romalı olmayan üç karakterin de söylevlerine yer veriyor oluşudur. Bunlardan ilki, Numidia kralı Micipsa'nın öz oğulları Adherbal ve Hiempsal ile üvey oğlu Iugurtha'ya hitaben verdiği söylevdir. Oldukça kısa olan bu söylevin, Micipsa'nın krallığının ve öz evlatlarının selameti hakkında duyduğu endişe sebebiyle verildiği açıktır. Bu söylevin ardından incelenecek söylevdeyse Sallustius'un Romalı olmayan barbar bir prensin Roma senatosunda gerçekleştirdiği çaresizlik konuşmasını kaleme aldığı görülecektir. Kardeşi Hiempsal'ın Iugurtha tarafından öldürülmesinden sonra kendi canını kurtarmak için ülkesini terk edip Roma'ya sığınan Adherbal, senatoda aciz ve muhtaç bir biçimde yardım talep etmektedir. Sonraki iki söylevde ise Sallustius'un eseri yazma sebebi olarak gösterdiği soyluların kibirli tavırlarına ve yolsuzluklarına karşı çıkan iki halk yanlısı karakterin sözlerine yer verilecektir. İÖ 111 yılının **tribunus plebis**'i olan Gaius Memmius'un çok sayıda verdiği söylevlerden yalnızca bir tanesini eserine koyan Sallustius, söz konusu söylevle hem her zaman eleştirdiği Roma'nın yaşadığı ahlaki çöküntüyü bir kez daha gözler önüne sermiş hem de Memmius'u bir aracı olarak kullanarak soylu kesimin bütün kusur ve ahlaksızlıklarını deşifre etmiştir. Hemen ardından gelen alt bölümde ise halk sınıfının

isteği ve arzusu sonucunda konsül seçilen Gaius Marius’un Numidia seferi öncesi halkın arasından asker toplamak, onlara cesaret vermek, düşmanı olduğu soylu kesimi yerden yere vurmak ve kendi erdemlerini ön plana çıkartmak niyetiyle verdiği söylev ele alınacaktır. Beşinci bölümün sonunda ise Marius’un emriyle Iugurtha’yı savaş yoluyla değil de tuzak yoluyla ele geçirmek için aracı olarak Mauretania kralı Bocchus ile müzakere yapan Sulla’nın söylevi, akabinde kral Bocchus’un Sulla’ya cevap niteliğinde yaptığı konuşma birlikte ele alınacaktır.

Tezde verilen Latinceden Türkçeye eviriler dipnotta aksi belirtilmediği takdirde tarafımızca yapılmıştır. Tez yazımı boyunca incelenen **Bellum Catilinae** ve **Bellum Iugurthinum** eserleri için John C. Rolfe’un hazırladığı 1920 tarihli Loeb edisyonu temel alınmıştır. Tezde kullanılan Latince ve Eski Yunanca kelimeler ile eser isimleri koyu harflerle yazılmış olup, Latince yazar ve eser kısaltmaları için **Oxford Latin Dictionary**’e (Oxford University Press, 2012) Eski Yunanca yazar ve eser kısaltmaları için ise Liddle & Scott’un **A Greek-English Lexicon**’una (Clarendon Press, 1961) başvurulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SALLUSTIUS'UN HAYATI, ESERLERİ, TARİHÇİLİĞİ VE ROMA TARİH YAZICILIĞINDA SÖYLEV

1.1. Sallustius'un Hayatı ve Eserleri

Gaius Sallustius Crispus, İÖ 86 yılında Sabin bölgesinde, Roma'nın 88 km. kuzeydoğusunda bulunan bir köy olan Amiternum'da doğmuştur.¹ Çocukluğuna dair pek bir şey bilinmemekle birlikte, Roma'da eğitim görmüş olduğu kabul edilir.² Hali vakti yerinde bir aileden gelmekle birlikte ondan önce ailesinden hiç kimse herhangi bir devlet görevinde bulunmadığı için **homo novus**, yani ailenin devlet kademesinde görev alan ilk ferdidir. Kendisinden öğrendiğimiz üzere genç yaşta siyasi hayata atılmış ve Roma'nın gittikçe bozulmakta olan ahlak yapısının içine düşmüş, hırsının ve gençliğinin de vermiş olduğu toylukla mevki elde etme arzusunun çeşitli sıkıntılarını çekmiştir.³ İÖ 54 yılında **quaestor**⁴ olmuştur. İÖ 52 yılında ise **tribunus plebis**⁵ olmuş ve bu görevi icrası esnasında patlak veren Publius Clodius Pulcher ve Titus Annius Milo arasındaki çekişmede Milo'nun yandaşları tarafından öldürülen halk yanlısı Pulcher'in yanında saf tutmuştur. İÖ 50 yılında ise **censor**⁶ Appius Claudius Pulcher tarafından ahlaka aykırı davranışlarından ötürü senatodan kovulan Sallustius, Caesar ile Pompeius arasında patlak veren iç savaşta Caesar'ı destekler.

¹ J. C. Rolfe, **Sallust**, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1920, s. ix.

² V. Pagán, **A Sallust Reader Selections from Bellum Catilinae, Bellum Iugurthinum, and Historiae**, Illinois, Bolchazy-Carducci Publishers, 2009, s. xi.

³ "Sed ego adulescentulus initio sicuti plerique studio ad rem publicam latus sum, ibique mihi multa advorsa fuere. Nam pro pudore, pro abstinentia, pro virtute audacia, largitio, avaritia vigeabant. Quae tametsi animus aspernabatur insolens malarum artium, tamen inter tanta vitia imbecilla aetas ambitione corrupta tenebatur; ac me cum ab reliquorum malis moribus dissentirem, nihilo minus honoris cupido eadem qua ceteros fama atque invidia vexabat." (Sal. Cat. 3.)

⁴ **Cursus Honorum**'un ilk basamağı olan bu mevki ağırlıklı olarak mali işlerden sorumlu devlet memurlarının görevini ifade etmektedir.

⁵ **Tribunus Plebis**: Roma halkının çıkarlarını gözetken komitede görevli olan yüksek memur.

⁶ Nüfus sayımından, devlet hazinesinin denetlenmesinden sorumlu, halkın ahlaki değerlerini gözetken magistrat.

Böylece Caesar'ın güvenini kazanarak onun tarafından İÖ 49 yılında tekrar **quaestor** olarak atanınca yeniden senatoya girme şansı elde eder. İÖ 48'de ise Illyricum'da Caesar'ın lejyonlarından birine komuta eder, fakat Octavius ve Libo tarafından mağlup edilir.⁷ İÖ 47 yılında Campania'da Caesar'ın askerleri arasında çıkan isyanı bastırmayı başaramaz ve ölümden döner.⁸ İÖ 46 senesinde **praetor** olarak Cercina adasındaki düşman depolarını ele geçirme amacıyla yola çıkar ve bu görevdeki başarısı sebebiyle Numidia ve Afrika eyaletlerinde **proconsul** görevine getirilir.

Roma'ya döndüğünde ise Numidia'da görevde bulunduğu süre içerisinde zimmetine para geçirme suçlamasıyla yargılanmış fakat büyük olasılıkla Caesar'ın etkisi sayesinde aklanmıştır. Bu suçtan aklanması için Caesar'a iki milyon **sestertius** rüşvet verdiği iddiası Rolfe tarafından kuşkuyla karşılanmaktadır.⁹ Suçlamalar ne olursa olsun, sonuç olarak Sallustius birdenbire oldukça zenginleşmiş ve kendisinden sonra Nero, Vespasianus, Nerva ve Aurelianus gibi imparatorların şahsi mülkü haline getireceği ve Roma'nın İS 410 yılında Gothlar tarafından yağmalanincaya kadar ayakta kalacak olan **Horti Sallustiani** isimli dillere destan bir eve sahip olur.

Sallustius, kendisinin politik alanda bir bakıma hamisi olan Caesar'ın İÖ 44 yılında öldürülmesinden sonra kamu hayatından çekilir ve kendisini tarih yazımına adar. Kölelere layık olarak gördüğü uğraşlar olan, çiftçilik yapmak (**agrum colundo**) ya da avlanmak (**venando**) ile ilgilenmek yerine Roma halkının tarihini yazmaya karar verdiğini yine bizzat kendisinden öğrenmekteyiz.¹⁰ Sallustius'un tarih yazıcılığını seçmesinde politik kariyerinde aldığı rollerin etkisinin olduğunu söylemek şaşırtıcı olmayacaktır.¹¹ İlk eseri **Bellum Catilinae**'in konusu olan Catilina'nın kalkıştığı darbe sırasında Sallustius'un Roma'da olduğuna dair hiç bir emare yoktur¹² ancak gençken atıldığı siyasi yaşamda şahit olduğu ahlaksızlık,

⁷ J. C. Rolfe, **Sallust**, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1920, s. xi.

⁸ A. y.

⁹ A. y.

¹⁰ "...neque vero agrum colundo aut venando servilibus officiis intentum aetatem agere; sed a quo incepto studioque me ambitio mala fletinuerat, eodem regressus statui res gestas populi Romani carptim..." (Sal. **Cat.** 4.1-2)

¹¹ G. Varınlıoğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine", **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s. 64.

¹² D. C. Earl, "The Early Career of Sallust", **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, Bd. 15, H. 3 (Aug., 1966), s. 307.

açgözlülük ve bunun sebebiyet verdiği bütün olumsuz unsurlar ilk eserinin yapı taşlarını oluşturmaktadır. Caesar tarafından İÖ 46 senesinde Africa Nova eyaletinde **proconsul** olarak görevlendirilmesi¹³ ikinci eseri olan **Bellum Iugurthinum**'u yazarken ona şahsi tecrübelerinden faydalanma fırsatını sağlamış olduğunu düşündürebilir. Cicero'nun eski eşi Terentia ile evlendiği bilinen¹⁴ Sallustius, İÖ 35 veya 34 yılında ölmüştür.

Sallustius neden tarih yazdığını gerek **Bellum Catilinae** gerekse **Bellum Iugurthinum** eserlerinin önsözünde net bir şekilde açıklar. Akıl (**animus**) ve beden (**corpus**) gücünü iki farklı kavram olarak düşünen Sallustius, asıl güce sahip olanın akıl olduğunu ve bu akıllı insanın tanrıyla olan ortak noktası olarak gördüğünü, beden ise ancak bu akla itaat etmek için var olduğunu belirtir.¹⁵ Ona göre zenginlik ve güzellik gibi kavramlar geçiciyken akıl gücüyle elde edilen şeyler ölümsüzdür. **Bellum Iugurthinum**'un önsözünde de akıllı insan hayatının önderi olarak kabul ederek¹⁶ akıl gücüyle elde edilen şeylerin ölümsüzlüğüne vurgu yapan Sallustius, insanın bedensel hazza veya tembelliğe kapıldığı zaman boş yere yakınacağını savunur.¹⁷ Bu düşünceler göze alındığında onun tarih yazımını da akıl gücüyle bağdaştırdığı ve bu sayede ölümsüz olmayı arzuladığı görülecektir. Onun bu öngörüsü yüzyıllar sonra kendisini ispatlayacaktır da; eğer kaleme almış olduğu tarih eserleri olmasaydı Sallustius sıradan bir politik kariyerle zihninde tasavvur ettiği ölümsüzlüğü çok büyük bir ihtimalle elde edemeyecekti.

Pagán'a göre Sallustius'un ilk eseri olan **Bellum Catilinae** olaydan yirmi sene sonra yani İÖ 43 senesinde yazılmıştır.¹⁸ Rolfe da Sallustius'un Caesar için kullandığı övgü dolu sözlere bakarak eserin onun ölümüne kadar¹⁹ yayımlanmadığı

¹³ Walter Allen, Jr., "Sallust's Political Career", **Studies in Philology**, Vol. 51. No. 1 (Jan., 1954), s. 6.

¹⁴ R. Syme, "Sallust's Wife", **The Classical Quarterly**, New Series, Vol. 28, No. 2 (1978), s. 292.

¹⁵ "Sed nostra omnis vis in animo et corpore sita est; animi imperio, corporis servitio magis utimur; alterum nobis cum dis, alterum cum beluis commune est." (Sal. **Cat.** 1.2)

¹⁶ "Sed dux atque imperator vitae mortalium animus est." (Sal. **Jug.** 1.3)

¹⁷ "Sin captus pravis cupidinibus ad inertiam et voluptates corporis pessum datus est, perniciose lubidine paulisper usus, ubi per socordiam vires, tempus, ingenium diffluxere, naturae infirmitas accusatur; suam quisque culpam auctores ad negotia transferunt." (Sal. **Jug.** 1.4)

¹⁸ V. Pagán, **Conspiracy Narratives in Roman History**, Austin, University of Texas Press, 2004, s. 37.

¹⁹ İÖ 44.

kanaatindedir.²⁰ **Bellum Catilinae** eseri için herhangi bir kaynak göstermeyen²¹ Sallustius, **Bellum Iugurthinum** eseri içinse çok sayıda kaynak kullanmıştır. Yazdığı ilk eser olan **Bellum Catilinae** tıpkı **Bellum Iugurthinum** gibi bir monografidir ve soylu bir kimse olan Lucius Sergius Catilina'nın devlete karşı kurduğu komployu yani tek bir hadiseyi ele almaktadır. Sallustius bu eseri düzenlerken belirli bir plan çerçevesinde hareket etmektedir. İlk olarak akıl ve beden ikiliği üzerine yazılan felsefi içerikli bir önsözden sonra, neden tarih yazmaya karar verdiğini açıklamasıyla²² devam eden bu eser, yazarın monografinin başkışısı Catilina'nın karakter betimlemesini vermesiyle birlikte²³ tam olarak başlar. Aynı planı **Bellum Iugurthinum**'da da görmek mümkündür. Akıl ve beden ayrımı yaptığı benzer bir önsözden sonra neden Iugurtha savaşını kaleme alacağını açıklar,²⁴ hemen ardından **Bellum Iugurthinum**'un ana karakteri olan Iugurtha'nın detaylı bir karakter analizini yapar. Karakter analizleri ve betimlemeleri Sallustius'un eserlerinin en önemli unsurlarından biridir. Tarihi bir eserde olayın ana karakterini ve diğer kişileri okuyucuya çeşitli özellikleriyle tanıtmak, okuyucunun zihninde belirli bir karakter modeli oluşturarak konuyu daha da dinamik ve canlı bir hale getirmek için gerekli bir araçtır. Okuyucu bu sayede zihninde belirli özellikleriyle tasavvur ettiği karakterin davranışlarının sebebini daha iyi anlama fırsatı bulacak ve kişinin karakter özelliklerinin tarihi olaylarda gidişatı ne ölçüde değiştirip etkileyebileceğini daha berrak bir şekilde görebilecektir.

Tarih yazımında kendisine rol model olarak aldığı Thukydides'in izinden giden Sallustius, tıpkı onun gibi eserlerine karakterleri usta bir biçimde yerleştirmiştir. Betimlediği bazı karakterler bütün çağlar boyunca şaheser olarak kabul edilmiştir.²⁵ **Bellum Catilinae**'da en çok öne çıkan karakterler olan Catilina, Caesar, Cato ve Sempronia, Sallustius için eserin temel yapısını oluşturan ana etmenlerdir. Catilina eserin başkışısıdır ve bütün bir eser onun ve onun eylemlerinin

²⁰ J. C. Rolfe, **Sallust**, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1920, s. xiii.

²¹ Bedia Demiriş, **Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı**, İstanbul, Ege Yayınları, 2006 s.52.

²² Sal. Cat. 4.

²³ Sal. Cat. 5.

²⁴ Sal. Jug. 5.

²⁵ Peter Bullions, **Sallust's History of the Conspiracy of Catiline, and Jugurthine War**, New York, Pratt, Woodford, and Company, 1852, s. vii.

üzerine inşa edilmiştir. Caesar ve Cato ise Sallustius'un gözündeki ideal Romalı devlet adamı profilinin yazıya dökülmüş halidir. Caesar yanlısı olmasına rağmen Cato'yu göklere çıkartan Sallustius'un bu her iki tarihi karakterin kıyaslamasını yaparken son derece tarafsız bir tutum izlediği açıkça görülmektedir.²⁶ Eserde betimlediği tek kadın olan Sempronia ise karakterinin kötü yanlarıyla ele alınmasından ötürü adeta Catilina'nın kadın izdüşümü niteliğindedir.

Bellum Iugurthinum'daki karakter betimlemeleriye yazarın bir önceki eserine nazaran daha geniş bir yer tutmaktadır. Eserin en önemli kişisi olan Iugurtha okuyucunun karşısına önce seçkin özellikleriyle çıkmaktadır. Afrikalı bir prens olmasına rağmen her niteliği Sallustius tarafından fazlasıyla övülen Iugurtha zaman içerisinde güç elde etme arzusuyla kontrolden çıkarak gittikçe vahşileşen ve acımasızca cinayetler işleyen birine dönüşmektedir. Onun eser boyunca geçirdiği bu değişim, hırs ve açgözlülüğün insan üzerinde ne denli kötü etkilere yol açıp kişiyi nasıl bir uçuruma sürükleyebileceğinin tipik bir göstergesidir. Gaius Marius ve Lucius Cornelius Sulla Felix ise Sallustius'un ağırlıklı olarak üzerinde durduğu Romalı karakterlerdir. Marius onun gözünde kendi kendini yetiştirmiş, soylulardan nefret eden ideal bir Roma askeri konumundadır. Sallustius onun konsül seçilişini soylulara karşı yapılmış çığır açan bir darbe olarak kabul etmektedir.²⁷ Sulla ise bütün olumlu özelliklerine rağmen eğlenceye düşkün fakat buna rağmen hiçbir zaman kendi işlerini aksatmayan bir önder olarak betimlenmektedir.²⁸

Sallustius'un eserlerindeki göze çarpan bir başka unsur ise onun ustalıkla yansıtmayı başardığı söylevlerdir. İlk eseri **Bellum Catilinae**'da dört, **Bellum Iugurthinum**'da altı söylev bulunmaktadır. Tamamlanmamış son eseri **Historiae**'dan ise günümüze ancak dört söylev kalmıştır. **Bellum Catilinae** ve **Bellum Iugurthinum**'daki söylevlerin tamamı tezin çeşitli bölümlerinde detaylı bir biçimde inceleneceği için bu bölümde söylevlere yönelik detaylı bir açıklama yapmamayı daha uygun gördük.

²⁶ Sal. Cat. 54.

²⁷ Andrew Lintott, "Political History, 146-95 B.C.", **The Cambridge Ancient History Second Edition, Volume IX; The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B. C.**, Ed. J. A. Crook, Andrew Lintott, Elizabeth Rawson, Cambridge, Cambridge University Press, 1992, s. 91.

²⁸ Sal. Jug. 95.3-4.

Sallustius, okuyucunun tarihi olayları zihninde tüm ayrıntılarıyla canlandırabilmesi için eserlerinde, karakter betimlemeleri ile söylevler dışında **excursus** adı verilen konu dışı anlatımlara da çok sık başvurmuştur. **Bellum Catilinae**'da Roma devletinin içinde bulunduğu kötü durumu detaylı bir biçimde açıklamak amacıyla **excursus**'a başvurur. Bunların ilkinde Catilina'nın isyan girişiminin altında yatan nedenleri açıklamak amacıyla Roma'nın en eski tarihine, kuruluş efsanesine geri dönüp Troyalıların Aeneas önderliğinde İtalya'ya göçtüklerini ve bir devlet kurduklarını,²⁹ bu devletin zamanla büyüdükçe de devlet içi çekişmelerin arttığını ve eski geleneklerin görmezden gelindiğini aktararak, zaman içerisinde devletin nasıl ahlaksızlık, açgözlülük ve hırs yüzünden ahlaki bozuntuya uğradığını anlatır. Sunulan bu tabloda Catilina, böylesine büyük ve aynı ölçüde ahlaki bozuk bir toplumda kendi çevresine bir sürü ahlaki bozuk ve suça batmış kişiyi toplamakta doğal olarak hiç güçlük çekmez.³⁰

Sallustius, Catilina'nın tertibine zemin oluşturan bu etmenleri açıkladığı birinci **excursus**'dan sonra ikinci **excursus**'da ise daha önceden yaptığı gibi, Roma devletinin kuruluşundan o güne kadar ki yükselme ve ahlaken çöküşe geçme süreci kadar geniş bir zaman aralığı yerine, tertibin hemen öncesindeki devletin ve halkın genel durumuna değinerek zaman aralığını büyük ölçüde kısaltır. Sallustius, Catilina'nın gizli planlarının ortaya çıkmasının hemen öncesinde Roma devletinin durumu için “son derece acınası” (**multo maxume miserabile**) ifadesini kullanır.³¹ Devletin o an içinde bulunduğu durumun vahametini çok iyi özetlemektedir; doğudan batıya her şey Roma devletinin emrine amade durumdayken, devlette huzur (**otium**) ve zenginlik (**divitiae**) hâkimken, inatçı kişilikleriyle (**obstinatis animis**) hem kendilerini hem de devleti yıkıma (**perditum**) götüren bazı yurttaşlar peydah olmuştur, bu kişiler iki senato kararı çıkmış olmasına rağmen ödüllerin cazibesine kapılıp ne bu tertibi ele vermişlerdir ne de tek bir kişi dahi olsa Catilina'nın ordugâhından ayrılmıştır. Sallustius, Catilina ve yandaşlarının var olan düzeni yıkıp yönetimi ele geçirme düşüncesini toplumun büyük bir çoğunluğunu (**plerosque civium**) ele geçiren çok kuvvetli (**tanta vis**) salgın bir hastalık (**morbi atque uti**

²⁹ Sal. Cat. 6.

³⁰ Sal. Cat. 14.

³¹ Sal. Cat. 36.4.

tabes) olarak görmektedir.³² Sallustius'un olayı bu şekilde değerlendirmesinde eserini yazdığı sırada büyük bir servete sahip oluşunun etkisi göz ardı edilmemelidir; şayet eserinde betimlediği gibi teşebbüsü destekleyen ayak takımına veya sicili kabarık gruba ait olmuş olsaydı, o zaman olaya çok daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşması söz konusu olabilirdi.

Bellum Iugurthinum'daki ilk konu dışı anlatım Afrika'nın coğrafi özellikleri üzerinedir. Oldukça detaylı olan bu anlatım, Afrika'da yaşayan yerli halkların gelenekleri hakkında kapsamlı bir bilgi verir.³³ Eserdeki diğer önemli konu dışı anlatım ise Leptis şehrinin kökeni ve Kartacalılar ile Kyreneliler arasındaki mücadelede kendilerini kahramanca feda eden Philaenus isimli iki Kartacalı kardeşin hikâyesidir.³⁴

Sallustius'un yazdığı son eser olan ve günümüze ancak fragmanlar halinde kalan **Historiae** ise, Lucius Cornelius Sisenna'nın aynı isimdeki eserinin devamı niteliğini taşımaktadır. Vossius'un aktardığına göre Sisenna'nın eseri Galyalıların Roma'yı ele geçirmesiyle başlayıp Marius ve Sulla arasındaki savaş ile sonlanmaktaydı.³⁵ Sallustius da kendi eserini Sulla'nın ölüm tarihi olan İÖ 78 yılından başlatıp İÖ 67 yılına kadar gerçekleşen olayları ele almıştır. Toplam beş kitaptan oluşan bu eserden fragmanlar dışında dört söylev ve iki tane mektup tam olarak elimize ulaşmıştır. Varinlioğlu'na göre Sallustius bu eserde de tıpkı diğer eserlerinde olduğu gibi felsefi düşüncelerini yansıtmış, söylevler aktarmış ve kişilik çizimlerine yer ayırmış olmalıdır.³⁶ Konu dışı anlatımların da bulunduğu bu eser yazarın ölümüyle yarım kalmıştır.

Sallustius'a atfedilen, Caesar için yazdığı bir söylev ve mektup ise imparatorluk dönemi retorik okullarına ait gibi gözükmektedir.³⁷ Retorik okulundaki

³² Sal. **Cat.** 36.5.

³³ Sal. **Jug.** 18.

³⁴ Sal. **Jug.** 79.

³⁵ Carolus Anthon, **C. Crispi Sallustii De Catilinae Conjuratone Belloque Jugurthino Historiae**, Novi Eboraci: Sumtibus G. Et C. Et H. Carvill, 1831, s. 372.

³⁶ G. Varinlioğlu, "Sallustius ve Yapıtları Üzerine", **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s.79.

³⁷ J. T. Ramsey, **Sallust's Bellum Catilinae Second Edition**, New York, Oxford University Press, 2007, s. 6.

öğrenciler için bir başkasının ağzından söylevler gerçekleştirmek alışıldık bir pratik yapma biçimiydi³⁸ ve tarihi kişiliklerin ağzından tarihi olaylara ilişkin yapılan bu konuşma alıştırmalarına da **suasoria** adı verilmekteydi.³⁹ Sallustius'un ağzından Cicero'ya yönelik yazılmış bir **suasoria** ve buna cevaben Cicero tarafından yazılmış **suasoria**'nın ise Fronto ve onun retorik okuluna ait olduğu düşünülmektedir.⁴⁰

1.2. Sallustius'un Tarihçiliği ve Roma Tarih Yazıcılığında Söylev

Sallustius tarih yazıcılığı konusunda Cicero'nun tarihin nasıl yazılması gerektiğine dair listelediği unsurları bire bir uyguluyor gibi görünmektedir. Cicero, kendi başarılarını kaleme alması için ricada bulunmak amacıyla Luceius'a yazdığı bir mektubunda ona, tek bir konu ve tek bir kişi üzerine yoğunlaştığı takdirde o eserin daha verimli ve daha özenli olacağını söyler.⁴¹ Sallustius da adeta bu tavsiyeyi dinlemişçesine tek bir konu ve tek bir kişiyi ele alan iki monografi yazmıştır. Cicero diğer bir eseri olan **De Oratore**'de ise tarih yazımının nasıl olması gerektiğini Antonius'un ağzından açıklarken, bir tarih eserinde coğrafi açıklamaların olması gerektiğini söylemektedir; Sallustius da **Bellum Iugurthinum**'da Afrika'nın detaylı bir coğrafi açıklamasını vermiş, **Historiae**'de ise Karadeniz'in coğrafi özelliklerinden bahsetmiştir. Cicero bir tarihçinin, eserindeki olayların hangi şekilde söylendiğini açıklamasını ister; Sallustius her üç eserinde de çeşitli karakterleri kullanarak çok fazla sayıda söyleve yer vermiştir. Cicero ünlü önderlerin biyografik karakter betimlemelerinin yapılmasının gerekliliğinden bahsetmiş,⁴² Sallustius da,

³⁸ Anna A. Novokhatko, **The Invectives of Sallust and Cicero**, *Sozomena Studies in the Recovery of Ancient Texts*, Ed. Alessandro Barchiesi, Robert Fowler, Dirk Obbink, Nigel Wilson, Vol. 6 Berlin, New York, Walter de Gruyter, 2009, s. 3.

³⁹ Çiğdem Dürüşken, **Antikçağ'da Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica Roma'da Rhetorica Eğitimi**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995, s. 76.

⁴⁰ J. C. Rolfe, **Sallust**, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1920, s. xix.

⁴¹ "Et simul, si uno in argumento unaque in persona mens tua tota versabitur, cerno iam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint." (Cic. **Fam.** 5. 12. 2)

⁴² A. J. Woodman, **Rhetoric in Classical Historiography Four Studies**, Routledge, London and New York, 1988, s. 117. Ayrıca bkz. (Cic. **De Orat.** 2.63-64)

Caesar, Sulla, Marius ve Catilina gibi önderlerin karakter portrelerini oldukça güzel ve detaylı bir biçimde aktarmıştır.

Sallustius'un tarih yazımında dikkat çeken önemli üslup özelliklerinden biri de eski kelime kullanımına verdiği önemdir. Kirchner'a göre bir hatip için eski kelimeleri kullanmak anlatıma normalden daha fazla itibar katacağı için, gösterişli bir stil oluşturmak adına faydalı bir yöntemdir.⁴³ Quintilianus ise eski kelimelerin kullanımını onaylamadığını Sallustius'un Yaşlı Cato'nun kelimelerini çalmakla suçlandığı bir epigramı anarak belirtmektedir.⁴⁴ Sallustius'un **superlativus** için kullandığı -imus yerine -umus bitimi⁴⁵ ile **gerundivum** için kullandığı -endum yerine -undum bitimi⁴⁶ onun bütün eserlerinde çok sık rastlanılan bir unsurdur. Bir fiilin **perfectum** zamanı üçüncü çoğul kişisi için kullanılan -erunt yerine -ere bitimi de Sallustius'un üslubunda dikkat çeken öğeler arasındadır. Zarf kullanımında ise -tim bitimli zarflara olan ilgisini Sisenna'nın takipçisi olmasına bağlamak bize oldukça olası görünmektedir. Gellius'tan öğrendiğimiz kadarıyla Sisenna'nın yazdığı tarih eserinde **cursim**, **properatim**, **celatim**, **vellicatim**, **saltuatim** gibi zarflar bulunmaktadır.⁴⁷ Sallustius'un da Romalı tarihçi Sisenna'nın etkisinde kaldığını gözönünde bulunduracak olduğumuzda, onun da benzer -tim bitimli zarfları çoğu kez kullanması şaşırtıcı karşılanmayacaktır.⁴⁸ **Infinitivus historicus** ise Sallustius'un üslubunun vazgeçilmez bir parçasıdır.⁴⁹ Knoepfle'a göre her ne kadar bu kullanıma Cicero ve Caesar'da rastlansa da, Sallustius anlatımındaki etkiyi artırmak için **infinitivus historicus**'u edebi bir yöntem olarak cesurca ve sıklıkla kullanan ilk yazardır.⁵⁰

⁴³ Roderich Kirchner, "Elocutio: Latin Prose Style", **A Companion to Roman Rhetoric**, ed. William Dominik, Jon Hall, Malden-Oxford-Victoria, Blackwell Publishing, 2007, s. 184.

⁴⁴ "Et verba antiqui multum furate Catonis, Crispe, Iugurthinae conditor historiae." (Quint. **Inst.** 8.3.29-30)

⁴⁵ Bkz. **Miserrumum** (Sal. **Jug.** 14.4), **proxumum** (Sal. **Cat.** 26.1)

⁴⁶ Bkz. **Mittundum** (Sal. **Jug.** 25.1)

⁴⁷ Gel. 12.5.

⁴⁸ Çeşitli örnekleri için bkz. **partim** (Sal. **Cat.** 50.1), **praesertim** (Sal. **Cat.** 51.19), **statim** (Sal. **Jug.** 15.2)

⁴⁹ Çeşitli örnekleri için bkz. "2.2. Quintus Curius ve Sempronia'nın Karakter Betimlemeleri" s. 30 ve "4.1. Iugurtha'nın Karakter Betimlemesi" s. 69-70.

⁵⁰ Rudolph J. Knoepfle, "The use of the Historical Infinitive in Sallust", Loyola University Chicago, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 1942, s. 25-26.

Bir fikri mümkün olduğunca az kelimeyle anlatmak anlamına gelen **brevitas**⁵¹ ise Sallustius'un anlatımını etkili ve çarpıcı kılan en önemli etmenlerden birisidir.⁵² Her ne kadar Quintilianus bu anlatım biçiminden kaçınılması gerektiğini tavsiye etmişse de, bu söz sanatının Sallustius'a özgü ve o kullandığında değerli olan bir sanat olduğunu söyleyerek onun hakkını teslim etmiştir.⁵³ Veciz bir üsluba sahip oluşu Sallustius'u tarih yazıcılığında farklı bir noktaya koymakta, eserlerindeki cümlelerin akılda kalıcılığını daha da artırmaktadır. Bazı kelimelerin kullanımından kasıtlı olarak vazgeçme anlamına gelen **ellipsis**⁵⁴ kullanımı ve bazen bütün bir cümlenin tamamını vermek yerine okuyucunun hayalgücüne bırakmak⁵⁵ da onun üslubunun karakteristik özelliklerinden bir diğeridir.

Sallustius'un eserlerinde sıklıkla başvurduğu söz sanatları ise onun üslubuna ve anlatımına renk katan bir diğer özelliğidir. En fazla öne çıkan söz sanatlarından birisi olan **asyndeton**, yani bağlaç kullanmadan kelimeleri art arda dizisi onun veciz üslubunu pekiştiren detaylardan en önemlisidir. Bunun dışında tezin çeşitli kısımlarında da değinme fırsatı bulduğumuz **chiasmus**, **litotes**, **exclamatio**, **interrogatio**, **subiectio** ve **epanaphora** gibi söz sanatları ise onun anlatımını çeşitlendiren ve güzelleştiren unsurlardır.

Söylevlerin antikçağ edebiyatındaki kullanımına bakıldığında zaman, ilkin Yunan edebiyatında destan türünde rastlanmakta olduğu görülecektir. Tarih türünde ise söylevleri eserinde sıklıkla kullanan kişi Thukydides olmuştur. Peloponnesos savaşını konu alan tarih eserinde birçok söylevi kaleme alan Thukydides, bu söylevler aracılığıyla tarihi bir olayın, okuyucunun zihninde daha fazla yer etmesini sağlamak ve söylevi veren kişinin karakter özelliklerini ve düşünce yapısını ortaya açık bir biçimde koymak niyetindedir. Eserindeki söylevlerde ise hatibin söylediğine mümkün olduğu ölçüde sadık kalmaya özen göstererek söylevi bire bir aktarmadığını

⁵¹ **Rhet.Her.** 4.53.68.

⁵² Çeşitli örnekleri için bkz. “3.1. Catilina'nın İlk Söylevi”, s. 43, “3.2. Gaius Iulius Caesar'ın Söylevi” s. 45-46 ve “Iugurtha'nın Karakter Betimlemesi” s.69-70.

⁵³ **Quint. Inst.** 4.2.45.

⁵⁴ Bkz. (Sal. Cat. 5.3-4)

⁵⁵ J. T. Ramsey, **Sallust's Bellum Catilinae, Second Edition**, New York, Oxford University Press, 2007, s.12.

belirtmiştir.⁵⁶ Bir hatibin söylevini aktaran tarihçinin o söyleve ne ölçüde sadık kalacağı da tartışmalı bir konudur. Woodman'a göre klasik tarih yazıcılığında kelimesi kelimesine kullanılan söylevler kendi içerisinde bir çelişki barındırmaktadır.⁵⁷ Sallustius da eserlerindeki söylevleri aktarırken söylevlerin kelimesi kelimesine aynı olmadığını, hatibin söylevini gerçeğe en yakın şekilde aktardığını vurgulamak adına, neredeyse bütün söylevlerden önce “bu şekilde konuştu”, ya da “bu tarzda bir söylev verdi” anlamına gelen **huiusmodi** kelimesini kullanmıştır.⁵⁸ Tarihçi, söylevi veren kişinin sözlerinin bire bir aynı olmadığını vurgulayarak olaya kendi bakış açısını, hatta kendi fikirlerini de kattığı fikrini istemsiz de olsa okuyucusunda uyandırmaktadır. Roma tarih yazıcılığında söylevleri ilk kullanan kişi olma özelliğine sahip olan Cato ise, eserinde kendi söylevlerini kullanarak tarih yazıcılığında kullanılan söylevin güvenilirliği konusunda endişeye daha az mahal vermiştir, çünkü kullandığı söylevler kendisine aittir.

Roma'da tarihi monografinin kurucusu olarak kabul edilen Coelius Antipater ise tıpkı Sallustius'un da kendisinden sonra her iki eserinde yaptığı gibi, tek bir konuyu ele alarak eserinin merkezine tek bir kişiyi konumlandırmaktadır.⁵⁹ Karakterleri için hayali söylevler düzenleyen⁶⁰ Coelius'un tarih yazıcılığı anlayışında retorik önemli bir yer tutmaktaydı.⁶¹ Onunla birlikte tarih yazıcılığı **annales maximi** adı verilen, olayların yıllık biçiminde kaydedildiği herhangi bir edebi zarafet içermeyen formundan kurtulmuş, retoriğin ön planda olduğu, okuyucuyu eğlendirme ve bilgilendirme amacı da güden bir şekle bürünmeye başlamıştır. Cicero da, Quintus Fabius Pictor ve Lucius Calpurnius Piso gibi **annales** şeklinde tarih yazan Romalı tarihçileri sade, gösterişsiz bir stile sahip oldukları ve sadece olayları, kişileri yalın bir biçimde anlatıkları için eleştirmiş, Coelius Antipater'i ise tarih yazımına kattığı

⁵⁶ Th. 1.22.1.

⁵⁷ A. J. Woodman, **Rhetoric in Classical Historiography Four Studies**, Routledge, London and New York, 1988, s. 13.

⁵⁸ Bkz. Sal. **Cat.** 20.1, **Cat.** 50.5, **Cat.** 52.1, **Cat.** 57.5, Sal. **Jug.** 9.4, **Jug.** 86.1.

⁵⁹ Bedia Demiriş, **Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı**, İstanbul, Ege Yayınları, 2006 s. 34.

⁶⁰ Robert W. Cape, Jr, “Persuasive history: Roman rhetoric and historiography”, **Roman Eloquence Rhetoric in Society and Literature**, ed. William J. Dominik, Routledge, London and New York, 1997, s. 184.

⁶¹ Bedia Demiriş, **A.y.**

retorik formdan dolayı övmüştür.⁶² Coelius Antipater'in retoriğe verdiği önem ve eski kelimeleri kullanmaya olan düşkünlüğü⁶³ de göz önünde bulundurulduğunda, Sallustius'un tarih yazımı konusunda Cato ile birlikte onu da örnek bir model olarak görmüş olması ihtimali şaşırtıcı olmayacaktır.

Roma tarih yazıcılığının bir diğer önemli temsilcisi olan Titus Livius da tıpkı Sallustius gibi karakter betimlemelerini ve söylevleri eserinde kullanmıştır. Albrecht'in dikkat çektiği üzere, Sallustius'un tarih anlatısında ele aldığı olaydaki bireysel liderlerin tek tek betimlemelerinin yapılması Livius'u da kısa karakter betimlemeleri yapma konusunda etkilemiştir.⁶⁴ Bunun yanı sıra tarihe mal olmuş kişilerin söylevlerine tarih anlatısında yer verme konusunda da Livius, Sallustius'un izlediği yöntemi terk etmemiştir. O da, Sallustius'un yapmış olduğu gibi söylevleri kullanarak eserlerindeki karakterlerin duygu durumlarını ve düşüncelerini yansıtmayı tasarlamıştır. Onun kurguladığı söylevler Romalılar tarafından saygı görmekte, eserinden bağımsız olarak da okunmaktaydı; buna rağmen onun söylevlerinin kapsamı Sallustius ve Thukydides'in söylevleri kadar da geniş değildi.⁶⁵ Sayısı 1650'yi bulan söylevlerinde karakterlerinin niyetlerini ve amaçlarını ortaya koyarak, onların betimlemelerini yapmaktadır.⁶⁶ Bu söylevlerdeki amacı hitabet alanındaki yetkinliğini göstermekten ziyade konuşmacısının karakterini ortaya koyan psikolojik portreler çizmekti; ustaca konuşmalar hazırlayarak konuşmacılarının karakterlerini ortaya koymaktaydı.⁶⁷ Buna rağmen birçok modern bilim insanı ise onun söylevlerini tarihdışı olarak kabul etmektedir.⁶⁸

Önceleri hitabet eğitimi alan fakat daha sonrasında kendisini tarih yazımına veren Cornelius Tacitus da Roma tarih yazımında söylevleri ustaca kullanan erken imparatorluk dönemi tarihçilerindendir. Gowing'e göre Sallustius'un onun

⁶² Cic. **De Orat.** 2.53-54.

⁶³ John Briscoe, "Review: Coelius Antipater", **The Classical Review**, New Series, Vol. 30, No. 2 (1980), s. 210.

⁶⁴ Michael von Albrecht, **A History of Roman Literature from Livius Andronicus to Boethius**, Trans. Frances and Kevin Newman, Volume One, E.J. Brill, Leiden- New York-Köln, 1997, s. 846.

⁶⁵ **A.e.** s. 847.

⁶⁶ Bedia Demiriş, **Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı**, İstanbul, Ege Yayınları, 2006 s. 69-70.

⁶⁷ Bedia Demiriş, **Roma'nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1998, s. 61.

⁶⁸ Eric Adler, **Valorizing the Barbarians: Enemy Speeches in Roman Historiography**, Austin, University of Texas Press, 2011, s. 84.

üzerindeki hatırı sayılır derecedeki etkisi kolaylıkla gözlemlenebilmektedir.⁶⁹ Roma tarihinin en parlak yazarı olarak nitelendirdiği⁷⁰ Sallustius'tan esinlenerek oluşturduğu karakter betimlemeleri ve karakterlerinin psikolojik durumlarına gösterdiği ilgi oldukça dikkat çekicidir.⁷¹ Tarihi eserlerine yerleştirdiği söylevler onun üstün retorik tekniğinin bir göstergesi niteliğindedir.⁷² Tacitus, İmparator Tiberius döneminde, tarihçi Cremutius Cordus'un kendi yayımladığı tarih eserinde Marcus Brutus ve Gaius Cassius'u övüp onların son Romalı olduğunu yazması sebebiyle suçlanmasından sonra, kendisini savunmak amacıyla mahkemede verdiği söylevi kusursuz bir biçimde aktarmayı başarmıştır.⁷³

Geç Cumhuriyet dönemi tarihçiliği zamanında retorik sanatının tarih yazıcılığında kullanımının artmasıyla birlikte tarih eserlerinde söylevlere daha fazla rastlanır. Sallustius, bu dönemin tarihçileri arasında söylevlere eserlerinde en fazla yer veren ve betimlediği karakterlerin psikolojilerini okuyucuya yansıtmak için söylevleri araç olarak kullanan bir tarihçi olarak karşımıza çıkmaktadır. İmparatorluk dönemi tarih yazıcılığına gelindiğindeyse söylev ve karakter betimlemesi kullanımı konusunda Titus Livius ve Gaius Cornelius Tacitus öne çıkmaktadır. Özellikle Tacitus, Sallustius'un veciz üslubu (**brevitas**) ve yaptığı karakter betimlemelerini ödünç almış gibi gözükmektedir. Tacitus'un eserlerindeki söylevler ise Sallustius'un eserlerindeki söylevlere kıyasla genel olarak daha kısa yer tutan söylevlerdir. Tacitus'tan sonra gelen tarih yazarları arasında olan Pompeius Trogus ise retorikten uzak duran bir tarih yazıcılığı anlayışını benimsemekte ve bir tarih eserine doğrudan söylevler sokma fikrine karşı çıkmaktadır; yalnızca kendi belagat yeteneklerini göstermek için kendi eserlerine doğrudan söylevleri yerleştirdiğini söylediği Livius ve Sallustius'u, tarih yazımının sınırlarını aştıkları gerekçesiyle eleştirmiştir.⁷⁴ Livius'un annalistik tarzını andıran bir biçimde tarih yazan Velleius Paterculus ise

⁶⁹ A. M. Gowing, "From the annalists to the Annales: Latin historiography before Tacitus", **The Cambridge Companion to Tacitus**, Ed. A. J. Woodman, New York, Cambridge University Press, 2009, s. 22.

⁷⁰ "...C. Sallustius, rerum Romanorum florentissimus auctor..." (Tac. **Ann.** 3.30.2)

⁷¹ A. M. Gowing, **A.y.**

⁷² Michael von Albrecht, **A History of Roman Literature from Livius Andronicus to Boethius**, Trans. Ruth R. Caston, Francis R. Schwartz, Volume Two, E.J. Brill, Leiden- New York-Köln, 1997, s. 1105.

⁷³ Bkz. Tac. **Ann.** 4.34.

⁷⁴ Justinus. 38.3.11.

yaptığı Tiberius ve Sejanus betimlemeleriyle kendisine Sallustius ve Tacitus arasında bir yer edinmektedir.⁷⁵ Fakat onun en önemli özelliği eserlerine hâkim olan retorik öğelerdir. Onunla birlikte tarih türü artık retoriğe yönelir.⁷⁶

Sonuç olarak bakıldığında, Roma tarih yazıcılığında söylev kullanımının Yunan edebiyatındaki destan ve sonrasında tarih türünde ortaya çıkan söylev kullanımından etkilenerek geliştiğini söylemek mümkün olacaktır. Söylevlerin tarih eserlerinde bulunmasıyla birlikte Romalı tarih yazarı, okuyucusunu eserin içine retorik öğeler ve söz sanatları vasıtasıyla çekmekte, tarihi karakterlerin psikolojilerini ortaya koyarak onların daha da açık bir biçimde anlaşılmasını sağlama fırsatını elde etmektedir.

⁷⁵ Michael von Albrecht, **A History of Roman Literature from Livius Andronicus to Boethius**, Trans. Ruth R. Caston, Francis R. Schwartz, Volume Two, E.J. Brill, Leiden- New York-Köln, 1997, s. 1065.

⁷⁶ Bedia Demiriş, **Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı**, İstanbul, Ege Yayınları, 2006 s. 81.

İKİNCİ BÖLÜM

BELLUM CATILINAE'DAKİ KARAKTER BETİMLEMELERİ

2.1. Catilina'nın Karakter Betimlemesi

Sallustius'un **Bellum Catilinae**'daki ilk karakter betimlemesi, monografinin başkişisi olan Catilina hakkındadır. Sallustius burada Catilina'yı çok geniş bir ölçüde ele alıp, karakteri bütün detaylarıyla vermeye çalışır. Öncelikle Catilina'nın soylu bir aileden geldiğini söyler (**nobili genere natus**), sonrasında ise Catilina'nın fiziksel özelliklerinden bahseder. Onun beden ve ruhen son derece kuvvetli (**fuit magna vi et animi et corporis**) fakat karakterinin kötü ve bozuk (**sed ingenio malo pravoque**) olduğunu belirtir. Gençliğinden beri iç savaşlardan (**bella intestina**), cinayetlerden (**caedes**), çalıp çırpmadan (**rapinae**), siyasi uyuşmazlıklardan (**discordia civilis**) zevk almış ve gençlik dönemini de bunlar arasında geçirmiştir. Bünyesi açlığa (**inediae**), soğuğa (**algoris**) ve uykusuzluğa (**vigiliae**) inanılmayacak ölçüde dayanıklı bir yapıdadır:

“L. Catilina, nobili genere natus, fuit magna vi et animi et corporis, sed ingenio malo pravoque. Huic ab adulescentia bella intestina, caedes, rapinae, discordia civilis grata fuere, ibique iuventutem suam exercuit. Corpus patiens inediae, algoris, vigiliae supra quam cuiquam credibile est.”

“Soylu bir ailede doğmuş olan Lucius Catilina, beden ve ruhen son derece kuvvetli fakat karakteri kötü ve bozuktur. Gençliğinden beri iç savaşlardan, cinayetlerden, çalıp çırpmadan ve siyasi uyuşmazlıklardan zevk almış, gençlik dönemini de bunların arasında geçirmiştir. Bedeni açlığa, soğuğa ve uykusuzluğa inanılmayacak ölçüde dayanıklıydı”¹

Sallustius'un bu betimlemesi Cicero'nun **In Catilinam** eserindeki Catilina betimlemesiyle çok benzerdir ² ve eserlerin kronolojisi göz önünde

¹ Sal. Cat. 5.1-4.

² “Atque idem tamen stuprorum et scelerum exercitatione adsuefactus **frigore et fame et siti et vigiliis** perferendis fortis ab istis praedicabatur, cum industriae subsidia atque instrumenta virtutis in libidine audaciaque consumeret.” (Cic. Catil. 2.9)

bulundurulduğunda Sallustius'un bu betimlemeyi Cicero'dan ödünç almış olduğu muhtemel gözükmemektedir. Kendisinin ardılı olan tarihçi Livius'un çizdiği Hannibal portresi de Catilina betimlemesiyle benzerlikler taşımaktaydı; Livius, Hannibal'ın bedenini ve zihnini hiçbir zorluğun alt edemediğini, onun sığağa ve soğuga eşit ölçüde dayanıklı olduğunu, uykuda olduğu veya uyumadığı anların zamanla ölçülemeyeceğini yazmıştır.³

Sallustius, Catilina'yı atılgan (**animus audax**), kurnaz (**subdolanus**), güvenilmez (**varius**), tutkularında ateşli (**ardens in cupidatibus**), hitabet hususunda yeteri kadar iyi (**satis eloquentiae**), fakat bilgeliği bakımından ise yetersiz (**sapientiae parum**) olarak betimler. Doyumsuz karakterinin (**vastus animus**) daima olması imkânsız (**incredibilia**) ve aşırı (**nimis**) şeyleri arzu ettiğini söyleyerek betimlemesini sürdürür:

“Animus audax, subdolanus, varius, cuius rei lubet simulator ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus ardens in cupidatibus; satis eloquentiae, sapientiae parum.”

“Atılgan, kurnaz ve güvenilmezdi; herhangi bir şeyi istediği şekilde gösterebilme veya gizleyebilme yeteneği vardı, başkasının malına göz koyar kendisininkini ise çarçur ederdi, tutkularında ateşliydi, hitabet hususunda yeteri kadar iyi, akıl bakımından ise yetersizdi.”⁴

Sallustius'un ortaya koyduğu Catilina karakteri, Krebs'in de dikkat çektiği gibi yazarın kendi gençliğindeki davranışlarıyla ve siyaset hayatındaki tutumuyla büyük ölçüde benzerlikler barındırır.⁵ Sallustius'un kendi ifadelerine göre gençliğinde o da pek çokları gibi devlet işlerine yönelir ve birçok engelle karşılaşır; utanç duygusunun (**pudor**), kanaatkârlığın (**abstinentia**) ve erdemin (**virtus**) yerini küstahlığın (**audacia**), rüşvetin (**largitio**) ve açgözlülüğün (**avaritia**) aldığı bir

³ “...nullo labore aut corpus fatigari aut animus vinci poterat; caloris ac frigoris patientia par...” (Liv. 21.4.5-6)

⁴ Sal. Cat. 5.4-5.

⁵ Christopher B. Krebs, “Catiline’s Ravaged Mind: ‘Vastus Animus’ (Sall. ‘BC’ 5.5)”, **The Classical Quarterly**, New Series, Vol. 58, No. 2 (Dec. 2008), s. 683.

ortamda bu tür kötü eğilimlere alışık olmayan ruhu her ne kadar bu tarz davranışlardan uzak dursa da gençliğinin toyluğuyla (**imbecilla aetas**) dizginsiz bir ihtirasa (**ambitione corrupta**) kapılmaktan kendisini alamamıştır; çevresindeki kişilerin kötü alışkanlıklarını onaylamamakla birlikte onlara zarar veren aynı makam arzusu (**honoris cupido**), aynı kötü söylenti (**fama**) ve aynı kıskançlık (**invidia**) kendisine de zarar vermiştir.⁶ İlerleyen yaşının verdiği olgunlukla gençliğindeki ihtiraslarına eleştirel bir bakışla yaklaşmayı başaran Sallustius benzer bir bakışla Catilina'nın karakterinin tüm olumsuz yönlerini ortaya koyma amacında olduğu izlenimini uyandırır. Herhangi bir şeyi istediği şekilde gösterebilen veya gizleyebilen (**rei lubet simulator ac dissimulator**), başkasının malına göz koyup kendisinininkini çarçur eden birisi (**alieni appetens, sui profusus**) olarak bizlere tanıttığı Catilina'yı anlatmaya devam eden Sallustius, Catilina'nın Sulla'nın diktatörlüğünden sonra yönetimi ele geçirme tutkusu tarafından esir alınışını, ailesinin maddi sıkıntıya düşmesiyle birlikte daha da kışkırtılmış hale gelen vahşi karakterini (**animus ferox**), halkın lükse düşkün ve tamahkâr oluşunun da kendisini ziyadesiyle kışkırtmış olduğundan bahsederek Catilina hakkında yapmış olduğu en detaylı betimlemeyi şimdilik bu paragraf için sonlandırır.⁷

Catilina'nın bir sonraki betimlendiği sahne ise onun delikanlılık çağlarındayken yaptıklarıyla ilgili bir girişle başlar. Sallustius'un Catilina'yı betimlerken takındığı genel olumsuz tutumun burada da devam ettiği göze çarpmaktadır. Daha önce vurgulamış olduğu gibi⁸ Catilina'nın gençliğinden (**iam primum adulescens**) itibaren kötü işlerle iç içe oluşuna değinir ve onun birçok iffetsizlik yaptığını (**multa nefanda stupra**), soylu bir genç kız (**virgine nobili**) ve bir Vesta rahibesiyile (**sacerdote Vestae**) ilişkisi olduğunu ve sırf genç oğlundan çekindiği için Catilina ile evlenmekten çekinen Aurelia Orestilla'yı⁹ evine alabilmek için kendi oğlunu öldürmüş olduğunu aktarır. Ona göre bu cinayet, Catilina'nın devletin kontrolünü ele geçirmek uğruna kalkıştığı eylemi daha da hızlandırmıştır:

⁶ Sal. Cat. 3.3-5.

⁷ Sal. Cat. 5.6-8.

⁸ "Huic ab adolescentia bella intestina, caedes, rapinae, discordia civilis grata fuere, ibique iuventutem suam exercuit." (Sal. Cat. 5.2)

⁹ İÖ 71 konsülü Gnaeus Aufidius Orestis'in kızı.

“Iam primum adulescens Catilina multa nefanda stupra fecerat, cum virgine nobili, cum sacerdote Vestae, alia huiusmodi contra ius fasque. Postremo captus amore Aureliae Orestillae, cuius praeter formam nihil umquam bonus laudavit, quod ea nubere illi dubitabat, timens privignum adulta aetate, pro certo creditur necato filio vacuum domum scelestis nuptiis fecisse. Quae quidem res mihi in primis videtur causa fuisse facinus maturandi.”

“Catilina daha gençken bile birçok iffetsizlik yapmıştı; soylu bir genç kız ve bir Vesta rahibesiyle birlikte olmuş, tanrısal ve hukuki yasalara karşı başka türden de suçlar işlemişti. İyi bir insanın hiçbir zaman güzelliğinden başka birşeyini övmeyeceği bir kadın olan Aurelia Orestilla ile aşk yaşamıştı, bu kadın Catilina’nın erişkin üvey oğlundan korkarak onunla evlenmekte tereddüt ettiği için, Catilina’nın bu günahkâr evlilik uğruna oğlunu öldürüp kendi evini bu kadın için boşalttığına kesin gözüyle bakılır. Bu mesele bana göre işlediği suçu çabuklaştırmasının sebebi olmuştur.”¹⁰

Sallustius’un Catilina’nın karakterini betimlerken en çok kullandığı kelimelerden biri olan **animus** kelimesi bu kez **impurus**¹¹ ve **infestus**¹² sıfatlarıyla birlikte kullanılarak onun ahlak bozukluğu ve saldırgan mizacı bir kez daha vurgulanmış olur. Ahlaksız, insanlara ve tanrılara (**dis hominibusque**) düşman bir karakteri olduğunu ve ne uyanıkken (**neque vigiliis**) ne de dinlenirken (**neque quietibus**) huzur bulduğunu, işlemiş olduğu suçların yarattığı vicdan azabının (**conscientia**) tedirgin zihnini (**mentem excitam**) yiyip bitirdiğini aktaran ¹³ Sallustius, bu betimlemelerden sonra Catilina hakkında eser boyunca ilk kez yapacağı fiziksel görünüşten bahsetmeye geçer.

Sallustius, Catilina’nın işlemiş olduğu suçlardan dolayı yaşadığı vicdan azabının tedirgin zihninde yarattığı tahribat yüzünden onun benzinin soluk olduğunu (**color ei exanguis**), gözlerinin ise dehşet saçtığını (**foedi oculi**) söyler. Yürüyüşünün bir hızlı bir yavaş (**citus modo modo tardus incessus**), suratından ve dış

¹⁰ Sal. **Cat.** 15.1-4.

¹¹ Ahlakı bozuk

¹² Düşman, tehlikeli, saldırgan

¹³ Sal. **Cat.** 15.4-5.

görünüşünden (**in facie voltuque**) deliliği (**vecordia**) belli oluyordu diyerek¹⁴ de Catilina'nın dış görünüşüne ilişkin betimlemelerine son verir. Burada dikkat çeken nokta dış görünüş söz konusuken bile yapılan betimlemenin son derece olumsuz oluşudur. Sallustius'un ilk yaptığı Catilina betimlemesi¹⁵ dış görünüşten ziyade Catilina'nın karakteri ve iç yönlerini ele alan bir betimlemeyken, bu betimleme ise dış görünüşüyle ilgilidir, değişmeyen şey her iki betimlemenin de oldukça olumsuz olmasıdır.

Sallustius'un uzunca yaptığı betimlemelerin dışında eserindeki karakterleri çeşitli sıfatlarla kısa bir biçimde nitelendirdiği de olmuştur. Catilina'yı betimlerken en fazla kullandığı kelime olan **animus** kelimesini bu kez de Catilina'nın zalim ruhunu (**crudelis animus**)¹⁶ belirtmek için kullanan Sallustius, tertibin artık senatoda dile getirildiği ve halk nezdinde açıktan açığa konuşulduğu bir dönemde, Catilina'nın senatoya gelişini ve bunun akabinde Cicero'nun meşhur Catilina söylevlerinden ilkinin verdiğinden bahseder. Sallustius'un bu söylev sonrasında Catilina'nın kendi ağzından çıkan, birebir ona ait olan sözcükleri bize sunması da önemlidir. Her ne kadar bir tarihçinin ne ölçüde objektif olabileceği ayrı bir tartışma konusu olsa da, Catilina'nın kendi konuşması olarak aktarılan ve kendisini savunması bakımından diğer betimlemelere ve diğer aktarımlara nazaran daha fazla gerçeğe yakın olduğu düşünülebilecek bu sözler, Catilina'ya farklı bir pencereden bakabilmek adına oldukça önemlidir.

Catilina'nın sözlerine yer vermeden önce onun yüz ifadesini hatta ses tonunu betimler Sallustius,¹⁷ senato üyelerine yalvaran bir ses tonu (**voce supplici**) ve bakışlarını yere indirmiş (**demisso vultu**) bir halde Cicero'nun söylediği şeylere inanmamalarını rica eden Catilina, nasıl bir aileden geldiğini, gençliğinden bu yana yalnızca iyi şeyleri ümit ederek bir hayat sürmüş olduğunu söyler.¹⁸ Roma'ya Cicero gibi kiracı bir yurttaş (**inquilinus civis**) hizmet etmekten kendisi gibi soylu bir insanın (**patricio homini**), yalnızca kendisinin değil atalarının (**maiorum**) bile Roma

¹⁴ Sal. Cat. 15.5.

¹⁵ Sal. Cat. 5.

¹⁶ Sal. Cat. 31.4.

¹⁷ Sal. Cat. 31.7.

¹⁸ Sal. Cat. 31.7.

halkına büyük iyiliklerde (**pluruma beneficia**) bulunmuş olduğunu ve Roma devletini yıkmaya çalışmaya kalkışmayacağını söyler. Bütün bu sözlerinin üzerine küfürlü kelimeler (**maledicta**) de ekleyince senatodakiler tarafından “düşman” (**hostem**) ve “hain” (**parricidam**) olarak adlandırılır, kudurmuş bir halde (**furibundus**) “Mademki düşmanlar tarafından dört bir yandan kuşatılıp baş aşağı sürükleniyorum, o halde ben de yangınımı felaketle söndüreceğim”¹⁹ diyerek senatoyu terk eder. Genovese’ye göre Sallustius’un Catilina için kullandığı **furibundus** kelimesi çoğu kez insanlardan ziyade hayvanları betimlemek için kullanılan bir kelimedir²⁰ ve düşmanları tarafından çepeçevre kuşatılmış Catilina betimlemesi bize kapana kısılmış bir hayvanı anımsatmaktadır.

“Yangınımı felaketle söndüreceğim”²¹ ifadesi Cicero’nun **Pro Murena** söylevinde de geçmektedir fakat ufak bir fark vardır; Catilina Cato’ya “eğer talihime yönelik bir yangın çıkartılacak olursa onu suyla değil felaketle söndüreceğim”²² diyerek cevap verir. Görüldüğü üzere burada kendisine zarar verilmesi durumunda, ancak kendi kaderi ateşe atıldığı takdirde (**incendium excitatum**) bir felakete başvuracağını söyleyerek açık bir şekilde senatodakileri tehdit etmektedir Catilina, Sallustius’un aktarımında ise Catilina düşmanları tarafından çepeçevre kuşatılmıştır ve yapacağı kanlı eylemler de sanki bu yüzden olacakmışçasına dramatik bir hava yaratılmıştır. Cicero’nun söylevindeki kaderime yönelik bir yangın ifadesi Sallustius’un anlatımında “benim yangınım” ifadesine (**incendium meum**) dönüşmüştür. Catilina, eserin önceki okuduğumuz kısımları da göz önünde bulundurulduğunda zaten yapacağı yıkımı kararlaştırmıştır. Devleti ele geçirme fikri yüreğinde bir ateş gibi yanmaktadır. Sallustius ise Cicero’nun aksine olayı ve Catilina’nın sözlerini daha da dramatikleştirerek onun eylemlerini kaçınılmaz bir sonmuş gibi okuyucuya yansıtmayı tercih etmiştir.

¹⁹ “Quoniam quidem circumventus, inquit, ab inimicis praeceps agor, incendium meum ruina restinguam.” (Sal. Cat. 31.9)

²⁰ E. N. Genovese, “Cicero and Sallust: Catiline’s ‘Ruina’”, **The Classical World**, Vol. 68, No. 3 (Nov., 1974), s. 173.

²¹ “...incendium meum ruina restinguam.” (Sal. Cat. 31.9)

²² “...si quod esset in suas fortunas incendium excitatum, id se non aqua sed ruina restincturum.” (Cic. Mur. 51)

Catilina, senatodaki tehditkâr son konuşmasını yaptıktan sonra evine dönüp tertibin gidişatını daha da hızlandıracak emirleri, tertibin diğer elebaşları Cethegus ve Lentulus’a vererek Manlius’un ordugâhına gitmek üzere yola çıkar. Catilina kendi yoldaşlarına büyük bir orduyla Roma’ya yürüyeceğini söylerken Roma soylularına ise haksız suçlarla kuşatıldığını, düşmanların partisine karşı koyamadığından kaderine boyun eğdiğini, böylesine büyük bir suçun ortağı olduğu için değil, kendi davası yüzünden bir ayaklanma çıkmaması için Massilia’ya sürgüne gittiğini anlatan mektuplar yollar.²³ Sallustius “haksız suçlarla kuşatılmış” (**falsis criminibus circumventum**) ifadesinde tekrardan **circumventum** kelimesini kullanır ve Catilina için çemberin gittikçe daraldığını okuyucuya hissettirir.

Sallustius, Roma ordusu ile Catilina’nın ordusunun çarpışmalarını betimlerken Catilina’nın savaş alanındaki başarısını ve askerî yeteneğini över; Catilina hafif silahlı askerleriyle birlikte ön cephede çarpışıyor, zor durumda olanların yardımına koşuyor, yaralanmış askerlerin yerine yaralanmamış olanları yerleştiriyor, her şeyi önceden görüyor, kendisi canı pahasına çarpışıp birçok düşman yaralıyor, aktif bir asker (**strenui militis**) ve iyi bir önderin (**boni imperatoris**) görevlerini (**officia**) eş zamanda yerine getiriyordu.²⁴ Roma askerlerine karşı yapılmış bir savaş olmasına rağmen Catilina’dan böylesine övgüyle bahsedilmesi, Sallustius’un eserin başında korkudan, kendi çıkarını gözetmekten ve partizanca düşünceden uzak durarak yazacağına dair verdiği sözü tuttuğuna işaret etmektedir.²⁵ İdealleri uğruna ölümden bile çekinmeyen, politika sahnesinde şansını birçok kez denemesine rağmen başarılı olamadıktan sonra Roma’yı terk edip silaha sarılmak zorunda kalan Catilina portresi, birçok antikçağ yazarı tarafından olumsuz olarak çizilmişse de, Sallustius’un Catilina karakterine o dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda en objektif yaklaşabilen yazar olduğunu söylemek mümkündür.

Sallustius’un eserdeki son karakter betimlemesi diyebileceğimiz incelemesi yine Catilina hakkındadır. Yine nadir de olsa Catilina hakkındaki olumlu görüşlerinden birine başvurur Sallustius. Catilina’nın ordusu ile Roma ordusunun

²³ Sal. **Cat.** 34.2.

²⁴ Sal. **Cat.** 60.4.

²⁵ “...statui res gestas populi Romani carptim, ut quaeque memoria digna videbantur, perscribere; eo magis, quod mihi a **spe, metu, partibus rei publicae** animus liber erat.” (Sal. **Cat.** 4.2)

çarpmasından sonraki sahneyi resmeder; her iki ordudan da kayıplar olmuş fakat Catilina'nın ordusu tamamen mağlup edilmiştir, buna rağmen Roma ordusunun sevindirici ve kansız bir zafer elde ettiği söylenemezdi çünkü en güçlü askerler bile ya çarpışmada ölmüş ya da çok ağır yaralar alarak savaş alanını terk etmişlerdi. Catilina'nın ordusundan ise tutuklanan tek bir özgür doğumlu yurttaş dahi yoktu çünkü hepsi ya savaşıırken ölmüş ya da savaşın kaybedileceğini anladıkları için kendi canlarına kıymışlardı. Sallustius böylesi bir savaş sonrası ortamı betimler ve Catilina'nın ordusundaki cesaret (**quanta audacia**) ve yiğitliğin (**animi vis**) ne denli büyük olduğundan bahseder,²⁶ Catilina'nın ordusundan neredeyse herkes savaşta sağken koruduğu yeri savaş sonrasında cansız veya yaralı bedeniyle örtmekteyken, Catilina ise kendi yoldaşlarından uzakta, düşman cesetlerinin arasında, hala soluk almaktadır; Sallustius burada Catilina'nın yaşarken de muhafaza ettiği haşin (**ferociamque animi**) ifadenin hala yüzünde (**in vultu**) olduğunu²⁷ belirterek onun ölürken bile yaşarken sahip olduğu onur ve gururu koruduğunu dolaylı yoldan olsa da bizlere aktarır.

2.2. Quintus Curius ve Sempronia'nın Karakter Betimlemeleri

Bellum Catilinae'daki ana karakterler dışında Sallustius, Catilina tertibinin daha arka planında kalan karakterlerin betimlemelerine de anlatımında yer verir. Bu kişilerin kendi nispetleri ölçüsünde düzenlenen tertibin gidişatına etkileri söz konusu olduğu için Sallustius bunların bazılarını kısaca bazılarını ise oldukça detaylı olarak betimleme gereği duymuştur. Kısaca bahsettiği kişilerden birisi olan ve tıpkı Catilina gibi soylu bir aileden gelen (**natus haud obscuro loco**)²⁸ Quintus Curius, Catilina'nın hazırladığı tertibe dâhil olduğu için onun hakkında da yapılan betimleme oldukça olumsuz bir bakış açısı içermektedir.²⁹ **Censor**lar tarafından görevini kötüye kullanma (**probri gratia**) sebebiyle senatodan kovulan Curius'u, "suça ve ahlaksızlığa batmış" (**flagitiis atque facinoribus coopertus**) şeklinde okuyucuya

²⁶ Sal. Cat. 61.

²⁷ Sal. Cat. 61.4.

²⁸ Curius soyu önde gelen pleb soylarından bir tanesidir.

²⁹ Sal. Cat. 23.1.

tanıtarak giriş yapan Sallustius, Curius'u "dönekliği cüretkârlığından aşağı kalmayan bir adam"³⁰, ne duyduklarını gizleyebilen, (**neque reticere quae audierat**) ne işlediği suçları saklayabilen, (**neque suamet ipse scelera occultare**) ne de yaptığı veya söylediği şeyleri umursayan (**neque dicere neque facere quicquam pensi habebat**)³¹ gibi ifadelerle tanımlar. Sallustius'un burada kullandığı "işlediği suçları saklayamayan" ifadesi tertibin gidişatı için önemlidir çünkü soylu bir kadın olan Fulvia ile evlilik dışı bir ilişkisi olan Curius'un ihtiyatsız oluşu yüzünden tertibi Fulvia'ya anlatması ve bilgilerin Cicero'ya kadar ulaşması sayesinde bu tertibin engellenmesi söz konusudur ve tam da bu nedenle Curius'un karakter özelliklerinden bahsetmek Sallustius için belki de zaruri bir hale gelmiştir.

Sallustius ana karakterler dışındaki kişilerden olan Quintus Curius'u böyle betimledikten sonra yine olayın ana karakteri olmayan bir diğer karakteri, Sempronia'yı öne çıkan özellikleriyle okuyucusuna tanıtır. Soyu Gracchus ailesine kadar dayanan ve İÖ 77 yılı konsülü Decimus Iunius Brutus'un eşi olan Sempronia, evini Catilina ve onunla birlikte yemin etmiş diğer kişilere açarak bu tertibe fayda sağlayarak suça ortak olmuştur. Eserde betimlenen tek kadın olan Sempronia, Quintus Curius'dan daha detaylı bir şekilde aktarılır.³² Syme, onun Catilina'nın bir anlamda kadın versiyonu olduğunu ve Roma aristokrasisinin ahlaksızlığını sergilediğini söyler.³³ Pagán da aşağı yukarı benzer bir yorumla onun iyi bir kadının kötü yola düşmesinin klasik bir örneği olduğunu söylemektedir.³⁴ Erkek cesareti gerektiren birçok suç işlemiş (**virilis audaciae facinora commiserat**) bir kadın olarak tanıtılan Sempronia, soyu ve güzelliğiyle (**genere atque forma**), kocası ve evlatlarıyla (**viro atque liberis**) oldukça şanslı bir kadın olarak karşımıza çıkar. Yunan ve Latin edebiyatı konusunda iyi eğitilmiş (**litteris Graecis et Latinis docta**), lir çalabilen (**psallere**) ve iffetli bir kadına yakışandan daha kıvrak bir şekilde dans

³⁰ "Huic homini non minor vanitas inerat quam audacia." (Sal. Cat. 23.2)

³¹ Sal. Cat. 23.2-3.

³² Sal. Cat. 25.

³³ R. Syme, *Sallust*, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1964, s. 133-134.

³⁴ V. Pagán, *Conspiracy Narratives in Roman History*, Austin, University of Texas Press, 2004, s. 42.

eden (**saltare elegantius, quam necesse est probae**) ve bütün bunların yanında sefahate çok düşkün olan (**multa alia, quae instrumenta luxuriae**) Sempronia, Sallustius'a göre ahlaki yönden de kötü özellikler sergilemekteydi.³⁵ İffet ve onur dışındaki her şey onun için bu kavramlardan daha değerliydi.³⁶ Şehvet (**lubido**), onun karakterinde baskın bir yer tutmaktadır. Öyle ki şehvetle yanıp tutuştuğundan dolayı (**accensa**) çoğu kez erkeklerin kendisini arzulamasından ziyade o erkekleri arzulamaktadır (**saepius peteret viros quam peteretur**).³⁷ Sempronia'nın diğer iki karakter özelliği ise güvenilmez oluşu (**fidem prodiderat**) ve borcuna sadık olmamasıdır (**creditum abiuraverat**). Boyd'un da belirttiği gibi Sallustius'un Sempronia karakterinin betimlemesine eserinde özellikle yer vermesinin altındaki dürtü, sıklıkla vurguladığı Roma'daki ahlaki bozulmayı bu kadın karakterin üzerinden tekrar örneklendirebilme fırsatını kaçırmamak içindir.³⁸ Sallustius'un aktarımına göre onun cinayet gibi suçların en büyüğüne ortak olamakla suçlanması (**caedis conscia**), lükse (**luxuria**) olan düşkünlüğüyle yoksulluğa (**inopia**) sürüklenip tepe taklak olması³⁹ adeta Roma'nın o günlerdeki durumunun küçük bir kesitini yansıtmaktadır.

Sallustius, Sempronia'yı olumsuz yönleriyle olduğu kadar olumlu yönleriyle de betimler. Catilina tertibinin içinde yer alan kişilerin olumlu yönlerini vurgulama konusunda genellikle çekimser kalan Sallustius nadiren de olsa bazı karakterler için bu tutumunu bozar. Sempronia da bir suç ortağı olarak Sallustius'un eserinde olumlu yönleriyle yansıtılan ender karakterlerden biridir. Sallustius onun zekâsının fena olmadığını (**ingenium haud absurdum**), şiir yazabildiğini (**posse versus facere**), esprili karakter yapısını (**iocum movere**), ölçülü (**modesto**), ılımlı (**mollis**), ya da ateşli (**procaci**) konuşmalar yapabildiğini genel olarak da çok nüktedan (**multae facetiae**) ve çok çekici (**multusque lepos**) bir kadın olduğunu belirterek diğer işbirlikçilerinin aksine bir suç ortağı hakkında ilk kez olumlu bir yorumda bulunur:

³⁵ Sal. Cat. 25.3.

³⁶ "Sed ei cariora semper omnia quam decus atque pudicitia fuit." (Sal. Cat. 25.3)

³⁷ Sal. Cat. 25.4.

³⁸ Barbara Weiden Boyd, "Virtus Effeminata and Sallust's Sempronia", **Transactions of the American Philological Association** (1974-), Vol. 117 (1987), s. 198.

³⁹ Sal. Cat. 25.4-5.

“Verum ingenium eius haud absurdum: posse versus facere, iocum movere, serrmone uti vel modesto vel molli vel procaci; prorsus multae facetiae multusque lepos inerat”

“Gerçekten de zekâsı fena değildi: şiir yazabiliyor, espriler yapıyor, ister ölçülü, ister ılımlı, isterse de ateşli konuşabiliyordu; kısacası oldukça nüktedan ve son derece çekici bir kadındı.”⁴⁰

Sallustius burada Sempronia’yı betimlerken eserlerinde çok sıklıkla başvurduğu bir yöntem olan **infinitivus historicus** kullanır (**posse, facere, movere**). Bunun dışında zekâsından bahsederken kullandığı “**ingenium eius haud absurdum**” kalıbı bir **litotes** (λιτότης) örneğidir; negatif bir isim (**absurdum**) kullanılarak yapılan bu söz sanatı negatif olmasına rağmen zıt bir anlamı, yani olumlu bir mana ifade etmektedir. Sonuç olarak bakıldığında Sempronia, Sallustius’un sürekli olarak yakındığı Roma’daki ahlaki çöküntünün kadın kılığında karşımızda çıkartılmış tipik bir örneğidir.

2.3. Gaius Iulius Caesar ve Marcus Porcius Cato’nun Karakter Betimlemeleri

Catilina’nın Roma kentini terk edişinden sonra Roma’daki tertibin diğer beş ortağı da⁴¹ teker teker yakalanarak Cicero’nun emriyle **Concordia**⁴² tapınağına getirilir⁴³ ve hepsinin görevlerine son verilip gözaltında tutulmaları kararı verilir. Fakat gözaltındaki Lentulus’un yandaş ve azatlıları, sokakları arşınlayarak onu kurtarmak adına köleleri ve zanaatkârları kışkırtır, Cethegus ise azatlılarına ve kölelerine haberciler yollayarak kendisine yol açmak için silahlanmalarını ve bölük

⁴⁰ Sal. Cat. 25.5.

⁴¹ Caeparius Terracinensis, Publius Gabinius Capito, Gaius Cornelius Cethegus, Publius Cornelius Lentulus Sura, Lucius Statilius.

⁴² **Aedes Concordiae**: İÖ 367 yılında Camillus’un yaptırdığı bu tapınak **Forum Romanum** yakınlarında bulunmaktaydı ve çoğu kez senatonun toplanma yeri olarak seçilmekteydi.

⁴³ Sal. Cat. 46.5-6.

halinde dizilmelerini ister. Tüm bu hazırlıkların yapıldığını öğrenen konsül ise koruma birliklerini yerleştirip tutuklular hakkında verilecek kararı tartışmak üzere senatoyu toplamakta gecikmez.⁴⁴ Bu toplantıda Sallustius'un bize aktardığı bir hayli uzun ve önemli iki konuşma yapılmıştır. Tezin **Bellum Catilinae**'daki söylevler bölümünde inceleyeceğimiz bu iki önemli söyleve geçmeden önce Sallustius'un söylevlerden hemen sonra yaptığı Marcus Porcius Cato ile Gaius Iulius Caesar arasındaki kıyaslamadan hareketle söz konusu kişilerin karakterleri incelenecektir.

Sallustius tam bir paragraf ayırdığı bu kıyaslamada, daha sonradan birbirine düşman kesilecek olan Roma politik hayatının iki önemli isminin henüz senatodayken bile zıt görüşlere ve zıt karakterlere sahip olduğunu bize göstermektedir. İki karakteri kıyaslamaya başlamadan önce kendi yaşadığı dönemin ahlaki çöküntü içindeki Roma'sıyla, kendisinden önceki müreffeh Roma arasında da ufak çapta bir kıyaslama yapmak niyetindedir. Bu satırlarda Sallustius'un Roma devletinin eski gücüne duyduğu hayranlık büyük ölçüde hissedilmektedir. Roma'nın tarihsel sürecinde hem devlet işlerinde hem askerî alanda karada ve denizde sağlanmış olan parlak başarıların birkaç vatandaşın üstün erdemleriyle (**paucorum civium egregiam virtutem**) gerçekleştirilmiş olduğuna inanır ve bunu tıpkı yoksulluğun zenginliğe üstün gelmesi gibi azınlığın çoğunluğa üstün gelmesi (**uti divitias paupertas, multitudinem paucitas superaret**) olarak değerlendirir.⁴⁵ Ona göre önceden az sayıdaki askerî birliklerle (**parva manu**) çok sayıdaki düşmanı (**magnis legionibus hostium**) mağlup etme kudretine sahip Roma devleti lükse olan düşkünlüğü ve giderek tembelleşmesinin (**luxu atque desidia**) neticesinde çöküşe geçse de devlet kendi gücüyle komutanların ve yöneticilerin kusurlarına göğüs gerebiliyordu (**res publica magnitudine sua imperatorum et magistratuum vitia sustentabat**).⁴⁶ Ne var ki Cato ve Caesar'ın tarih sahnesinde belirmesine kadar oldukça uzun bir süre erdemleriyle sivriliş Roma'yı eski gücüne döndürebilecek hiç kimse çıkmamıştır (**multis tempestatibus haud sane quisquam Romae virtute magnus fuit**).⁴⁷ Bu noktada Sallustius, Catilina tertibinin karanlık günlerinde yüce

⁴⁴ Sal. Cat. 50.3.

⁴⁵ Sal. Cat. 53.4-5.

⁴⁶ Sal. Cat. 53.5.

⁴⁷ Sal. Cat. 53.5-6.

erdemleriyle (**ingenti virtute**) hatırında (**mea memoria**) kalan kişiler olarak Cato ve Caesar'ın adlarını verir, ancak her ikisinin de karakterlerinin birbirlerinden çok farklı olduğunu söylemeden geçemez; yeteneğinin el verdiği ölçüde (**quantum ingenio possum**) her iki karakter arasındaki farkı en açık şekilde ortaya koyabilmek amacıyla Cato ile Caesar'ın karakter özellikleri arasında kıyaslama yapmaya yönelir.⁴⁸ Sallustius'un bu bölümde kullandığı “yeteneğimin el verdiği ölçüde” ifadesi Batstone'a göre araştırmacı bir yetenekten ziyade retoriksel anlamda bir yeteneği işaret eder;⁴⁹ **Bellum Catilinae** eseri için kaynak kullanmayarak,⁵⁰ kendi hatırladıklarına dayanarak yazan Sallustius, Caesar ile Cato kıyaslamasını yapmak için de herhangi bir kaynak veya başkasının anlatısına ya da yazdıklarına başvurma gereği duymaz, bunun yerine kendi kaleminin yetkinliğine ve eserindeki karakterlerin söylevlerini yazıya geçirmedeki ustalığına güvenir.

Soy (**genus**), yaş (**aetas**) ve hitabet (**eloquentia**) bakımından neredeyse bir, yüce gönüllük bakımından eşit (**magnitudo animi par**), şöhretleri ise birbirine denk ama birbirlerinden farklı (**item gloria, sed alia alii**) olarak gösterilen⁵¹ Cato ve Caesar'dan, tüm paragraf boyunca övgüyle bahsedilir ve her iki karakter de tarihsel gerçekliğe ve diğer antikçağ yazarlarının bu iki karakter hakkında yazdığı birçok özelliğe uygun bir biçimde aktarılır. Caesar iyiliği ve cömertliğinden dolayı (**beneficiis ac munificentia**), Cato ise dürüst bir yaşam sürdürdüğü için (**integritate vitae**) büyük kabul edilirdi, Caesar, ılımlılığı ve merhametiyle (**mansuetudine et misericordia**) ünlenirken, Cato'ya ise ağırbaşlı oluşu (**severitas**) değer katmıştı ki bu özellik tıpkı kendisine atfedilen diğer birçok özellik gibi onun ideal bir Stoacı olduğunun da önemli bir göstergesidir. Caesar eli açıklığı (**dando**), hoşgörüsü (**sublevando**) ve bağışlayıcılığıyla (**ignoscundo**), Cato ise rüşvet vermeyişiyle (**nihil largiundo**) ün kazanmıştı, biri zavallılar için bir sığınak (**miseris perfugium**), diğeryse kötüler için yıkım (**perniciēs**) demektir.⁵² Caesar'ın iyi huyu (**facilitas**) Cato'nun ise kararlılığı (**constantia**) övülürdü, Caesar çok çalışıp (**laborare**) az

⁴⁸ Sal. Cat. 53.6.

⁴⁹ William W. Batstone, “Quantum Ingenio Possum: On Sallust's Use of Ingenium in Bellum Catilinae 53.6”, **The Classical Journal**, Vol. 83, No. 4 (Apr. – May, 1988), s. 306.

⁵⁰ Bedia Demiriş, **Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı**, İstanbul, Ege Yayınları, 2006 s.52.

⁵¹ Sal. Cat. 54.

⁵² Sal. Cat. 54.3.

uyurdu (**vigilare**), kendi sıkıntılarını görmezden gelip dostlarının dertlerini üstlenirdi (**negotiis amicorum intentus**), ve armağan olarak verilmeye uygun olan hiçbir şeyi esirgemezdi (**nihil denegare quod dono dignum esset**).⁵³ Caesar erdeminin parlaması için büyük yetke (**magnum imperium**), ordu ve yeni savaşlar (**exercitum, bellum novum**) arzu ederdi, Cato ise örnek bir Stoacı'ya yaraşacak ölçüde ılımlılığa (**modestiae**), onura (**decoris**) fakat aşırı derecede de ciddiyete (**severitatis**) düşkündü;⁵⁴ zenginle (**divite**) zenginlik (**divitiis**) bakımından, ya da fesat (**factioso**) birisiyle fesatlık (**factione**) bakımından çekişmeye girmezdi, aksine güçlü (**strenuo**) olanla yiğitlik (**virtute**), namuslu (**modesto**) ile ar (**pudore**), masum (**innocente**) ile de namus (**pudore**) bakımından yarışırdı, iyi görünmekten ziyade iyi olmayı tercih ederdi (**esse quam videri bonus malebat**), böylece ünü (**gloriam**) ne kadar az arzulasa da (**quo minus petebat**) fazlasıyla (**eo magis**) ünleniyordu.⁵⁵

Dikkat edileceği üzere, Sallustius sıkı bir Caesar yanlısı olsa da ikisi arasında yaptığı kıyaslamada Cato'yu asla Caesar'dan daha olumsuz bir şekilde betimlememez. Cato sahip olduğu olumlu karakter özellikleriyle senatonun da güvenini kazanarak, Caesar'ın senatodaki konuşmasından sonra verdiği söyleyle birçok senato üyesini ikna etmeyi başarıp tertipçiler hakkında idam kararının geçmesini sağlar.⁵⁶

⁵³ Sal. Cat. 54.4.

⁵⁴ Sal. Cat. 54.5.

⁵⁵ Sal. Cat. 54.6.

⁵⁶ Sal. Cat. 55.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELLUM CATILINAE'DAKİ SÖYLEVLER

Söylevlerin ve hitabet yeteneğinin önderler ve siyasi karakterler için ne denli önemli olduğu gerek antikçağ gerekse modern dünya için tartışılmaz bir gerçektir. Bu gerçek doğrultusunda söylevlerin insanların duygu durumlarına etki ederek onları harekete geçirdiği, kişide olumlu veya olumsuz duygular uyandırdığı düşünülecek olursa, söz konusu söylev sanatının tarihsel anlatıda kişilerin karakter özelliklerini okuyucuya yansıtmak için çok önemli bir araç olduğu görülecektir. Karakter analizleri ve konu dışı anlatımlar (**excursus**) dışında Sallustius'un monografilerindeki üçüncü temel unsur söylevlerdir. Sallustius'un söylevler aracılığıyla anlatımına hareket katmayı ve eserindeki tarihi karakterleri ete kemiğe büründürerek onların belagat yeteneklerini de göstermeyi istediği aşikârdır. Cicero'nun da tarihi, hitabetin en üst seviyesi¹ olarak tanımladığını göz önünde bulunduracak olursak Roma tarih yazıcılığında **annales** türünden sonra gelen monografi türünde yazılan eserlerde, tarihçilerin söylev sanatını da eserlerine bir motif olarak ustaca yerleştirmeye başladıkları görülmektedir. Söylevler yoluyla tarihsel kişilikler adeta kendilerine mal edilen sözleriyle, kendi konuşma üsluplarıyla aniden okuyucunun gözlerinin önünde canlanıverir. Bu yöntemle karakterin psikolojisi, en derin arzuları ve niyetleri en iyi şekilde ortaya konulabildiği için, Sallustius Yunan öncülü Thukydides'i örnek alıp eserlerine söylevleri yerleştirerek hem anlatacağı konunun bütün detaylarıyla anlaşılmasını, hem de konunun sıkıcılıktan uzak, daha canlı bir hale gelmesini hedefler. Thukydides'e göre eserdeki söylevler gerçekten yapılmış olanlarla bire bir aynı olmak zorunda değildir; amaç ana fikri ve söylenen şeyleri genel hatlarıyla ortaya koymaktır, Thukydides eserlerindeki söylevlerin kaynağı için bazılarını kendisinin dinlediğini, bazılarını ise başka kaynaklardan ulaştığını söyler; ne olursa olsun söylevleri kelimesi kelimesine hafızaya kazımak zor olduğundan, kendi yönteminin karakterlerinin gerçekte ne

¹ "opus... oratorium maxime." (Cic. **Leg.** 1.5)

dediklerine elinden geldiği ölçüde sadık kalarak aktarmak olduğunu ifade eder.² Sallustius da bu yönteme uyacak bir biçimde söylevlerini düzenlemiştir.

Bellum Catilinae'da toplamda dört söylev bulunmaktadır; detaylı bir biçimde incelemeden önce yüzeysel olarak baktığımızda, bu söylevlerden ilkinin, Catilina'nın tertibin diğer üyelerini belirli suçlara azmettirmek ve yoldaşlarının içindeki siyasal düzene karşı köklü değişim arzusunu ortaya çıkartmak üzerine olduğunu görürüz. İkinci ve üçüncü söylev ise tertibin üyeleri hakkında ne karar verileceğinin tartışıldığı senatoda geçmektedir, ilk önce söz alan Gaius Iulius Caesar, ılımlı bir konuşma biçimi benimseyerek tutuklu olan zanlıların ölüm cezasıyla değil, sürekli hapis ve mallarına el konulması cezasıyla cezalandırılmalarını talep eden bir konuşma yapar. Marcus Porcius Cato ise bunun aksine kendi karakterine uygun bir biçimde, son derece sert bir söylev verir; düşmanlar tarafından çepeçevre kuşatıldıklarını, ivedi bir biçimde harekete geçilmesini ve ele geçirilmiş olan tertibin ortaklarının atalarının töresi gereğince (**more maiorum**) ölüm cezasına çarptırılması gerektiğini bildirir.³ Eserdeki son söylev ise Catilina'ya aittir; Roma'da tertibin ortaya çıkması ve iştirak eden beş kişinin idam edilişinin haberinin Catilina'nın ordugâhına ulaşmasıyla birlikte birçok asker kamptan kaçır, Catilina'nın esas niyeti ordusunu **Gallia Transalpina**'ya kaçırmaktır ve bu amaçla da Pistorium topraklarına varır. Fakat Quintus Metellus Celer, Catilina'nın ordugâhından kaçan askerlerden aldığı bilgiler aracılığıyla onun gideceği yeri öğrenir ve ineceği dağların eteklerine yerleşir. Catilina, dağlar ve düşmanların birlikleri arasında kapana kısırıldığını, Roma'da da işlerin kendisi için iyi gitmediğini, ne kaçma ne de kendini koruma konusunda hiçbir umudunun (**ullam spem**) kalmadığını görünce, böylesi bir durumda yapılacak en iyi şeyin (**optimum factu**) savaş şansını (**fortunam belli**) denemek olduğuna karar verir⁴ ve askerlerinin toplanmasını emrederek onlara kaderlerinin belirleneceği savaşa girmeden önce cesaret verici bir konuşma yapar. Bütün bu söylevlere baktığımızda, Sallustius'un hem karakterlerin duygu ve düşüncelerini okuyucuya yansıtma, hem de olayların ne şekilde geliştiğini göstermek amacıyla söylevlere başvurduğunu görmemiz mümkündür.

² Th. 1.22.1.

³ Sal. Cat. 52.36.

⁴ Sal. Cat. 57.5.

3.1. Catilina'nın İlk Söylevi

Catilina tertibin üyeleriyle birlikteyken İÖ 63 yılının konsül seçiminde kendisini desteklemeleri ve planladığı tertibin başarıyla gerçekleşmesi durumunda onlara kendilerini bekleyen ödülleri vaad ederek her birini bu işe kışkırtmak ve cesaretlendirmek için etkileyici bir söylev verir. Devletin başındaki kişilerin zengin ve varlık içinde yüzen halleriyle kendi yoksulluklarını kıyaslayarak halihazırdaki gidişata bir son verilmesinin ve siyasal düzenin değiştirilmesinin kaçınılmaz olduğunu çarpıcı ifadelerle anlatarak onları kışkırtır. Yoldaşlarının cesaretini (**virtus**) ve sadakatini (**fidosque**) iki kez ön plana çıkartarak güvenlerini kazanmayı hedefler; birçok olayda kendisine duydukları güveni ve yiğitliklerini ispatladıkları için böylesi son derece büyük (**maximum**) ve güzel (**pulcherrimum**) bir işe cüret ettiğini, kendisi için iyi olan şeyin onlar için de iyi olduğunu, her birinin istedikleri ve istemedikleri şeyin ortak olmasının güçlü (**firmum**) bir dostluğun göstergesini olduğunu söyleyerek onları ikna etmeye çalışır:

“Ni virtus fidesque vostra spectata mihi forent, nequiquam opportuna res cecidisset; spes magna, dominatio in manibus frustra fuissent, neque ego per ignaviam aut vana ingenia incerta pro certis captarem. Sed quia multis et magnis tempestatibus vos cognovi fortis fidosque mihi, eo animus ausus est maximum atque pulcherrimum facinus incipere, simul quia vobis eadem quae mihi bona malaque esse intellexi; nam idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est.”

“Cesaretinizi ve sadakatinizi sınamamış olsaydım bu elverişli fırsatın gerçekleşmiş olmasının hiçbir manası olmazdı; büyük umutlar ve mutlak güç beyhude yere elimize geçmiş olurdu, ben de korkak ya da değersiz kişiler yüzünden kesin olan şeyleri bırakıp kesin olmayanı hedeflemezdim.⁵ Fakat çok defa ve önemli zamanlarda cesaretinizi ve bana duyduğunuz güveni fark ettiğim için, bu fevkalade önemli ve şanlı işe atılmaya cüret ettim, çünkü benim için iyi ve kötü olan şeyin sizin için de aynı şekilde iyi ve kötü

⁵ Skard, **per ignaviam**'ı **per ignavos homines** olarak kabul ederek Sallustius'un Catilina'nın yoldaşlarını kastettiğini düşünürken Syme'a göreyse Sallustius, **per ignaviam** ile Catilina'nın kendisini kastetmektedir. Bkz. Eiliv Skard, “Sallust, Cat. 20, 2-3”, **Symbolae Osloenses: Norwegian Journal of Greek and Latin Studies**, 40:1, 1965, s. 50-52.

olduğunu anladım; zira istenen ve istenmeyen şeylerin ortak olması, kesinlikle sağlam bir dostluğun göstergesidir.”⁶

Catilina, yoldaşlarına hem hedeflerinin bir olduğunu söyleyerek hem de onların cesaretine ve kendisine duydukları güvene vurgu yaparak bir yandan onları yüceltirken, bir yandan da ortaklıklarının herhangi bir suç işlemek üzere oluşturulmuş bir ortaklık olmadığını, iyi ve kötü konusunda ortak paydalarda buluşarak aynı amaç uğruna bir araya geldiklerini ve bu ortaklığı güçlü bir dostluk işareti olarak gördüğünü bilmelerini istemektedir. Catilina, iktidarı ele geçirmek için kendisinin ve yoldaşlarının uğradığı haksızlıkları dile getirir; Catilina’nın isyanı söylevinden anlaşıldığı üzere ve Gruen’in de belirttiği gibi devletin ve toplumun yönetiminin birkaç nüfuz sahibi kişinin (**paucorum potentium ius**) tekeline geçmesine, nüfusun geri kalanının etkisizleştirilmesine ya da itibarsızlaştırılmasınadır.⁷ Gücü elinde tutan ufak bir azınlığın dışındaki geriye kalan halk tabakası ile Catilina ve yoldaşları ise, etkisiz (**sine gratia**) yetkesiz (**sine auctoritate**) bir halk yığındır, eğer devlet iyi durumda olsa (**si res publica valeret**) kendileri güç sahibi ve korkulması gereken kişiler olacakken, şimdiyse tam aksine bu kişilere itaat etmek (**eis obnoxii**) durumundadırlar:

“Nam postquam res publica in paucorum potentium ius atque dicionem concessit, semper illis reges, tetrarchae vectigales esse, populi, nationes stipendia pendere; ceteri omnes, boni, mali, nobiles atque ignobiles, volgus fuimus sine gratia, sine auctoritate, eis obnoxii, quibus, si res publica valeret, formidini essemus.

“Zira devlet güç sahibi birkaç kişinin yetki ve idaresine tabi olduktan sonra kralları ve prensleri haraca kesiyorlar, halklar ve devletler vergilerini onlara ödüyorlar; onların dışında iyi, kötü, soylu ya da alt tabakadan hepimiz itibarsız, nüfuzsuz ayaktakımı olduk, devlet iyi durumda olsaydı boyun eğdiğimiz bu kişilerin korkusu olurduk.”⁸

⁶ Sal. Cat. 20.2-5.

⁷ Erich S. Gruen, **The Last Generation of the Roman Republic**, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1995, s. 423.

⁸ Sal. Cat. 20.7 .

“Devlet iyi durumda olsaydı” (**si res publica valeret**) ifadesi, iktidarı hak eden kişilerin aslında kendileri olduklarına ve şu anda devleti yöneten kişilerin ise haksız yere o mevkiyi işgal ettiklerine dair, eylemlerini meşrulaştırmak için Catilina’nın bilhassa vurguladığı hassas bir noktadır. Sallustius’un eserlerinde ve onlarda yer verdiği söylevlerinde sıklıkla söz sanatlarına başvurduğu aşikârdır; mevzu bahis söz sanatları bilhassa eserlerindeki söylevler içerisinde daha sık bulunmaktadır. Yukarıda yaptığımız alıntıda ise **reges**, **tetrarchae boni**, **mali**, **populi** ve **nationes** kelimeleri arasında bağlaç kullanmayarak **dissolutio**’ya (**ἀσύνδετον**) başvurur Sallustius.

Catilina konuşmanın devamında iktidarı haksız yere işgal eden kişiler ile zor durumda olan kendileri arasında yaptığı kıyaslamayı sürdürür; bütün itibar (**gratia**), güç (**potentia**), onur (**honos**), zenginlik (**divitiae**) onlarda veyahut onların istediği kişilerdeyken, Catilinae ve yandaşlarına ancak tehlikeler (**pericula**), seçim hezimetleri (**repulsas**), davalar (**iudicia**) ve yoksulluk (**egestatem**) bırakılmıştır. Sallustius bu noktada **exclamatio**’ya (**ὀποστροφή**) başvurarak Catilina’nın feryadını bize aktarır; “Buna daha ne kadar dayanacaksınız ey yiğitler!”.⁹ **Exclamatio**’nun **Rhetorica ad Herennium**’daki anlamına bakacak olduğumuzda, gerçekten de Catilina’nın duygu durumuyla oldukça benzeştiği görülecektir; zira **exclamatio** bir kişinin kederinin (**doloris**) ve haksızlığa maruz kalındığında ortaya çıkan öfke halinin (**indignationis**) kelimelere dökülmüş halidir.¹⁰ Catilina’nın içinde bulunduğu vaziyet tam olarak da budur, hakkının yendiği düşüncesi içten içe ruhunu kemirmektedir, söylevinde bahsettiği yoksulluk ve mağlubiyetler kederini artırmaktadır:

“Itaque omnis gratia, potentia, honos divitiae, apud illos sunt aut ubi illi volunt; nobis reliquere pericula, repulsas, iudicia, egestatem. Quae quousque tandem patiemini, o fortissumi viri?”

⁹ “Quae quousque tandem patiemini, o fortissumi viri?” (Sal. Cat. 20.9)

¹⁰ **Rhet.Her.** 4.15.22.

“Bu yüzden bütün etki, yetki, onur ve zenginlik ya onlarda ya da onların istediği kişilerdedir; bize ise ancak tehlikeleri, seçim hezimetlerini, davaları ve yoksulluğu bıraktılar. Buna daha ne kadar dayanacaksınız ey yiğitler”¹¹

Sallustius burada adeta Cicero’ya atıfta bulunuyor gibidir; **In Catilinam**’da Cicero daha hemen söylevinin başında “**Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?**”¹² kelimelerini kullanarak senatoya ve o sırada senatoda bulunan Catilina’ya hitap etmeye başlar. Sallustius’un “**Quae quousque tandem patiemini, o fortissumi viri?**” cümlesi ise ilginç olarak Cicero’nun can düşmanı olan Catilina tarafından yoldaşlarına söylenmiştir. İki cümle arasındaki bu benzerlik Sallustius’un Cicero’nun İÖ 60 yılında yayımladığı **In Catilinam** söylevlerini okumuş olmasına bağlamak olası görünmektedir.

Sallustius söz konusu söylevin devamında Catilina’nın ağzından **interrogatio** (ερώτημα) yaparak yani ona retorik sorular sordurarak adaletsizliği ve durumun vahametini usta bir hatibin kelimelerini kullanarak açıkça ortaya koyar; başkalarının kibrinin (**superbiae**) oyuncağı olup, sefil (**miseram**) ve onursuz (**inhonestam**) bir yaşamı yitirmek yerine yiğitçe (**per virtutem**) ölmenin daha iyi olup olmadığını sorgular önce Catilina, sonrasında ise yoldaşlarını yüreklendirmek için yemin ederek zaferin kendi ellerinde olduğunu, yaşlarının genç (**viget aetas**) ve yüreklerinin sağlam (**animus valet**) olduğunu, buna karşılık düşmanlarının ise ilerleyen yaşları ve zenginlikleri yüzünden her şeylerini tüketmiş olduklarını söyler; yapılacak tek şey işe koyulmaktır (**incepto opus est**) gerisi kendiliğinden çorap söküğü gibi gelecektir:

“Nonne emori per virtutem praestat quam vitam miseram atque inhonestam, ubi alienae superbiae ludibrio fueris, per dedecus amittere? Verum enimvero, pro deum atque hominum fidem victoria in manu nobis est, viget aetas, animus valet; contra illis annis atque divitiis omnia consenuerunt.” Tantum modo incepto opus est; cetera res expedit.”

¹¹ Sal. **Cat.** 20.8-9.

¹² “Daha ne kadar sabrımızı zorlayacaksın Catilina? (Cic. **Catil.** 1.1)

“Başkalarının kibrinin oyuncağı olup, sefil ve onursuz bir yaşamı yitirmek yerine yiğitçe ölmek daha iyi değil midir? Tanrılar ve insanlar şahidim olsun ki zafer bizim ellerimizdedir, yaşımız genç yüreklerimiz sağlamdır, buna karşılık onların yaşlılıkları ve zenginlikleri yüzünden her şeyi tükenmiştir; yapılacak tek şey işe koyulmaktır, gerisi kendiliğinden gelecektir.”¹³

Sallustius burada başka bir söz sanatı olan **chiasmus**'a başvurarak söylevlerinde bu türden sanatlara yer vermeye devam eder; **chiasmus**, sözcüklerin düzenli bir sentaksa göre sıralanmasından ziyade çapraz bir sıralamaya göre meydana gelmesinden ibarettir; örneğin, a-b-a-b (**parva domus magna quies**) düzenlemesine göre olması gereken bir sıfat-isim, sıfat-isim sıralamasının, a-b-b-a düzenlemesiyle sıfat-isim, isim-sıfat (**parva domus quies magna**) haline dönüştürülmesi yaygın örneklerinden biridir. Yalnızca sıfat ve isim değişikliklerinden ibaret olmayan **chiasmus**, alıntı yaptığımız metinde görüleceği üzere fiil-isim, isim-fiil şeklinde ve diğer pek çok farklı şekilde de ortaya çıkmaktadır. Steele'e göre fiil-isim, isim-fiil **chiasmus** düzenlemesi, **Bellum Catilinae**'da on dört kez, **Bellum Iugurthinum**'da ise kırk kez kullanılmıştır.¹⁴ Söz konusu alıntıda ise **viget aetas, animus valet** fiil-isim, isim-fiil çiftiyle **chiasmus**'a, seçtiği **viget-valet** kelimelerinin aynı sessiz harfle başlıyor oluşuyla da aliterasyona yer verilmiştir Sallustius tarafından.

Söylevin geri kalanına bakacak olduğumuzda, Catilina halen retorik sorularla ve kendilerinin yoksul ve aciz durumlarıyla, yıkmak istediği iktidarın varsıl ve müreffeh hallerini kıyaslayarak yoldaşlarını yüreklendirme peşindedir. Erkeklik gururlarına atıfta bulunarak onları harekete geçirmek istemektedir; hangi yiğit kişinin (**cui virile ingenium est**) ancak kendi ve ailesinin geçimini sağlayacak kadarına sahipken, onların denizi binalarla dolduracak ve dağları deniz seviyesine indirecek kadar malı mülkü sahiplenmelerine katlanabileceğini sorgular, oymalı vazolar (**toreumata**), resimler (**tabulas**), heykeller (**signa**) satın alıp, yeni evleri yıkıp başkalarını inşa ederlerken, paralarını olabilecek her yolla (**omnibus modis**) çarçur edip ziyan etmelerine rağmen, yine de bitmek bilmeyen şehvetlerinin (**summa**

¹³ Sal. Cat. 20.9-10.

¹⁴ R.B. Steele, **Chiasmus in Sallust, Caesar, Tacitus and Justinus**, Northfield, Minn., Press of Independent Publishing Co., 1891, s.14.

lubidine), zenginliklerini tüketemeyecek kadar çok olması Catilina'nın tahammül sınırlarını zorlayan daha da ötesinde onu var olan düzeni değiştirme konusunda harekete geçiren önemli bir etmendir ve bu hissiyatı yoldaşlarına da aktarmak için hitabet yeteneğini kullanır:

“Etenim quis mortalium, cui virile ingenium est, tolerare potest, illis divitias superare, quas profundant in extruendo mari et montibus coaequandis, nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse? Illos binas aut amplius domos continuare, nobis larem familiarem nusquam ullum esse? Cum tabulas, signa, toreumata emunt, nova diruunt, alia aedificant, postremo omnibus modis pecuniam trahunt, vexant, tamen summa lubidine divitias suas vincere nequeunt.”

“Hangi yiğit yaratılışlı kişi onlar denizi binalarla dolduracak, dağları denizle bir edecek seviyeye indirecek kadar mala mülke boğulurlarken bizim ise en temel ihtiyaçlarımızı bile sağlayamamamıza katlanabilir? Hiçbir yerde aile ocağımız bile yokken onların binaları ikişer ikişer düzmesine ya da evlerini artırmasına kim dayanabilir? Onlar resimler, heykeller oymalı vazolar satın alıp, yeni binaları yıkıp yerine başkalarını dikerlerken, her şekilde paralarını saçmalarına rağmen bitmek bilmeyen şehvetleri zenginliklerini tüketemiyor bile.”¹⁵

Sallustius, burada da çok sık kullanmış olduğu söz sanatlarından birisi olan **chiasmus**'a tekrardan başvurur: bu kez nadir olarak yaptığı **gerundivum** yapısıyla (**in extruendo mari et montibus coaequandis**) kullanılan bu **chiasmus** dışında bir de **denominatio** (**μετωνομία**) yani ad aktarması kullanır; **denominatio**, bir ismin kendisini kullanmak yerine onu andıran başka bir kelimeyi o isim yerine kullanmak anlamına gelir,¹⁶ “**larem familiarem**” kelimeleri hemen bir önceki “**domos continuare**” tamlamasının yerine kullanılmıştır; ikinci kez ev kelimesini kullanmak yerine hane ve ocak anlamlarına gelen “**lar**” kelimesini **accusativus** halinde kullanarak bu söz sanatına da eserlerindeki söylevlerinden birinde yer vermiş olur.

Catilina artık feryat halindedir, söylevin şiddeti git gide artmakta, içinde bulundukları güç durumun, ümitsizliğin ve çaresizliğin vermiş olduğu acı, öfke ve

¹⁵ Sal. Cat. 20.11-13.

¹⁶ Rhet.Her. 4.32.43.

eyleme geçme dürtüsü onun için dayanılmaz hale gelmiştir, düşmanlarının refah içindeki yaşamlarına karşın o ve yandaşları evlerinde fakirlik (**domi inopiae**), dışarıda ise borç içindedirler (**foris aes alienum**), bugünleri kötü (**mala res**), yarınları ise oldukça ümitsizdir (**spes multo asperior**), geriye zavallı hayatlarımızdan (**miseram animam**) başka neyimiz kalıyor ki diye sorgulamaktadır; artık çok uzun süredir istedikleri özgürlük (**libertas**), bunun yanı sıra zenginlik (**divitiae**), şan (**decus**) ve şeref (**gloria**) gözleri önündedir, kader (**fortuna**) tüm bu şeyleri muzaffer olanların önlerine ödül olarak (**praemia**) sermiştir,¹⁷ Catilina, komployu ateşleyen etmenin kendi konuşmasından çok (**magis quam oratio mea**) içinde bulundukları etin koşulların (**res**), zamanın (**tempus**), tehlikelerin (**pericula**), fakirliğin (**egestas**) ve savaşta ele geçirecekleri muhteşem ganimetlerin (**belli spolia magnifica**) olduğunu açıkça söyler. Catilina burada mütevazı bir tavırla yoldaşlarından kendisini ister bir nder (**vel imperatore**), isterlerse tıpkı onlardan biri gibi sıradan bir asker (**vel milite**) olarak kabul etmelerini bekler, buradaki amaç kendisinin onlardan üstün olmadığı hissini yoldaşlarına aktararak birlik duygusunu sağlamaktır, hemen akabinde ruhen ve bedenen onlardan uzak olmayacağının teminatını verir.¹⁸ Sallustius, bu cümlede daha öncesinde de yapmış olduğu gibi negatif anlamı olan bir fiil (**abesse**) veya zarf (**neque**) kullanıp olumlu bir anlam yaratarak **litotes** söz sanatını kullanır. Catilina söylevinin kapanış cümlesinde niyetini artık açıkça yoldaşlarına da aktarmaktan çekince duymaz; ümidi odur ki bahsettiği bütün bu işleri (**haec ipsa**) onlarla birlikte (**vobiscum**) ve yekvücut bir halde (**una**) konsül (**consul**) olarak yerine getirecektir, burada yapılan ayırım dikkat çekicidir, hemen bir cümle öncesinde yoldaşlarından kendisini bir asker veya nder olarak görmelerini rica ederken, şimdiyse eylemi birlikte gerçekleştireceklerini fakat kendisinin bu eylem başarıya ulaştığı takdirde konsül olarak yola devam edeceğini vurgulamaktadır. Daha öncesinde yasal yollardan elde edemediği konsüllük makamını (**consulatus**) şiddete başvurmadan elde etme imknının kalmadığının artık farkında olan Catilina, yönetmek yerine (**imperare**) kölelik etmeye (**servire**) razı değilseniz bu işi hep birlikte yapacağız söylemiyle konuşmasına son verir:

¹⁷ Sal. Cat. 20.13-15.

¹⁸ “neque animus neque corpus a vobis aberit.” (Sal. Cat. 20.16)

“At nobis est domi inopia, foris aes alienum, mala res, spes multo asperior; denique quid reliqui habemus praeter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? En illa illa quam saepe optastis libertas, praeterea divitiae, decus, gloria in oculis sita sunt. Fortuna omnia ea victoribus praemia posuit. Res, tempus, pericula, egestas, belli spolia magnifica magis quam oratio mea vos hortantur. Vel imperatore vel milite me utimini; neque animus neque corpus a vobis aberit. Haec ipsa, ut spero, vobiscum una consul agam, nisi forte me animus fallit et vos servire magis quam imperare parati estis.”

“Bize gelince, evde fakirlik, dışarıda borç para, bugünümüz kötü yarınımız ise çok daha ümitsiz, sonunda zavallı canımızdan başka geriye neyimiz kalıyor? O halde ne diye ayaklanmıyorsunuz artık? O uzun süredir arzuladığımız özgürlüğün yanı sıra zenginlik, şan, şeref hepsi gözlerimizin önündedir artık; kader bunları galip gelecek olan bizlerin önüne hediye olarak sermiştir. Benim sözlerimden ziyade, içinde bulunduğumuz durum, zaman, tehlikeler, yoksulluk ve savaşın o muhteşem ganimetleri sizi yüreklendiriyor. İster bir önder isterseniz bir asker olarak kabul edin beni, ruhen de beden de sizden uzak olmayacağım. Ümidim odur ki, eğer düşüncelerim beni yanıltmıyorsa ve siz de efendi olmak yerine köle olmayı istemiyorsanız bu işi sizinle birlikte tek yürek bir biçimde konsül olarak gerçekleştireceğim.”¹⁹

Alıntıdaki söz sanatlarına bakacak olduğumuzda Sallustius’un “**mala res, spes multo**” ikilemesiyle tekrardan **chiasmus**’a başvurduğu görülmektedir, ayrıca aynı ikilemede ortaya çıkan ve kendisine özgün bir tarz olan **brevitas**, yani az kelimeyle çok fazla şey anlatma sanatı olarak kısaca özetleyebileceğimiz bu kavram onun yazarlığının en önemli özelliklerinden biridir. Daha sonrasında kullandığı, **libertas, divitiae, decus, gloria** ve **res, tempus, pericula, egestas, belli spolia magnifica** kelimelerinin aralarında bağlaç kullanmayıp **asyndeton** yaparak **brevitas**’a uygun olarak az kelimeyle çok fazla şey anlatmayı hedefler. Sallustius, Catilina’nın yoldaşlarını eyleme katılmaları için yüreklendirdiği bu söyleve burada son verir.

3.2. Gaius Iulius Caesar’ın Söylevi

Marcus Tullius Cicero’nun tertibe iştirak ettikleri gerekçesiyle gözaltına alınanlar hakkında karar alınması için senatoyu toplamasıyla birlikte, birçok senatör alınacak kararın ne olacağı yönünde fikir belirtir. Sallustius eserinde bu durumla

¹⁹ Sal. Cat. 20.13-17.

bağlantılı olarak yalnızca Gaius Iulius Caesar ve Marcus Porcius Cato'nun söylevine yer verir. Caesar, konsül tarafından kendi düşüncesi sorulduğunda uzun ve etkili bir konuşma yapar; Caesar'ın söylevi idam kararını desteklemekten ziyade, idama nazaran daha insancıl bir cezalandırma yöntemi olan sürgün ve mallarına el konulmasını öneren bir içeriğe sahiptir. Bilhassa insan hayatını sona erdirecek kadar önemli bir karar verirken objektif olmanın önemini vurgular Caesar. Emin olunamayan konularda karar verecek her kişinin, nefret (**ab odio**), dostluk duygusu (**amicitia**), öfke (**ira**), ve acıma duygusundan (**misericordia**) münezzeh olması gerektiğini söyler; çünkü zihin (**animus**) bu tür duygular tarafından esir alınmışken gerçeği görmekte güçlük çeker, kişi aynı anda hem tutkusuna (**lubidini**) hem de çıkarına (**usui**) tâbi olamaz, akıl kullanıldığı zaman (**intenderis ingenium**) kontrol onda olur, fakat eğer tutku baskın çıkarsa (**si lubido possidet**), kontrolü o ele alır ve aklın hiçbir etkisi olmaz:

“Omnis homines, patres conscripti, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira atque misericordia vacuos esse decet. Haud facile animus verum providet, ubi illa officiunt, neque quisquam omnium lubidini simul et usui paruit. Ubi intenderis ingenium, valet; si lubido possidet, ea dominatur, animus nihil valet.”

“Sayın senato üyeleri, emin olunamayan konular hakkında karar verecek olan her insana, nefret, dostluk duygusu, öfke ve acıma hissinden münezzeh olmak yaraşır. Zihin, bu duygular tarafından engellenirken gerçeği kolay kolay göremez, hiç kimse aynı anda hem tutkusuna hem de çıkarına tâbi olamaz. Aklını kullandığın zaman kontrol akıldadır, eğer tutku baskın çıkarsa, o hükmeder ve aklın hiçbir gücü kalmaz.”²⁰

Caesar'ın konuşmasının bu bölümündeki **animus** ve **lubido** karşılaştırması, Sallustius'un eserinin önsözünde bahsettiği **animus** ile **corpus** arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri barındırmaktadır; Sallustius'a göre insanoğlunun bütün gücü zihin ve bedende toplanmıştır, zihnimizi daha çok hüküm vermek için kullanırken bedenimizi ise bu hükümlere itaat etmesi için kullanırız, insanın zihnini kullanabilme yetisi

²⁰ Sal. Cat. 51.1-4.

tanrılarla olan ortak noktası, bedenini kullanabilme kabiliyeti ise hayvanlarla olan ortaklığıdır,²¹ nasıl ki Sallustius beden ile yapılan işleri küçümseyip zihin ile yapılan işlerin yüceliğine vurgu yapıyorsa, Caesar da buna benzer bir şekilde tutku (**lubido**) yerine aklın (**animus**) ön planda olması gerektiğini, akıl yerine çeşitli duygular kontrolü ele aldığı vakit, gerçeği görmenin zorlaşacağını ve aklın değerini yitireceğini vurgular. Kapust'a göre de Caesar'ın senatoda verdiği söylev bizzat Sallustius'un kendi anlatımını ve tarihsel tercihlerini yansıtmaktadır.²²

Söylevin devamında Caesar, karar alma noktasında olan, hükmü elinde bulunduran kişilerin sıradan insanlar gibi düşünüp o şekilde karar verme ayrıcalıklarının olmadığını vurgular. Kötü şartlar altında karanlık bir hayat süren kişiler suç işlediğinde bunu ancak çok az kişi bilirken (**pauci sciunt**), elinde büyük bir güç tutan insanların yaptıklarını bütün herkes (**cuncti mortales**) bilecektir. Sözün kısası eldeki yetki ne kadar büyükse, yetki ve hareket alanının da o denli daraltılması gerekmektedir. Bu sözlerle senato üyelerine ellerindeki yetkiyi kötüye kullanmaktan kaçınmaları ve söz konusu idam kararının senatodan geçmemesi hususunda ustaca bir uyarıda bulunmaktadır Caesar. Söylev boyunca Caesar'ın tavrını tutarlı gösterme konusuna Sallustius'un dikkat ettiği gözlemlenmektedir. Caesar tek bir amaç gütmektedir; o da idam cezasının tertip üyeleri için gereksiz olduğunu vurgulamaktır. Gerek geçmişten verdiği örnekler, gerekse ölüm cezasının suçlular için bir ceza değil kurtuluş olacağını belirtmesiyle senatörleri ikna etmek için bir hatibin yapması gereken birçok şeyi yapar. Senatörlere seslenerek, (**patres conscripti**)²³ en yüksek mevkide (**in maxuma fortuna**) minimum ölçüde hareket özgürlüğü (**minuma licentia**) olduğunu söyler, senatör olmanın getirdiği sorumluluğu veyahut insan hayatı gibi son derece önemli bir konuda karar verecek mevkide olan kişilerin serbestçe ya da kendi isteğine göre karar veremeyeceğinin altını bilhassa çizer. Sallustius'un yazış yöntemindeki **brevitas** tekrar karşımıza

²¹ “Sed nostra omnis vis in animo et corpore sita est; animi imperio, corporis servitio magis utimur; alterum nobis cum dis, alterum cum beluis commune est.” (Sal. Cat. 1.2)

²² Daniel J. Kapust, **Republicanism, Rhetoric, and Roman Political Thought Sallust, Livy, and Tacitus**, Cambridge, Cambridge University Press, 2011, s. 66.

²³ **Patres Conscripti**: Roma senatosu, Romulus tarafından kurulduğunda **Patres** olarak anılan 100 kişiden oluşmaktaydı. Lucius Junius Brutus senatoya yeni kayıtlar yaptıktan sonra (**conscribere**) bu kişiler **Conscripti** olarak anılmaya başlanmıştır. Önceleri **Patres et Conscripti** olan bu söylem zaman içinde yalnızca **Patres Conscripti**'ye dönüşmüştür.

çıkar; Caesar'ın düşüncelerini eserinde onu konuşturarak, söylev sanatı aracılığıyla anlatmak istediği şeyleri aktarırken kısa ama çok etkili birkaç kelime kullanarak²⁴ veciz üslubunu bir kez daha göstermektedir. En yüksek mevkidekilere ne yandaşlık (**studere**) ne de nefret duygusunun (**odisse**) yaraşacağını, hele ki sinirlenmenin hiç yakışık almayacağını söyleyen Caesar, bu tür duyguların mevki sahibi olmayan normal insanlar için yalnızca öfke (**iracundia**) olarak adlandırılacağını fakat aynı duyguların mevki sahibi insanlarda kibir (**superbia**) ve zalimlik (**crudelitas**) olarak görüleceğini söyleyerek, senatörleri verecekleri kararın adil olması gerektiğine dair üstü örtülü bir biçimde uyarmaktan çekinmez:

“Sed alia aliis licentia est, patres conscripti. Qui demissi in obscuro vitam habent siquid iracundia deliquere, pauci sciunt; fama atque fortuna eorum pares sunt: qui magno imperio praediti in excelso aetatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita in maxuma fortuna minuma licentia est. Neque studere neque odisse, sed minime irasci decet. Quae apud alios iracundia dicitur, ea in imperio superbia atque crudelitas appellatur.”

“Fakat herkes aynı özgürlük alanına sahip değildir sayın senato üyeleri. Gözlerden uzakta bir hayat süren sıradan kişiler eğer öfkeyle bir hata yaparlarsa, bunu çok az kişi bilir, onların ünleri talihleri kadardır. Hayatını soylu bir biçimde sürdüren yetke sahibi kişilerin yaptıklarını ise tüm ölümlüler bilir. En yüksek mevkide en az hareket özgürlüğü vardır. Ne taraf tutmak ne de nefret etmek yakışır, hele ki öfkelenmek hiç yakışık almaz; başkaları için bu tür duygular öfke olarak adlandırılırken, yetke sahibi kişiler için kibir ve zalimlik olarak nitelendirilir.”²⁵

Caesar suçluların yanında olmadığını, hatta bu kişilerin işledikleri suçlar için her türlü işkencenin az geleceğini söyleyerek söylevini sürdürür; fakat insanların cezanın sert olması durumunda işlenen suçu değil de verilen cezayı konuşmaya başlayacaklarını söyleyerek bir kez daha idam cezasının dezavantajlarından bahseder:

²⁴ “Ita in maxuma fortuna minuma licentia est.” (Sal. **Cat.** 51.13)

²⁵ Sal. **Cat.** 51.12-14.

“Equidem ego sic existumo, patres conscripti, omnis cruciatus minores quam facinora illorum esse. Sed plerique mortales postrema meminere et in hominibus impiis sceleris eorum obliti de poena disserunt, si ea paulo severior fuit.”

“Nitekim ben her çeşit işkencenin onların suçları için az geleceğini düşünüyorum sayın senato üyeleri. Fakat insanların çoğu son yapılanları hatırlar ve günâhkar insanlar hakkında ceza biraz olsun aşırı olursa onların günahlarını unutup yalnızca ceza hakkında tartışılar”²⁶

Caesar, idam cezasının doğuracağı olumsuz sonuçları sıraladıktan sonra şimdi de bu cezanın felsefî boyutundan bahsetmeye geçer; yas (**luctu**) ve sefillikler (**miseriis**) içindeki bir ölümün işkence (**cruciatum**) değil, acıların son bulması (**aerumnarum requiem**) olduğuna inandığını belirtir, ona göre ölüm, ölümlülerin bütün dertlerini (**cuncta mortalium mala**) ortadan kaldırır, ölümün ötesinde ne endişeye (**curae**) ne de sevince (**gaudio**) yer vardır, Mulgan’a göre Caesar bu açıklamayla ölüm cezasının gereksiz oluşunu vurgulamasının yanı sıra ölümden sonra hayatın olmadığına dair yaptığı vurguyla Epikürosçu felsefeyi benimsediğine dair bir kanı oluşturmuştur.²⁷ Caesar’ın bu açıklamayı bütün senato önünde yaparken bulunduğu mevki olan **pontifex maximus** mevkisi Roma dininin en tepe noktasıdır ve Caesar’ın bu mevkide bulunması ölümden sonra hayatın olmadığına dair bir ibare barındıran bu görüşü savunmasına herhangi bir engel teşkil etmez.²⁸

“De poena possum equidem dicere, id quod res habet, in luctu atque miseriis mortem aerumnarum requiem, non cruciatum esse, eam cuncta mortalium mala dissolvere ultra neque curae neque gaudio locum esse.”

“Ceza konusunda ise gerçek neyse söyleyeceğim şey de odur, yas ve sefillik içinde bir ölüm işkence değil ancak acıların son bulmasıdır, ölüm,

²⁶ Sal. **Cat.** 51.15-16.

²⁷ R. G. Mulgan, “Was Caesar an Epicurean? (Sallust, BC 51.20)”, **The Classical World**, Vol. 72, No. 6 (Mar., 1979), s. 339.

²⁸ J. T. Ramsey, **Sallust’s Bellum Catilinae Second Edition**, New York, Oxford University Press, 2007, s.199.

ölümlülerin bütün dertlerini ortadan kaldırır, ölümün ötesinde ne endişeye ne de sevince yer vardır.”²⁹

Tertibe katılan suç ortaklarının ölümle cezalandırılması gerektiğini öneren yasa teklifini senatoya sunan Decimus Silanus’a yönelen Caesar **interrogatio** kullanarak sorgulamaya başlar; amaç oldukça açıktır, art arda sorulan sorular ve kesinti olmadan bu sorulara verdiği yanıtlarla bu teklifin bütün haksızlığını ortaya koymak istemektedir, **exclamatio** kullanarak ölümsüz tanrılar adına (**per deos immortalis**) Silanus’a ilkin neden önerisine dayak cezasını (**verberibus**) eklenmediğini, **Porcia** yasasının³⁰ mı buna mani olduğunu sorar, akabinde duraksamadan suçluların canına kıyılmasını değil sürgüne gönderilmesini emreden başka yasaların da olduğunu hatırlatır, dayak cezasının neden eklenmediğini “yoksa bu ceza öldürülmekten daha ağır bir ceza mı?”³¹ şeklinde retorik soruyla ironik bir şekilde tekrardan sorar. Suçluların cezalarını çekmeleri gerektiğini ve onlardan yana taraf olmadığını bir kez daha vurgulamak adına böylesi büyük bir suçun (**tanti facinoris**) hükümlüleri (**convictos**) için hangi cezanın acımasız (**acerbum**) ya da çok ağır (**nimis grave**) olacağını sorar Silanus’a:

“Sed, per deos immortalis, quam ob rem in sententiam non addidisti, uti prius verberibus in eos animadvorteretur? An quia lex Porcia vetat? At aliae leges item condemnatis civibus non animam eripi sed exsilium permitti iubent. An quia gravius est verberari quam necari? Quid autem acerbum aut nimis grave est in homines tanti facinoris convictos?”

“Fakat ölümsüz tanrılar adına neden önce dayak cezasıyla cezalandırılmalarını önerine eklemedin? Yoksa Porcius yasası mı sana engel oldu? Hâlbuki aynı biçimde mâhkum edilmiş yurttaşların canına kıyılmasını değil sürgüne gönderilmesini emreden başka yasalar da vardır. Yoksa dövülmek öldürülmekten daha ağır bir ceza diye mi? Böylesine büyük bir suçun hükümlüleri için daha acımasız ya da daha ağır ne vardır?”³²

²⁹ Sal. Cat. 51.20.

³⁰ **Lex Porcia II**: Yaşlı Cato’nun İÖ 195 yılında teklif ettiği bu yasa ile Roma vatandaşlarının davası görülmeden kırbaçlanmasını yasaklanmıştır.

³¹ “An quia gravius est verberari quam necari?” (Sal. Cat. 51.23)

³² Sal. Cat. 51.21-24.

Caesar sanki Silanus kendisine bir soru yöneltmiş gibi davranıp, vatan hainleri (**parricidas rei publicae**) hakkında alınacak bir kararı kim kınayabilir diye kendi kendisine sorar ve cevabını, şartlar (**tempus**), akıp giden zaman (**dies**), ve milletleri kendi keyfine göre idare eden talih (**fortuna, cuius lubido gentibus moderatur**) diyerek hiç duraksamadan yine kendisi verir. Sallustius burada Caesar'ın art arda kendi kendisine soru sorup, sorduğu bu sorulara gecikmeksizin cevap vermesiyle **subiectio** (**ὕποφορά**) söz sanatına başvurur; bu söz sanatı sorulan soruya hemen yanıt vermeyi içerir³³ ve Sallustius bu söz sanatına başvurarak Caesar'ın akıcı bir şekilde savunma yapmasını sağlayıp, sorulan sorulara ivedi bir biçimde cevap verdirerek argümanlarını kuvvetlendirme fırsatını ona sunar. Tartışılmakta olan söz konusu suçlu kişilerin başına her ne gelecekse haklı olarak (**merito**) geleceğini, yani cezayı hak ettiklerini ancak senato üyelerinin suçlular hakkında ceza kararı alırken yalnızca o suçlular için değil, gelecekteki diğer kişiler (**in alios**) için de emsal teşkil edecek bir karar alacaklarını göz önünde bulundurmalarını rica eder:

“Sin quia levius est, qui convenit in minore negotio legem timere, cum eam in maiore neglegeris. At enim quis reprehendet, quod in parricidas rei publicae decretum erit? Tempus, dies, fortuna, cuius lubido gentibus moderatur. Illis merito accidet quicquid evenerit; ceterum vos, patres conscripti, quid in alios statuatis considerate.”

“Peki, dayak cezası ölümden daha hafif bir ceza ise daha büyük bir yasayı çiğnerken küçük bir meselede yasadan korkmakta nasıl bir tutarlılık vardır? Vatan hainleri hakkında verilecek olan kararı kim kınayabilir denilebilir. Şartlar, akıp giden zaman ve milletleri kendi keyfine göre idare eden talih. Bu adamların başına ne ceza gelirse gelsin haklı olarak gelecek, fakat sizler, sayın senato üyeleri alacağınız bu kararla başkaları hakkında da bir karar almış olacağınızı göz önünde bulundurun.”³⁴

³³ **Rhet. Her.** 4.23.33.

³⁴ **Sal. Cat.** 51.24-27.

Caesar, gerek Yunan gerekse Roma dünyasından verdiği örneklerle hukukun üstünlüğü ilkesinin öneminin altını çizerek Yasalara uymak yerine yasaların keyfi faktörlere dayanarak esnetildiği durumlarda geçmişte yaşanan felaketleri sıralamaya gelmiştir artık söz sırası. Peloponnesos savaşında Spartalıların Atina'yı ele geçirdikten sonra Atina halkının başına getirdikleri otuz tiranın yaptıklarını hatırlatır. İlk başta herkesin nefret ettiği kişiler onlar tarafından yargılanmadan (**indemnatum**) idam edilir ve halk da bu kişilerin böyle bir cezayı hak ettiklerini düşünerek bu idamlardan memnundur, ancak zaman içinde yönetimin başındaki otuz kişi yetkilerini artırarak iyi kötü hiçbir ayırım yapmadan pek çok idam cezasını infaz etmeye başlayınca, halk önceden aptalca bir sevinçle karşıladığı idam cezalarından artık korkmaya başlar. Caesar'ın bu örnekle vurgulamak istediği anafikir şartlar ve durum ne olursa olsun hukuksuzluğa göz yummanın sonradan mutlaka pişmanlık getireceğidir. Onun burada kullandığı yargılanmadan (**indemnatum**) kelimesi önemlidir çünkü Roma'daki yönetimi düzenledikleri komplo ile değiştirme girişimindeyken yakalanan söz konusu beş kişi hakkında verecekleri karar konuşmak üzere bir araya gelmişlerdir ancak bu kişilerin herhangi bir yargılama olmadan ya da davaları görülmeden idamları istenmektedir. Caesar, tarihten verdiği örnekle yargılamadan idama mâhkum edip infaz etmenin ne gibi kötü sonuçlara yol açacağını göstererek senatörleri bu fikirden caydırmak istemektedir:

“Lacedaemonii devictis, Atheniensibus triginta viros imposuere, qui rem publicam eorum tractarent. Ei primo coepere pessimum quemque et omnibus invisum indemnatum necare. Ea populus laetari et merito dicere fieri. Post ubi paulatim licentia crevit, iuxta bonos et malos lubidinose interficere, ceteros metu terrere; ita civitas servitute oppressa stultae laetitiae gravis poenas dedit.”

“Spartalılar Atinalıları yendikten sonra devleti yönetsinler diye otuz kişiyi başa getirdiler. İlk herkesin nefret ettiği en kötü kişileri yargılamadan öldürmeye başladılar. Halk ise bu durumdan mutlu olup bu cinayetlerin haklı olduğunu söylemekteydi. Fakat daha sonra bu otuz kişinin yetkileri yavaş yavaş artınca, iyiyi kötüyü ayırt etmeksizin kendi keyiflerine göre cinayetler

işlediler ve halkı bir korku sardı. Böylece köleleştirilip ezilen bu halk aptalca sevincinin cezasını çok ağır bir biçimde ödemiş oldu.”³⁵

Caesar Yunan tarihinden aktardığı bu örnekten sonra daha yakın bir zamana ve Roma tarihine yönelir. Muzaffer (**victor**) Sulla, Damasippus ve onun gibi devlete kötülüğü dokunan kişiler için ölüm emri verdiğinde herkesin Sulla’nın bu kararını övdüğünü, bu günâhkar ve fitneci kişilerin (**scelestos et factiosos**) isyanlarla (**seditionibus**) devlete kötülük ettikleri gerekçesiyle öldürülmelerinin doğru olduğunu söylediklerini bildirir. Fakat bu durum Caesar’a göre büyük bir felaketin başlangıcı (**magnae initium cladis**) olmuştur çünkü bir kişi diğerinin evini (**domum**), villasını (**villam**), eşyasını (**vas**) veya kıyafetini (**vestimentum**) arzuladığı zaman, onu kara listeye aldırıp mal ve mülküne el koymak için elinden ne gelirse yapmaktaydı, böylece ilkin Damasippus’un ölümüne sevinip bu ölümü haklı bulan kişiler bir süre sonra bizzat kendileri ölüme sürüklenir hale gelmişlerdi:

“Nostra memoria victor Sulla cum Damasippum et alios eiusmodi, qui malo rei publicae creverant, iugulari iussit, quis non factum eius laudabat? Homines scelestos et factiosos, qui seditionibus rem publicam exagitaverant, merito necatos aiebant. Sed ea res magnae initium cladis fuit; nam uti quisque domum aut villam, postremo vas aut vestimentum alicuius concupiverat, dabat operam ut is in proscriptorum numero esset. Ita illi quibus Damasippi mors laetitiae fuerat paulo post ipsi trahebantur, neque prius finis iugulandi fuit quam Sulla omnis suos divitiis explevit.”

“Bizim tarihimizde muzaffer Sulla, devlete yaptıkları kötülükle tanınan Damasippus ve onu gibi kişilerin öldürülmesini emredince, onun bu yaptığını övmeyen kim vardı? Günâhkar ve fitneci insanların isyanlarla devlete zarar verdikleri için öldürülmelerinin doğru olduğunu söylüyorlardı. Fakat bu iş büyük bir felaketin başlangıcı olmuştur; çünkü birisi bir diğerinin evine, villasına ya da eşyasına veya kıyafetine göz koyduğu zaman, o kişiyi kara listeye aldirmek için elinden geleni yapardı. Böylece önce Damasippus’un ölümüne sevinen halk bir süre sonra kendisi ölüme sürüklenir hale gelmişti, nitekim Sulla bütün adamlarını zengin edene kadar da bu öldürmelerin sonu gelmedi.”³⁶

³⁵ Sal. Cat. 51.28-32.

³⁶ Sal. Cat. 51.32-34.

Caesar, Sulla zamanından verdiği örnekle ilk başta herkes tarafından tutarlı ve kabul edilebilir görülen idam kararlarının bir süre sonra suistimal edildiğini ve masumların da öldürülmesine yol açtığını belirterek idam kararı alınmaması yönündeki baskısına devam eder. Sözü kendi zamanına getirerek kendisinin ne Marcus Tullius Cicero zamanında, ne de içinde bulundukları zamanda böyle bir suistimalin yaşanacağına dair korkusunun olduğunu fakat Roma gibi büyük bir devlette (**in magna civitate**) çeşitli görüşlerin (**multa et varia ingenia**) olabileceğini söyler. Bu söylevde Sallustius, gerek Caesar'ın hukukun üstünlüğü ilkesine yaptığı vurguyla, gerekse büyük bir devlette her çeşit görüşün özgürce söylenebilmesinin gerekliliğini belirtmesiyle oldukça gerçekçi bir Caesar portresi çizer; Caesar'ın düşünceleri doğrultusunda onun hümanist bakış açısını ortaya koyarak kusursuz bir biçimde yansıtmayı başarır. Plutarkhos da Caesar'ın idama karşı oluşunu oldukça hümanist bir bakış açısı olarak nitelendirmiş ve onun senatoda verdiği bu söylevin fazlasıyla etkileyici olduğunu yazmıştır.³⁷ Cicero zamanında değil fakat farklı bir zaman diliminde (**alio tempore**), aynı şekilde elinde ordusu bulunan farklı bir konsül baştayken (**alio consule, cui item exercitus in manu sit**) yalan bir suçlamaya doğru gözüyle bakılabilir diyen Caesar, söz konusu örneğe göre, senato kararıyla bir konsül kılıcını çektiğinde kimin onu engelleyeceğini sorarak yasaların en üst merci olmayıp kişilerin anlık iradelerine göre karar verildiğinde, söylevindeki verdiği örnekler gibi felaketlerle karşılaşacaklarını bir kez daha hatırlatır senatörlere:

“Atque ego haec non in M. Tullio neque his temporibus vereor; sed in magna civitate multa et varia ingenia sunt. Potest alio tempore, alio consule cui item exercitus in manu sit, falsum aliquid pro vero credi; ubi hoc exemplo per senatus decretum consul gladium eduxerit, quis illi finem statuet aut quis moderabitur?”

“Fakat ben ne Marcus Tullius'un devrinde ne de bu esnada bu tür şeylerden korkuyorum; fakat büyük bir devlette çok çeşitli karakterde insan vardır. Başka bir zamanda elinde aynı şekilde ordusu olan bir başkasının konsüllüğünde yanlış bir şeyin doğru olduğuna inanılabilir. Deminki örnekte

³⁷ Plu. **Caes.** 8.1.

olduğu gibi, bir konsül senato kararına uyarak kılıcını çektiği zaman onu kim durduracak veya yatıştıracaktır?”³⁸

Caesar sözlerine son vermeden önce yalnızca suçluların öldürülmelerine karşı olduğunu belirtmek için kendi önerisinin ne olduğunu açıklar; suçluların paralarının kamulaştırılmasını (**publicandas eorum pecunias**), zengin eyaletlerdeki hapisanelerde tutulmalarını ve gelecekte de kimsenin bu suçlular hakkında senatoya başvurmaması gerektiğini söyler:

“Placet igitur eos dimitti et augeri exercitum Catilinae? Minime. Sed ita censeo, publicandas eorum pecunias, ipsos in vinculis habendos per municipia quae maxime opibus valent, neu quis de eis postea ad senatum referat nece cum populo agat; qui aliter fecerit, senatum existumare eum contra rem publicam et salutem omnium facturum.”

“O halde onları salıverelim de Catilina’nın ordusu mu genişlesin? Kesinlikle hayır! Benim düşüncem odur ki, bütün mal ve mülklerine el konulsun, en güçlü **municipium**larda³⁹ müebbet hapiste tutulsunlar, gelecekte hiç kimse de çıkıp bu adamlar hakkında ne senatoya başvursun ne de halka bu konuyu açsın; buna karşı gelecek şekilde davranan kişi de senato tarafından devletin ve herkesin selametine karşı gelmiş olarak kabul edilsin”⁴⁰

Sallustius, Caesar’ın konuşmasından sonra yapılmış olan farklı tekliflerden bazılarının bazı senatörlere, bazılarının da diğer senatörlere uygun geldiğini özellikle belirterek konuşmanın oldukça etkili olmasına ve idam cezasının gereksizliğine dair son derece haklı noktalar barındırmasına rağmen, Caesar’ın teklifinin senatörlerin nezdinde pek fazla kabul görmediğini göstermek istemektedir.⁴¹ Zira tezimizin bir sonraki bölümünde inceleyeceğimiz Cato’nun söylevi bittikten sonraki tepkilerle kıyaslayacak olduğumuzda senatonun büyük çoğunluğunun Cato’yu alkışlayıp görüşlerini fazlasıyla benimsedikleri ve idam kararının senatodan geçtiği görülecektir.

³⁸ Sal. Cat. 51.35-36.

³⁹ **Municipium**: Roma Cumhuriyeti içerisinde yönetim ve yargı özerkliği bulunan otonom kentler.

⁴⁰ Sal. Cat. 51.43.

⁴¹ Sal. Cat. 52.1.

3.3. Marcus Porcius Cato'nun Söylevi

Cato'nun söylevine geçmeden önce onu hatip karakteri ve hitabet özellikleri bakımından incelemeye tabi tutmakta fayda vardır. Sallustius eserin kurgusunda önce Caesar ve Cato'nun söylevlerine yer verir, ardından da her iki karakteri birbiriyle kıyaslar.⁴² Ancak bu kıyaslama özellikle her ikisinin de kişilikleri üzerine yoğunlaşır, hitabet özellikleri ile ilgili yalnızca ikisinin de hitabetinin eş düzeyde (**eloquentia prope aequalia**) olduğunu söylemekle yetinir.⁴³ Plutarkhos Cato'nun hitabetini “konuşmasında acemice ya da incelikle söylenmemiş hiçbir şey yoktu ama üslubu dolambaçsız, dolu dolu ve saldırgandı, kulakları büyüleyen çekiciliği acımasız ifadelerinin içine sinmişti, söylediklerinin karakteriyle örtüşmesi bunların sertliğinin kalbini fethettiği kişilerce hoş karşılanmasını sağlıyordu” diyerek tanımlar; sesinin büyük bir kalabalığın kulaklarına ulaşacak kadar gür ve nefesinin kesilmeyeceği kadar kuvvetli olduğunu, bu sayede de hiç yorgunluk hissetmeden bütün gün konuşabildiğini aktarır.⁴⁴ İnceleyecek olduğumuz Sallustius'un Cato söylevi ile diğer yazarların aktardığı Cato söylevi arasında bazı tutarsızlıklar vardır.⁴⁵ Plutarkhos Cato'nun oldukça ateşli ve de öfkeli bir söylev verdiğini ve Caesar'a saldırıda bulunduğunu aktarır,⁴⁶ Sallustius bu saldırıyı yumuşatma ihtiyacı hissetmiştir çünkü sıkı bir Caesar yanlısıdır. Velleius Paterculus ise Cato'nun söylevinde Cicero'yu, ödün vermeyen tavrından dolayı göklere çıkardığını bildirir,⁴⁷ Sallustius konunun Cato ve Caesar karşıtlığından kopmaması için bu övgüye de yer vermez söylevinde,⁴⁸ bunu Sallustius ve Cicero arasındaki hoşnutsuzluğa da bağlamak olasıdır.

Cato sözlerine Caesar'ın konuşmasından sonra başladığı için, ona atıfta bulunarak, meseleyi (**res**) ve içinde bulundukları tehlikeleri (**pericula nostra**) göz önünde bulundurup, kendisinden önce konuşanların görüşünü kafasında tarttığında,

⁴² Bkz. Sal. **Cat.** 54.

⁴³ “Igitur eis genus, aetas, eloquentia prope aequalia fuere, magnitudo animi par, item gloria, sed alia alii.” (Sal. **Cat.** 54.1-2)

⁴⁴ Plu. **Cat. Mi.** 5.2.

⁴⁵ Haviland Nelson, “Cato the Younger as a Stoic Orator”, **The Classical Weekly**, Vol. 44, No. 5 (Dec. 18, 1950), s. 66-67.

⁴⁶ Plu. **Cat. Mi.** 23.

⁴⁷ Vell. 2. 35. 4.

⁴⁸ Haviland Nelson, **a.g.e.**, s. 67.

kendisinin durumu oldukça farklı bir şekilde değerlendirdiğini söyleyerek başlar. Kendisinden önceki konuşmacılar, vatanlarına (**patriae**), ailelerine (**parentibus**), sunaklarına (**aris**) ve kendi ocaklarına (**focis suis**) savaş açmış kişilerin cezaları hakkında tartışmışlardır, fakat durum bu kişiler hakkında ne karar alınacağını tartışmaktan ziyade, onlardan sakınılması gerektiğine işaret etmektedir. Diğer kötülükler işlendiği anda engellenebilirken, önlem alınmayan bir suçun gerçekleşmesinden sonra yasalardan medet ummanın beyhude olduğunu, Roma devleti ele geçirildiğinde (**capta urbe**) yenilmiş olanlara hiçbir şeyin bırakılmayacağını (**nihil fit reliqui victis**) söyleyerek hem senatörleri uyarır, hem de Caesar'ın yasalara uyulması gerektiği önerisini çürütmeyi hedefler:

“Longe mihi alia mens est, patres conscripti, cum res atque pericula nostra considero, et cum sententias non nullorum ipse mecum reputo. Illi mihi disseruisse videntur de poena eorum, qui patriae parentibus, aris atque focis suis bellum paravere. Res autem monet cavere ab illis magis quam quid in illos statuamus consultare. Nam cetera maleficia tum persequere ubi facta sunt; hoc nisi provideris ne accidat, ubi evenit frustra iudicia implores; capta urbe nihil fit reliqui victis.”

“Sayın senatörler, içinde bulunduğumuz durumu ve karşı karşıya olduğumuz tehlikeleri gözden geçirdiğimde ve içimizden bazılarının görüşlerini kendi kendime değerlendirdiğimde, ben çok farklı düşünüyorum. Benden önce konuşanlar, vatanlarına, ailelerine, sunak ve ocaklarına savaş açmış kişilerin cezası hakkında tartıştılar. Mesele ise onlar hakkında ne karar alınacağından ziyade onlardan sakınmamızı işaret etmekte. Çünkü öteki suçlarda suç işlendikten sonra izini sürebilirsin, hâlbuki bu suçta, bunun olabileceğini öngörmediysen gerçekleştiğinde beyhude yere yasalardan medet umarsın. Devlet ele geçirilirse, yenilenlere kalan hiçbir şey olmaz.”⁴⁹

Cato bu noktada senatörlere bizzat hitap ederek (**vos ego appello**) ağır bir eleştiride bulunur. Onların her zaman kendi evlerine (**domos**), villalarına (**villas**), heykellerine (**signa**) ve tablolarına (**tabulas vestras**) devletten daha fazla değer verdiklerini (**pluris quam rem publicam fecistis**) söyleyerek onları ağır bir biçimde eleştirir, bu eleştiride Cato'nun az mal ve mülk ile yaşanılması gerektiğini salık veren

⁴⁹ Sal. Cat. 52.2-4.

bir öğreti olan Stoacılığın yılmaz bir neferi olduğu bir kez daha görülmektedir; Syme da onun kusursuz bir Stoacı “**perfectissimus Stoicus**” olduğunu hatırlatır.⁵⁰ Sklenar’a göre Cato’nun bu eleştirisi Sallustius’un Sulla’nın askerlerinin sefahat düşkünlüğüne, heykeller, tablolar ve işlemeli vazolar karşısındaki hayranlıklarına dair yaptığı eleştiri ile bağdaşmaktadır.⁵¹ Değer verdikleri şeyler ne türden olursa olsun bunları korumak isteyip, kendi zevklerin için boş zaman ayırmak istiyorsanız artık uyanın (**expergicismini**) ve devleti müdafaa edin (**capessite rem publicam**) diye seslenir Cato. Caesar’a nazaran çok daha sert bir üslup kullanmaktan çekinmez; bu söylevi verdiği sırada otuz iki yaşında olmasına rağmen kendisinden yaşça büyük olan senatörlere karşı emir kipini (**imperativus**) kullanmaktan imtina etmemektedir, çünkü artık mesele vergiler (**de vectigalibus**) veya müttefiklerin yaptığı haksızlıklar (**sociorum iniuriis**) değildir, özgürlükleri (**libertas**) ve hayatları (**anima nostra**) tehlikededir:

“Sed, per deos immortalis, vos ego appello, qui semper domos, villas, signa, tabulas vostras pluris quam rem publicam fecistis; si ista, cuiuscumque modi sunt, quae amplexamini, retinere, si voluptatibus vestris otium praebere voltis, expergiscimini aliquando et capessite rem publicam. Non agitur de vectigalibus neque de sociorum iniuriis; libertas et anima nostra in dubio est.”

“Ölümsüz tanrılar aşkına, evlerinize, villalarınıza, heykellerinize ve tablolarınıza her zaman devletten daha çok önem vermiş sizlere sesleniyorum; hangi şekilde olursa olsun bağlandığınız şu şeyleri korumayı ve kendi zevklerin için boş vakit ayırmayı istiyorsanız artık uyanın ve devleti müdafaa ediniz. Artık mesele vergiler veya müttefiklerin yaptığı haksızlıklar değil, özgürlüğümüz ve canlarımız tehlike altında.”⁵²

Cato, iyi ahlak ya da kötü ahlakla yaşayıp yaşamadıklarının veya Roma halkının yetkesinin ne ölçüde büyük ya da görkemli olduğunun sorgulanmadığını, aksine, bu şeylerin ilerde düşmanlar için mi yoksa kendileri için mi söz konusu

⁵⁰ R. Syme, **Sallust**, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1964, s. 112.

⁵¹ R. Sklenář, “La république des Signes: Caesar, Cato, and the Language of Sallustian Morality”, **Transactions of the American Philological Association** (1974-), Vol. 128 (1998), s. 211-212.

⁵² Sal. Cat. 52.5-7.

olacağının tartışıldığını söyleyerek bir kez daha konuyu devletin bütünlüğü ve Romalıların hayatlarının tehlikede oluşuna getirir. “Bu şartlarda birisi ılımlı olmaktan veya merhametten bahsediyor”⁵³ derken Cato’nun hedefinde şüphesiz Caesar vardır ve onun böylesine ciddi bir durumu ılımlılık ve merhamet gibi kavramların içine sıkıştırarak ele almasını eleştirmektedir. Sallustius, Caesar’ı betimlerken tezin Gaius Iulius Caesar ve Marcus Porcius Cato’nun Karakter Betimlemeleri bölümünde belirttiğimiz gibi onu seçkin yapan özelliklerin ılımlılık ve merhamet olduğunu söylemektedir. Buradan da açıkça anlaşılabileceği üzere Cato’nun konuşmasındaki “birisi” (**quisquam**) ifadesi ile kast edilen Caesar’dan başkası değildir:

“Nunc vero non id agitur, bonisne an malis moribus vivamus, neque quantum aut quam magnificum imperium populi Romani sit, sed haec, cuiuscumque modi videntur, nostra an nobiscum una hostium futura sint. Hic mihi quisquam mansuetudinem et misericordiam nominat.”

“Şimdiyse mesele iyi veya kötü geleneklerle yaşamamız ya da Roma halkının yetkisinin ne kadar büyük ve muhteşem olduğu değil, bunların, ne şekilde görünürlerse görünsünler, bizimle mi yoksa bizimle birlikte düşmanlarla da mı alakalı olacağıdır. Burada ise birisi kalkıp ılımlılık ve merhametten bahsedebiliyor”⁵⁴

Cato’nun sert eleştirileriyle doruk noktasına yükselen konuşması Caesar’ı ve senatörleri hedef almakla birlikte Roma’nın o dönemdeki toplumsal yaşamındaki yozlaşmanın da oldukça ayrıntılı bir portresini sunmaktadır. Anlamını yitiren kavramlar sadece ılımlılık (**mansuetudo**) ve merhamet (**misericordia**) değildir, bonkörlüğün (**liberalitas**) başkasının parasını çarçur etmek, yürekliliğin (**fortitudo**) kötü eylemlere kalkışmakla aynı anlama gelmesi de ayrı bir vahim durumdur. Gerek senatörlere gerekse toplum içindeki ahlaki açıdan tam bir çöküntüye işaret eden bu tablo Cato’nun konuşması aracılığıyla çok çarpıcı bir şekilde ortaya konmuş ve devleti yıkıma sürükleyen nedenler olarak gösterilmiştir:

⁵³ “Hic mihi quisquam mansuetudinem et misericordiam nominat.” (Sal. Cat. 52.11)

⁵⁴ Sal. Cat. 52.10-11.

“Iam pridem equidem nos vera vocabula rerum amisimus. Quia bona aliena largiri liberalitas, malarum rerum audacia fortitudo vocatur, eo res publica in extremo sita est. Sint sane, quoniam ita se mores habent, liberales ex sociorum fortunis, sint misericordes in furibus aerari; ne illi sanguinem nostrum largiantur et, dum paucis sceleratis parcunt, bonos omnis perditum eant.”

“Gerçekten de biz uzun zamandan beri bu mefhumların gerçek anlamlarını yitirdik. Başkasının parasını çarçur etmeye bonkörlük, kötü eylemlere kalkışmayı yüreklilik diye anar olduk, işte bu sebepten dolayı devlet uçurumun eşiğindedir. Mademki devir böyle bırakın müttefiklerimizin paralarını gönüllerince harcasınlar, bırakın hazine soyguncularına acısınlar, fakat bizim kanımızı dökmesinler ve birkaç suçluyu koruyacaklar diye bütün iyi insanları felakete sürüklemesinler”⁵⁵

Cato konuşmasıyla bir yandan senatörleri eleştirirken, bir yandan da devlete karşı bir komplo girişimine katılmış olan kişilere ve bu komplonun esas mimarı Catilina’ya verilecek ceza konusunda senatörlere uyarılarda bulunur. Lentulus ile geri kalan dört kişi hakkında her ne karar alacaklarsa o kararın Roma dışında silah kuşanmış olan Catilina ve ordusu için de geçerli olacağını ve ne kadar sert davranırlarsa onların da aynı şekilde cesaretlerinin kırılacağını söyler senatörlere. En ufak bir zayıflık göstermemelerini ister:

“Quare cum de P. Lentulo ceterisque statuetis, pro certo habetote vos simul de exercitu Catilinae et de omnibus coniuratis decernere. Quanto vos attentius ea agetis, tanto illis animus infirmior erit; si paululum modo vos languere viderint, iam omnes feroces aderunt”

“Bundan dolayı Publius Lentulus ve diğerleri hakkında karar verirken hiç şüphesiz ki aynı zamanda Catilina’nın ordusu ve bütün tertipçiler hakkında karar vereceğinizi de göz önünde bulundurun. Siz ne kadar dikkatli karar alırsanız, onların da cesareti o ölçüde kırılacaktır; sizi birazcık bile zayıf gördüler mi hepsi birden saldırgan bir biçimde üzerimize çullanacaklardır.”⁵⁶

⁵⁵ Sal. Cat. 52.11-12.

⁵⁶ Sal. Cat. 52.17-19.

Zaman gerçekten de Cato'yu haklı çıkartacaktır, çünkü Lentulus ve diğer dört kişinin idam edildikleri haberi Catilina ve ordusunun kampına ulaştığında yağma veya düzeni değiştirme umudu olan birçok kişi kampı terk eder.⁵⁷ Komplonun içinde Roma'nın en soylu yurttaşlarının (**nobilissumi cives**) yer almasının yanı sıra Roma'nın en azılı düşmanı Galyalıları destek istenmiştir; Cato tarafından düşmanların önderi (**dux hostium**) ifadesiyle işaret edilen Catilina ordusuyla birlikte planını gerçekleştirmek üzeredir. Böylece Cato, Catilina'nın bazı soyluları ve Galyalıları yanına alarak amacına ulaşma yolunda olduğuna dikkat çekerek, retorik bir soruyla surların içinde ele geçirilmiş olan düşmanlar hakkında alacakları karar için halen tereddütte olup olmadıklarını sorar senatörlere; onun idam kararı dışında herhangi bir çözüm görmediği çok açıktır:

“Sed ego haec omitto. Coniuravere nobilissumi cives patriam incendere, Gallorum gentem infestissimum nomini Romano ad bellum arcessunt. Dux hostium cum exercitu supra caput est. Vos cunctamini etiam nunc et dubitatis quid intra moenia deprensus hostibus faciatis?”

“Fakat şimdi ben bunları bir tarafa bırakıyorum. En soylu yurttaşlar vatani ateşe atmak için yemin ettiler, Roma halkına en fazla düşman kavim olan Galyalıları savaşa alet ettiler. Düşmanların lideri ordusuyla birlikte tepemizde. Siz şimdi bile surlarımız içindeki bu düşmanlar hakkında halen karar almakta tereddüt veya şüphe içerisinde misiniz?”⁵⁸

Cato bu sefer senatörlere ironi kullanarak hitap etmektedir; suçlulara acınmasını kabul edermiş gibi görünür, hırsları yüzünden (**per ambitionem**) bu gencecik adamların (**homines adolescentuli**) suç işlediklerini dile getirir. Katz, Sallustius'un çoğu zaman eserindeki bir karakterin gerçek fikrini ironi aracılığıyla ortaya koyduğunu savunmakta, kişinin söylediği söz veya yaptığı işin gerçek

⁵⁷ “Sed postquam in castra nuntius pervenit, Romae coniurationem patefactam, de Lentulo et Cethego ceterisque quos supra memoravi supplicium sumptum, plerique, quos ad bellum spes rapinarum aut novarum rerum studium illexerat, dilabuntur...” (Sal. Cat. 57)

⁵⁸ Sal. Cat. 52.24-26.

düşüncesiyle bağdaşmadığını, yani ironi yaptığını söylemektedir.⁵⁹ Gerçekten de Cato burada gerçek düşüncelerinin aksi bir söylemde bulunarak **adulescentulus** gibi **diminutivum** bir kelime kullanıp ironinin dozunu artırır. Onları sanki sadece hırsları yüzünden hataya düşmüş gencecik çocuklar olarak kabul ediyormuş gibi görünür, hatta onların silahlı bir halde salıverilmelerini tavsiye eder; fakat bu yumuşak başlılığınız (**mansuetudo**) ve merhametiniz (**misericordia**) onlar silah kuşandığında size perişanlık olarak geri dönmesin diyerek de Caesar'ın ılımlı konuşmasına göndermede bulunup senatörleri ılımlı ve merhametli davrandıkları takdirde neler olacağı konusunda açıkça uyarmaktadır:

“Misereamini censeo -- deliquere homines adulescentuli per ambitionem -- atque etiam armatos dimittatis. Ne ista vobis mansuetudo et misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam convortat.”

“Acıyın onlara pekâlâ, gencecik çocuklar hırsları yüzünden hata işlediler. Hatta isterseniz silahlı olarak salıverin onları. Fakat bu yumuşak başlılığınız ve merhametiniz onlar silah kuşandığında sizi perişanlığa sürüklemesin.”⁶⁰

Halen senatörleri sert bir dille eleştirmeye devam eden Cato onları aylaklıkları (**inertia**) ve ruhlarındaki güçsüzlük (**mollitia animi**) yüzünden suçlamaktadır. Her bir kişinin diğerinin harekete geçmesinden medet umarak duraksadığını, çoğu kez vatani çok büyük tehlikelerden kurtarmış olan ölümsüz tanrılara güvendikleri için böyle davrandıklarını açıklar. Tanrıların yardımının, adak adayarak ya da kadınsı yalvarmalarla elde edilemeyeceğini, bilakis, tetikte olarak (**vigilando**), eylemde bulunarak (**agundo**), iyi düşünüp karar alarak (**bene consulundo**) sağlanacağını sözlerine ekler:

“...sed inertia et mollitia animi alius alium expectantes cunctamini, videlicet dis immortalibus confisi, qui hanc rem publicam saepe in maxumis periculis servavere. Non votis neque suppliciis muliebribus auxilia deorum

⁵⁹ B.R. Katz, “‘Dolor’, ‘Invidia’ and ‘Misericordia’ in Sallust”, **Acta Classica**, Vol. 24 (1981), s. 71.

⁶⁰ Sal. Cat. 52.26-28.

parantur; vigilando, agundo, bene consulundo prospera omnia cedunt. Ubi socordiae te atque ignaviae tradideris, nequiquam deos implores; irati infestique sunt.”

“Fakat aylaklığınız ve ruhunuzun acizliği yüzünden biriniz diğerini bekleyerek tereddüt ediyorsunuz. Şüphesiz ki çoğu kez bu devleti çok büyük tehlikelerden kurtarmış olan ölümsüz tanrılara güveniyorsunuz. Tanrıların yardımı adaklarla veya kadınsı yalvarmalarla sağlanmaz; bilakis, tetikte olarak, eylemde bulunarak, iyi düşünüp karar alarak her şey başarıya ulaşır. Kendini umursamazlığa ve tembelliğe kaptırdığın vakit yok yere tanrılara yakarırsın; artık onlar öfkeli ve düşmandırlar sana.”⁶¹

Kendisinden önce konuşan Caesar’ın, Roma devletinin Rodoslular ve Kartacalılar tarafından çeşitli haksızlıklara uğratıldıkları halde ceza vermediğini ya da misilleme yapmadığını söylemesine⁶² karşılık olarak ise, Roma tarihinden zıt bir örnek göstererek söylevine devam eder Cato. Galya savaşında emre karşı gelip düşmana karşı hücumla geçtiği için kendi oğlunun ölümünü emreden Manlius Torquatus örneğini sunar; amacı Roma devletinde böylesi ufak çapta bir suçta bile kendi oğlunun ölümünü emredecek kişiler varken, şimdilerde devlete savaş açmış kişilerin suçunun tartışılmasının manasız oluşunu göstermektir. Katiller hakkında ne karar verecekleri hususunda duraksamaları yüzünden senatörleri suçlamaya devam eden Cato, suçluların “**cetera vita**” olarak tanımlanan devlete karşı bir tertibe girişmeden önceki yaşam tarzlarının ölüm cezasına çarptırılmaları konusunda tereddüt edilmesine yol açtığını belirtir:

“Apud maiores nostros A. Manlius Torquatus bello Gallico filium suum, quod is contra imperium in hostem pugnaverit, necari, iussit, atque ille egregius adulescens immoderatae fortitudinis morte poenas dedit. Vos de crudelissimis parricidis quid statuatis cunctamini? Videlicet cetera vita eorum huic scelere obstat.”

“Atalarımız arasında Manlius Torquatus, oğlunun Galya savaşında emre karşı gelip düşmana saldırmasından dolayı öldürülmesini emretti ve o çok seçkin genç, ölçüsüz cesaretinin bedelini hayatıyla ödedi. Siz ise son derece

⁶¹ Sal. **Cat.** 52.28-29.

⁶² Bkz. Sal. **Cat.** 51.5-7.

acımasız olan bu baba katilleri hakkında ne karar vereceğiniz konusunda şüpheye mi düşünüyorsunuz? Açıkçası onların geçmişteki yaşam tarzı bu suça engel oluyor.”⁶³

Nutting’in de dikkat çektiği gibi söylevin bu bölümünde geçen suç (**sceleri**) kelimesi tertipçilerin işlediği iktidarı devirme suçuna değil, onlara verilmesi düşünülen ölüm cezası kastedilmektedir. Tıpkı Katz gibi ona göre Cato’nun konuşması istihza ve ironiyle doludur ve suç kelimesiyle tertipçilerin işlediği suçtan ziyade senatonun alacağı idam kararı kastedilir, alacakları idam kararını sanki bir suçmuş gibi göstererek ironi yapmaktadır.⁶⁴

Sallustius, tıpkı Caesar’ın söylevini yazıya aktarırken yaptığı gibi Cato’nun alınacak karar hakkındaki tavsiyesini de söylevin en sonuna saklar. Devletin günâhkar vatandaşların habis düşünceleri (**nefario consilio sceleratorum civium**) yüzünden çok büyük bir tehlike altında olması, Titus Volturcius’un ve Allobrog elçilerinin tanıklığıyla bu suçluların atalarının geleneğine (**more maiorum**) göre ölüm cezası almaları gerektiğini söyler:

“Quare ego ita censeo: cum nefario consilio sceleratorum civium res publica in maxuma pericula venerit, eique indicio T. Volturci et legatorum Allobrogum convicti confessique sint caedem, incendia aliaque se foeda atque crudelia facinora in civis patriamque paravisse, de confessis, sicuti de manifestis rerum capitalium, more maiorum supplicium sumundum”

“Bu yüzden benim görüşüm şudur: devlet aşağılık kişilerin menfur planıyla son derece büyük bir tehlikeye sürüklendiğine ve gerek Titus Volturcius’un gerekse Allobrog elçilerinin tanıklığıyla bu kişilerin suçlu bulunduğu ve de katliamları, kundaklamaları, vatandaşlara ve devlete karşı diğer korkunç ve zalim saldırıları planladıklarını itiraf ettiklerine göre bu kişiler hakkında sanki suçu işlemişler gibi ölüm cezası, atalarımızın geleneğine göre verilmelidir.”⁶⁵

⁶³ Sal. Cat. 52.30-33.

⁶⁴ Herbert C. Nutting, “Sallust, Bellum Catilinae 52, 31”, **The Classical Journal**, Vol. 25, No. 4 (Jan., 1930), s. 303.

⁶⁵ Sal. Cat. 52.36.

Cato konuşmasını bitirdikten sonra bütün eski konsüller (**consulares omnes**) ve senatonun büyük çoğunluğu (**senatus magna pars**) onun fikirlerini över ve erdemini göklere çıkartırlar; Caesar'ın konuşmasından sonra herkes birbirini ancak sözle, cılız bir şekilde onaylarken şimdiyse birbirlerini korkak (**timidos**) diye azarlamaktadır. Bu söyleviyle çok olumlu bir etki bıraktığı anlaşılan Cato senato üyeleri arasında seçkin ve yüce bir kişi olarak kabul görür ve sonuçta suçlular hakkında senatodan çıkan karar tam da onun önerdiği gibi idam cezasıdır.⁶⁶ Cicero, nöbetçiler eşliğinde (**praesidiis dispositis**) Lentulus'un zindana götürülüşüne bizzat eşlik eder, seçkin Cornelius soyundan gelen ve Roma'da konsüllük yetkisini elinde tutmuş Lentulus'un ve diğer dört tertipçinin hayatına boğdurularak son verilir.⁶⁷

3.4. Catilina'nın İkinci Söylevi

Sallustius, Roma'daki tertipçilerin ölümle cezalandırılmasından sonra eserindeki son söylev olan Catilina'nın söylevine geçmeden önce onun ve ordusunun durumunu detaylı bir biçimde gözler önüne serer. Catilina bizzat kendi getirdiği birlik ve Manlius'un elindeki birliği birleştirerek iki lejyon oluşturur, tertibe gönüllü olarak katılanlar ve öncesinden tertibe iştirak etmiş kişileri eşit bir biçimde (**aequaliter**) dağıtır. Bütün askerlerinin yaklaşık dörtte biri kadar bir kısmı silahlandırılmış vaziyettedir, diğerleri ise kimisi mızrakla kimisi kargı ya da uçları sivriltilmiş kazıklarla rastgele teçhizatlanmış bir durumda savaşa hazır hale getirilmiştir.⁶⁸ Fakat Catilina, düşman birlikleri ile dağlar arasında kapana kısırdığını, kaçmak ya da korunmak konusunda herhangi bir umudunun kalmadığını anlayınca savaşmaya karar verir ve askerlerini toplayıp onları savaş konusunda yüreklendirmek için bir söylev verir. Catilina sözlerine önce ılımlı bir şekilde başlar, halihazırda ordugâhlarına Lentulus ve diğer dört tertipçinin ölümle cezalandırıldıkları haberi ulaşmış ve birçok asker kampı terk etmiş bulunmaktadır. Düşman orduları tarafından çepeçevre kuşatıldıklarını bildiği için ordu artık oldukça ümitsiz bir haldedir ve böyle bir durumda Catilina ordusunu canlı tutmak ve askerlerine umut vererek onları cesaretlendirmek amacıyla hitabet yeteneğini en

⁶⁶ Sal. Cat. 53.1.

⁶⁷ Sal. Cat. 55.5-6.

⁶⁸ Sal. Cat. 56.1-3.

etkin şekilde kullanma yoluna gider. Sallustius'un aktarımına göre Catilina askerlerine dinamik ve yürekli bir ordu olduklarını aşlamak ister. Söylevine başlarken sadece sözlerin cesareti arttırmaya yetmeyeceğini, önderin konuşmasıyla zayıf bir ordudan güçlü bir ordu (**ex ignavo strenuum**), korkak bir ordudan da cesur bir ordu (**fortem ex timido**) yaratılamayacağını belirtir. Ayrıca şeref (**gloria**) ve tehlikelerin (**pericula**) harekete geçiremediği kimseleri yüreklendirmeye çalışmanın da beyhude olduğunu belirtir. Askerlerini toplayıp onlara seslenmesinin nedeninin birkaç tavsiyede bulunmak ve aldığı kararın gerekçesini açıklamak olduğunu söyler:

“Compertum ego habeo, milites, verba virtutem non addere, neque ex ignavo strenuum neque fortem ex timido exercitum oratione imperatoris fieri. Quanta cuiusque animo audacia natura aut moribus inest, tanta in bello patere solet. Quem neque gloria neque pericula excitant, nequiquam hortere; timor animi auribus officit.”

“Şunu kesin olarak biliyorum ki, ey askerler, sözler insana cesaret katmaz, ya da önderin söyleviyle ordu gevşek durumdayken atılğan, korkakken yürekli olmaz. İnsanın doğasında veya yaşam biçiminde ne kadar cesareti varsa savaş meydanında apaçık ortaya çıkar. Şan ve şerefın de tehlikenin de kışkırtmadığı bir kimseyi cesaretlendirmek boşunadır; yüreklerindeki korku kulaklarını sağır etmiştir.”⁶⁹

Catilina artık umudunu, gücünü, cesaretini kaybeden ve git gide zayıflayan ordusunun durumunu sanki tam tersiymiş gibi göstererek askerlerini yüreklendirmek amacındadır. Sallustius'un “**neque ex ignavo strenuum neque fortem ex timido exercitum**” cümlesindeki **ablativus-accusativus** ve **accusativus-ablativus** değişkeniyle **chiasmus**, bir önceki cümledeki “**verba virtutem**” kelimeleriyle de aliterasyon söz sanatına başvurduğu görülmektedir.⁷⁰

Catilina düştükleri zor durumun sorumluluğunu Lentulus'a yükler, onun acizliği ve korkaklığı yüzünden hem o hem de kendileri büyük bir facia yaşamışlardır. Gallia'ya doğru ilerlemek ister ancak Roma'dan (**ex urbe**) yardım

⁶⁹ Sal. Cat. 58.1-3.

⁷⁰ J. T. Ramsey, **Sallust's Bellum Catilinae Second Edition**, New York, Oxford University Press, 2007, s. 221.

(**praesidia**) beklerken bunu yapması mümkün değildir. Üstelik düşman ordularından biri Roma tarafından diğeri de Gallia tarafından yollarını kesmektedir.⁷¹ Ne var ki artık bulundukları Pistorium topraklarında kalmaları giderek imkânsızlaşmaktadır. Erzaklarının ve diğere gereksinimlerinin azalması (**frumenti atque aliarum rerum egestas**) onları bulundukları bölgeyi terk etmeye zorlamaktadır. Roma ve Gallia yönünden düşman orduları tarafından ablukaya alındıkları için her nereye gideceklerse artık o yolu kılıçla (**ferro**) açmaktan başka çare kalmadığını askerlerine benimsetme çabası içerisindeydir. Catilina savaşın kaçınılmazlığını tüm gerekçeleriyle ortaya koymaktadır:

“Diutius in his locis esse, si maxime animus ferat, frumenti atque aliarum rerum egestas prohibet. Quocumque ire placet, ferro iter aperiundum est. Qua propter vos moneo uti forti atque parato animo sitis et, cum proelium inibitis, memineritis vos divitias, decus, gloriam, praeterea libertatem atque patriam in dextris vestris portare.”

“Burada daha uzun süre kalmayı her ne kadar çok fazla istesek de buğday ve diğere gereksinimlerin eksikliği buna mani oluyor. Her nereye gideceksek o yolu kılıçla açmak durumundayız. Bu yüzden sizi güçlü ve hazır olmanız konusunda uyarıyorum, savaşa atıldığınızda, zenginliği, şerefi, görkemi, bunların yanı sıra özgürlüğü ve vatani sağ elinizde tuttuğunuzu hatırlayınız.”⁷²

Catilina, tertipçilerin toplandığı evde verdiği söylevde de olduğu gibi, yoldaşlarını yüreklendirmek için benzer vaatlerine devam etmektedir. Kendilerinin can havliyle özgürlükleri için çarpışacağını, düşmanın ise gerekmediği halde birkaç kişinin iktidarı uğruna savaşacaklarını söyleyerek bu savaştan galip ayrılmayı daha çok hak ettiklerini, çünkü kendisinin ve askerlerinin savaşmak için karşı taraftan çok daha haklı sebepleri olduğunu askerlerine de aşlamak ister. Kendileri onur ve hayat mücadelesi vermekteyken, onların mücadelesi ise yalnızca ufak bir azınlığın iktidarda kalması için verilen gereksiz bir çabadan ibarettir:

⁷¹ Sal. Cat. 58.4-6.

⁷² Sal. Cat. 58.6-9.

“Si vincimus, omnia nobis tuta erunt, commeatus abunde, municipia atque coloniae patebunt; si metu cesserimus, eadem illa advorsa fient, neque locus neque amicus quisquam teget quem arma non texerint. Praeterea, milites, non eadem nobis et illis necessitudo impendet; nos pro patria, pro libertate, pro vita certamus, illis supervacuaneum est pro potentia paucorum pugnare. Quo audacius aggrediamini, memores pristinae virtutis.”

“Eğer kazanırsak hepimiz güvende olacağız, levazımımız bol olacak, **municipium** ve eyaletler kapılarını bize açacak; fakat korkuya kapılıp geri adım atarsak tam tersi olacak, silahların koruyamadığı bir kimseyi ne bir dost ne de bir sığınak koruyacaktır. Bunun yanı sıra, ey askerler, bizim mecburiyetimiz ile onların mecburiyeti aynı değildir; biz özgürlük, vatan ve kendi canımız için çarpışıyoruz, onlar ise ufak bir azınlığın iktidarı için boşu boşuna savaşmaktalar. Bu yüzden geçmişteki erdeminizi hatırlayıp daha da cesur bir biçimde çarpışınız.”⁷³

Catilina artık savaşa girmeden önce son sözlerini söylemektedir askerlerine. Bir yandan sürgünün onlar için ne denli büyük bir utanç nedeni olduğunu ve içlerinden bazılarının mülklerini yitirdikten sonra Roma’da nasıl da başkalarına muhtaç duruma düştüklerini hatırlatırken, bir yandan da onların geçmiş başarılarını (**facta vostra**) anar. Büyük bir zafer umudunun (**spes victoriae**) onu sardığını, askerlerin cesaretlerinin (**animus**), gençliklerinin (**aetas**), yiğitliklerinin (**virtus**) ve her şeyden önemlisi korkakları bile cesur yapan kaçınılmazlığın, mecbur durumda kalmanın (**necessitudo**) kendisini yüreklendirdiğini söyler. Daha öncede belirttiği gibi maruz kaldıkları durumun kendisi ve yandaşları için onur kırıcı ve dayanılmaz olduğunu⁷⁴ yinelemesi, seçtikleri bu yola kendilerinin karar verdiklerini vurgulamak içindir. Bunu da özellikle kullandığı “**haec sequi decrevistis**”⁷⁵ ifadeyle açıkça ortaya koyar. Buradaki amaç, yandaşların kendi özgür iradeleriyle onunla birlikte bu savaşa giriştikleri gerçeğinden uzaklaşmalarını önlemek ve hangi amaçla ne uğruna savaştıklarını unutmamalarını sağlamaktır. Onları savaşa sevk eden nedenleri tek tek saydıktan sonra ileriye yönelik konuşurken yoldaşlarını son bir kez daha uyardıktan imtina etmez. Cesaretlerini kaderin kıskanması (**si virtuti vestrae fortuna invidet**) durumunda intikamlarını almadan (**inulti**) ölmemeye özen göstermelerini rica eder

⁷³ Sal. Cat. 58.9-12.

⁷⁴ “illa foeda atque intoleranda viris...” (Sal. Cat. 58.14)

⁷⁵ “Bu yolu izlemeye karar verdiniz.” (Sal. Cat. 58.14)

onlardan; Ramsey, Catilina'nın “**si victi eritis**”⁷⁶ cümlesini kullanabileceği halde kasıtlı bir biçimde dolaylı bir anlatıma başvurduğunu aktarır.⁷⁷ Catilina'nın amacı kaybetme düşüncesinin askerlerinin zihninde ihtimal şeklinde dahi olsa bulunmamasıdır; bu yüzden ölmek veya kaybetmek kelimeleri yerine, ölümü çağrıştırmayan başka kelimelerle isteklerini dile getirir. Hayvan gibi boğazlanmaktansa, kahramanlara yaraşır bir biçimde çarpışarak düşmanları için kanlı ve acı dolu bir zafer bırakmalarını isteyerek söylevini sonlandırır. Askerlerine savaşta aktif olmalarını ve pasif bir tutum izleyip öldürülmek yerine verebilecekleri en büyük zararı vermelerini emreder; kaybedecek olsalar bile düşman bu zaferinden kesinlikle mutlu olmamalıdır, Catilina ölümü göze almış olsa da ölürken onurunu kaybetmek istememektedir:

“Cum vos considero, milites, et cum facta vostra aestumo, magna me spes victoriae tenet. Animus, aetas, virtus vostra me hortantur, praeterea necessitudo, quae etiam timidos facit. Nam multitudo hostium ne circumvenire queat, prohibent angustiae loci. Quod si virtuti vestrae fortuna inviderit, cavete inulti animam amittatis, neu capti potius sicuti pecora trucidemini quam virorum more pugnantes cruentam atque luctuosam victoriam hostibus relinquantis.”

“Askerler, sizi düşünüp, gerçekleştirdiğiniz başarıları göz önünde bulundurduğum vakit, içimi zafer ümidi kaplıyor. Cesaretiniz, gençliğiniz, yiğitliğiniz ve her şeyden öte, korkakları bile cüretkâr yapan o mecburiyet hissi beni yüreklendiriyor. Her ne kadar düşmanların sayısı fazla da olsa yerin dar oluşu bizi kuşatmalarına izin vermez. Ola ki kader cesaretinize yan gözle bakacak olursa, sakın ola ki intikamınızı almadan canınızı teslim etmeyin, kahramanlara yaraşır bir biçimde çarpışarak düşmanlara kanlı ve acı dolu bir zafer bırakmak yerine sakın ele geçirilip de hayvanlar gibi katledilmeyin.”⁷⁸

Sallustius, alışageldiği üzere söylevlerde söz sanatlarını kullanmaya devam etmektedir; “**animus, aetas, virtus vostra**” cümlesinde akıcılığı artırmak adına bağlaç kullanmayarak **asyndeton**'a, aynı harfle başlayan ikili kelime öbekleri

⁷⁶ “Yenilecek olursanız.”

⁷⁷ J. T. Ramsey, **Sallust's Bellum Catilinae Second Edition**, New York, Oxford University Press, 2007, s. 223.

⁷⁸ Sal. Cat. 58.18-21.

kullanarak ise aliterasyona başvurur. Sallustius, Catilina'nın iki söyleviyle de ideal bir önder ve antagonist portresi çizer; Catilina her zaman kendisini askerleriyle eş tutmakta, onlardan biri olduğunu her cümlesiyle hissettirmektedir. Yoldaşlarının fakirlikleriyle, devirmek istedikleri iktidar sahibi azınlığın sahip olduğu mal ve mülkü kıyaslayarak onları bu haksızlık karşısında söylev yeteneğini kullanarak harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. Zenginlik, şan, şeref ve makam gibi olanakları vaat ederek onları kendi planına dahil etmek için ustaca kıyaslamalar yapar. Savaş günü gelip çatığında ise çepeçevre kuşatılmış durumda olmalarına rağmen herhangi bir korku belirtisi göstermeksizin yoldaşlarını yüreklendirir. Sallustius, eserindeki son söylev olan Catilina'nın savaş öncesi söyleviyle **Bellum Catilinae**'daki dördüncü ve son söylevini de tamamlamış olur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BELLUM IUGURTHINUM'DAKİ KARAKTER BETİMLEMELERİ

4.1. Iugurtha'nın Karakter Betimlemesi

Sallustius, tıpkı **Bellum Catilinae**'da yaptığı gibi **Bellum Iugurthinum**'da da, neden bir tarih eseri yazdığını, yazacağı konuyu hangi amaçla seçtiğini açıkladıktan sonra eserin başkarakteri Iugurtha'nın nasıl bir insan olduğunu betimleyerek anlatımına başlar. Syme'a göre **Bellum Iugurthinum** her ne kadar bir biyografi eseri olmasa da, atılgan ve ihtiraslarıyla suça yönelen Iugurtha'nın karakteri, iniş çıkışları ve yaşadığı sefil son üzerine temellendirilmiş bir monografidir.¹ Bu bakımdan inceleyecek olduğumuzda Sallustius'un eserde en fazla üzerinde durduğu ve karakter betimlemesine en çok yer verdiği kişinin Iugurtha olması kaçınılmaz olarak gözükmektedir.

Her ne kadar Iugurtha Catilina'nın betimlendiği kadar detaylı bir şekilde betimlenmese de tüm karakter özellikleri etraflıca okuyucuya aktarılmıştır. Tarih yazımında genellikle yapıldığı gibi, öncelikle onun nasıl bir soydan geldiğini açıklamakla başlar. Iugurtha, Numidia kralı Micipsa'nın erkek kardeşi Mastanabal'ın gayrimeşru (**ortus ex concubina**) oğludur; babası hastalanıp öldüğü için Iugurtha'yı amcası Numidia kralı Micipsa sarayında (**domi**) kendi evlatları Adherbal ve Hiempsal ile birlikte büyütür ve onlarla aynı eğitimi (**eodem cultu**) almasını sağlar.² Sallustius, Catilina'yı betimlerken yaptığı sıralamayı ve diğer eserlerinde kullandığı **infinitivus historicus** ile sanatının en önemli göstergelerinden biri olan **brevitas** özelliğini korumaya devam ederek Iugurtha'yı okuyucularına tanıtır. Önce fiziki özelliklerinden bahsettikten sonra Iugurtha'nın karakterinin nasıl olduğuna değinir. Yetişkinliğe eriştiği zaman, kuvvetli (**pollens viribus**), güzel yüzlü (**decora facie**) ve bütün bunlardan öte fevkalade zeki (**multo maxume ingenio validus**) olarak betimlenen Iugurtha, kendisini gösterişe (**luxu**) veya tembelliğe (**inertiae**)

¹ R. Syme, **Sallust**, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1964, s. 138.

² Sal. **Jug.** 5.7.

kaptırmamış biri olarak tanıtılır Sallustius tarafından. Halkının adetleri olduğu üzere, at binen (**equitare**), mızrak atan (**iaculari**), koşu yarışlarında akranlarıyla yarışan (**cursu cum aequalibus certare**), şöhretiyle (**gloria**) herkesten önde gelmesine rağmen herkes tarafından sevilen Iugurtha, bunlara ek olarak zamanını avlanarak (**venando**) geçirip, aslan veya diğer vahşi hayvanları avlamada en önde gelen kişilerden birisi olarak okuyucuya aktarılır. Sallustius'un betimlemesiyle Iugurtha elinden çok fazla iş gelmesine karşın mütevazı karakteriyle ön plana çıkmaktadır:

“Qui ubi primum adolevit, pollens viribus, decora facie, sed multo maxime ingenio validus, non se luxu neque inertiae corrumpendum dedit, sed, uti mos gentis illius est, equitare, iaculari, cursu cum aequalibus certare, et cum omnis gloria anteiret, omnibus tamen carus esse; ad hoc pleraque tempora in venando agere, leonem atque alias feras primus aut in primis ferire, plurimum facere et minimum ipse de se loqui.”

“O büyüyünce, gücü yerinde, güzel yüzlü, daha önemlisi de akli başında biri oldu, kendisini gösterişe ve gevşekliğe kaptırıp bozulmadı, tersine, o ulusun töresine uygun olarak ata bindi, mızrak attı; koşularda akranlarıyla yarıştı, herkesten çok ünlenmesine karşın, yine de hepsine kendini sevdirdi; bir de çoğu zamanını avlanmakla geçirdi, aslan ya da başka hayvanları öldürmede ya birinci gelirdi ya da birinciler arasında bulunurdu: çok iş görür, kendinden çok az söz ederdi.”³

Numidia kralı Micipsa, Numidialıların Iugurtha'ya olan derin ilgisinin (**studia Numidiarum**) ileride kötü sonuçlar doğurmasından korkmaktadır. Sallustius, Micipsa'nın ağzından Iugurtha'yı halk tarafından kabul görmüş (**hominem tam acceptum popularibus**), atılgan (**manu promptus**), askerlik ününe düşkün (**appetens gloriae militaris**) birisi olarak betimler. Micipsa, Iugurtha'yı her ne kadar sözleriyle övgüye boğar gibi görünse de geri planda onun ileride kendi öz evlatlarıyla bir taht mücadelesine girebileceğinin endişesini taşımaktadır ve böyle bir tehdidin oluşmasını önlemek amacıyla Numantia Savaşında Romalılara gönderdiği yardımcı birliklerle beraber onu da Numidialıların başında komutan olarak İspanya'ya yollar.

³ Sal. **Jug.** 6.1, Çev. G. Varınlıoğlu, “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s. 87.

Halkın bu denli sevgisini kazanmış birinden şiddetle ya da entrikalarla kurtulamayacağını farkında olduğu için, askerî ün kazanma arzusuyla yanıp tutuşan Iugurtha'nın bu uğurda düşmanların vahşetine dayanamayıp öleceğini ve böylece ondan kolayca kurtulacağını umut etmektedir:

“His difficultatibus circumventus ubi videt neque per vim neque insidiis opprimi posse hominem tam acceptum popularibus, quod erat Iugurtha manu promptus et appetens gloriae militaris, statuit eum obiectare periculis et eo modo fortunam temptare. Igitur bello Numantino Micipsa cum populo Romano equitum atque peditum auxilia mitteret, sperans vel ostentando virtutem vel hostium saevitia facile eum occasurum, praefecit Numidis quos in Hispaniam mittebat.”

“Bu güçlükler çemberinin ortasında bakar ki, halkın böylesine sevgisini kazanmış bir adam ne zor karşısında ne de oyuna getirilerek ezilebilecektir, Iugurtha askerlik ününe düşkün yiğit biri olduğuna göre, onu tehlikelere atmaya, talihini bu yolla denemeye karar verdi. Micipsa, Numantia savaşında Roma ordusuna atlılarla yayalardan oluşan yardımcı birlikler gönderirken, onun da yiğitlik göstererek ya da düşmanların aman vermemesi yüzünden nasıl olsa öleceği umuduyla onu Numid'lerin başında İspanya'ya yolladı.”⁴

Ne var ki Micipsa hayal kırıklığıyla karşılaşır, çünkü Iugurtha kıvrak ve keskin zekâsıyla (**impigro atque acri ingenio**) Romalıların önderi Scipio'nun karakterini ve düşmanların yöntemlerini öğrenerek, binbir çaba ve emekle son derece itaatkâr davranıp sık sık tehlikeye atılarak kısa sürede öylesine büyük bir şöhrete ulaşır ki, Romalılar için son derece değerli (**vehementer carus**) Numantialılar için ise fazlasıyla korkutucu (**maximo terrori**) bir hale gelir:

“Sed ea res longe aliter ac ratus erat evenit. Nam Iugurtha, ut erat impigro atque acri ingenio, ubi naturam P. Scipionis, qui tum Romanis imperator erat, et morem hostium cognovit, multo labore multaque cura, praeterea modestissime parendo et saepe obviam eundo periculis in tantam

⁴ Sal. **Jug.** 7.1-2, Çev. G. Varınlıoğlu, “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s. 87-88.

claritudinem brevi pervenerat, ut nostris vehementer carus, Numantinis maximo terrori esset.”

“Fakat mesele düşündüğünden çok daha farklı bir biçimde gelişti. Çünkü Iugurtha, kıvrak ve keskin zekâsıyla, o zaman Romalıların komutanı olan Scipio’nun karakterini ve düşmanların yöntemini öğrenince, çok çabalayıp özen göstererek, son derece itidalli bir biçimde emirlere itaat edip sık sık tehlikelere atılarak kısa sürede öyle büyük bir üne kavuşmuştu ki, bizimkilerin sevgisini kazandı, Numantialıların ise en büyük korkusu oldu.”⁵

Iugurtha’nın karakter betimlemesini Catilina ile kıyaslayacak olduğumuzda, Iugurtha’nın her alanda çok daha fazla üstün olduğu görülecektir; her ikisinin de Roma devletine düşman olmasına rağmen Iugurtha **Bellum Iugurthinum**’un başında neredeyse kusursuz birisi gibi betimlenir, Catilina ise, her ne kadar önderliğinin ve karakterinin olumlu yönlerinin hakkı verilerek anlatılmışsa da, çoğu kez olumsuz, hatta bazı kısımlarda vahşi bir hayvan betimleniyormuşçasına acımasız bir aktarımla yorumlanmıştır Sallustius tarafından.⁶

Iugurtha’dan son derece olumlu kelimelerle bahsetmeye devam ederek onun karakterini okuyucusu için açıkça ortaya koyan Sallustius, özellikle çok zor bir şey olarak kabul ettiği (**quod difficillimum in primis est**) hem savaş alanında kuvvetli (**proelio strenuus**) hem de karar alma konusunda iyi (**bonus consilio**) olmanın, Iugurtha’nın önemli özelliklerinden biri olduğunu aktarır. Bu vasıfları sayesinde Scipio’nun Iugurtha’yı arkadaşları arasında sayıp neredeyse bütün zor işlerini ona gördürdüğünü, günden güne onu daha çok benimsediğini (**amplecti**) belirterek onun herhangi bir kararının (**neque consilium**) ya da girişiminin (**neque inceptum**) boş yere olmadığını altını çizmektedir. Bütün bu olumlu özelliklerine elinin açık oluşu (**munificentia animi**) ve zekâsının parlaklığı (**ingeni sollertia**) da eklenince, okuyucunun karşısına Roma devleti için ideal bir dost ve müttefik adayı ortaya çıkmaktadır:

⁵ Sal. **Jug.** 7.3-5.

⁶ Bkz. 2.1. “Catilina’nın Karakter Betimlemesi” s. 25. Ayrıca bkz. Theodore F. Foss, “Roman Ideas in the Late Republic about Animals: Pervasive Cruelty as Indicated and Propagated in the *Bellum Catilinae* of Sallust and Interrelating Narrative. II”, **Quaderni Urbinati di Cultura Classica**, Nuova serie 103, N.1 (Vol. 132 Della Serie Continua), 2013, s. 140.

“Ac sane, quod difficillimum in primis est, et proelio strenuus erat et bonus consilio, quorum alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem afferre plerumque solet. Igitur imperator omnis fere res asperas per Iugurtham agere, in amicis habere, magis magisque eum in dies amplecti, quippe cuius neque consilium neque inceptum ullum frustra erat. Huc accedebat munificentia animi et ingeni sollertia, quis rebus sibi multos ex Romanis familiari amicitia coniunxerat.”

“Gerçekten de başarılması çok güç bir şey olan, hem çarpışmada aktif olma, hem de akıllıca karar alma hususunda iyiydi, çoğu kez tedbirden kaynaklanan karar ürkekliğe, gözü karalıktan kaynaklanan ataklık tedbirsizliğe yol açar. Önder nerdeyse bütün zor işlerini Iugurtha’ya yaptırıyor, onu dostları arasında görüyor, ona gün geçtikçe daha da çok bağlanıyordu, zira onun hiçbir planı ya da girişimi boşuna değildi. Bütün bunlara elinin açıklığıyla birlikte ince zekâsı da eklenince bu özellikleriyle birçok Romalıyı içten bir dostlukla kendisine bağlamasını başarıyordu.”⁷

Sallustius söz sanatlarını söylevlerde olduğu kadar karakterlerini betimlerken de kullanmaya devam etmektedir; bahsi geçen metinde **proelio strenuus-bonus consilio** ve **munificentia animi-ingeni sollertia** kelimeleriyle **chiasmus**’a başvurur, ilkinde isim-sıfat, sıfat-isim, ikincisinde ise **nominativus-genetivus**, **genetivus-nominativus** kullanarak bu söz sanatıyla Iugurtha’yı okuyucularına aktarır. “...**cuius neque consilium neque inceptum ullum frustra erat**” cümlesiyle ise olumsuz sözcükler kullanıp bunun aksi olan güçlü bir olumlu özelliği aktarma sanatı olan **litotes**’in tercih edildiği görülmektedir.

Sallustius bu bölüme kadar yaptığı karakter analizinden sonra, Iugurtha’nın karakter özelliklerine başlı başına bir paragraf ayırmaktan ziyade, yeri geldiğinde veya başkası Iugurtha hakkında bir görüş belirttiğinde değinmektedir. Iugurtha’nın Romalıların nezdinde nasıl görüldüğü veya ona nasıl davranıldığını aktarmakla devam eden Sallustius, Roma ordusu içindeki vatan hizipçisi (**factiosi domi**) olarak nitelediği birçok soylunun onu nasıl kışkırttığını aktarırken onun ihtiraslı ruhunu **litotes** söz sanatına başvurarak “**non mediocrem animum**” ifadesiyle betimler.⁸ Fakat onu erdemiyile öne çıkartmaktan da geri kalmaz, Micipsa öldüğünde onun üvey kardeşlerine nazaran erdemiyile Numidia hâkimiyetini tek başına almayı hak ettiğini

⁷ Sal. **Jug.** 7.5-7.

⁸ “...qui Iugurthae **non mediocrem animum** pollicitando accendebant” (Sal. **Jug.** 8.1)

düşünür. Onun karakterindeki ihtirası vurgulamakla birlikte kardeşleri Adherbal ve Hiempsal'dan erdem bakımından daha üstün olduğunu söylemeden geçmez.⁹ Micipsa öldüğünde, Iugurtha'nın Numidia'nın hâkimiyetini tek başına alması ihtimalini düşünerek Romalıların kendi çıkarlarına olan şeyi gözettilerini ima eder; Sallustius'un Roma devletinin yaşadığı ahlaki çöküntüye dair takındığı eleştirel tutum tekrar sahnededir, birkaç kelimeyle kendi veciz üslubuna uygun olarak, eserinde birkaç kez daha tekrarlayacağı, Roma'da her şeyin satılık olduğu ifadesini aktarır.¹⁰

Scipio, Iugurtha'yı ordunun önünde görkemli bir biçimde övüp ödüllendirmesinden, ona belli başlı tavsiyelerde bulunmasından sonra onu bir mektupla birlikte Numidia kralı Micipsa'ya yollar. Iugurtha, eserde Scipio'nun ağzından da büyük bir övgüyle aktarılmaktadır okuyucuya; savaşta çok büyük bir cesaret örneği (**longe maxuma virtus**) gösterdiği, Romalıların gözünde hizmetlerinden ötürü değerli olduğu (**ob merita sua carus**) söylenerek, Micipsa ve atası Masinissa'ya yaraşır bir adam (**virum dignum**) olarak betimlenir:

“Iugurthae tui bello Numantino longe maxuma virtus fuit, quam rem tibi certo scio gaudio esse. Nobis ob merita sua carus est; ut idem senatui et populo Romano sit, summa ope nitemur. Tibi quidem pro nostra amicitia gratulor. En habes virum dignum te atque avo suo Masinissa.”

“Sevgili Iugurtha'cığın Numantia savaşında çok büyük yiğitlik gösterdi, buna sevineceğinden kuşku duymam, bizim gözümüzde o, gördüğü işlerle değerlidir; senato ile halk için de böyle olmasına var gücümüzle uğraşacağız. Dostluğumuz adına seni kutlarım. İşte sana, atası Masinissa'ya yaraşır bir kimsen var.”¹¹

Scipio'nun Iugurtha'nın savaştaki başarılarını öven ve bir nevi tavsiye niteliği taşıyan mektubunu okuyan Micipsa onun erdeminden (**virtute**) ve Roma halkının

⁹ “...in ipso maxumam virtutem...” (Sal. **Jug.** 8.1)

¹⁰ “...Romae omnia venalia esse.” (Sal. **Jug.** 8.1)

¹¹ Sal. **Jug.** 9.2, Çev. G. Varınlıoğlu, “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s. 88-89.

kendisine verdiği değerden (**gratia**) etkilenir ve ondan kurtulmak yerine fikrini değiştirerek iyiliklerle (**beneficiis**) onu kazanmanın yollarını arar.¹² Öncelikle onu evlat edinerek kendi öz çocuklarıyla eşit biçimde onun da tahtta varis olma hakkını elde etmesini sağlar.

Micipsa yaşamının sonuna yaklaştığını anlayarak akrabaları ve oğulları Adherbal ile Hiempsal'ın önünde Iugurtha'ya yönelik bir söylev gerçekleştirir; tezin Micipsa'nın Söylevi kısmında incelenecek bu kısa söylevde de Iugurtha'nın karakterini betimleyen bazı kelimeler bulunmaktadır. Erdemli oluşu söylevde iki kez vurgulanır. Micipsa onun erdemiyile (**tuaque virtute**) Numidia halkı ile Romalılar arasındaki dostluk ilişkilerini pekiştirdiğini ve kazanmış olduğu ünle (**gloria**) kendisine karşı duyulan kıskançlığın (**invidiam**) üstesinden gelerek ölümlüler arasında başarılması en güç şeyi başarmış olduğunu söyler.¹³ Sözlerini bitirmeden önce huzurunda bulunan iki oğlu Adherbal ile Hiempsal'a yönelen Micipsa, Iugurtha gibi büyük bir insana (**talem hunc virum**) hürmet edip saygı göstermelerini (**colite, observate**) ve onun erdemine öykünmelerini (**imitamini virtutem**) buyurur.¹⁴ Bu kısa söylev aracılığıyla Sallustius bu sefer Micipsa'nın ağzından Iugurtha'nın karakterini o zamana kadar Roma halkı tarafından da algılandığı şekilde en olumlu yönleriyle aktarmaktadır. Okuyucuda oluşan algı onun erdemli, iki halk arasında kuvvetli dostluk bağı kurabilme becerisine sahip, başarılarının getirdiği ünle kendisine duyulan hayranlığı, sevgi ve saygıyı artırabilen bir önder olduğu yönündedir. Iugurtha Romalılar tarafından dost olarak benimsendiği dönemde Sallustius'un aktarımıyla Romalıların geleneksel olarak benimsedikleri ideal önder, ideal devlet adamında olması gereken niteliklerle betimlenir.

Micipsa'nın ölümünden sonra Iugurtha artık karakterinin biraz daha farklı yönleriyle dikkat çekmeye başlar. Romalılar dahil herkes tarafından saygı gören, erdemi ve cesareti göklere çıkartılan Iugurtha, gerek yaşı gerekse yetenekleri

¹² "Igitur rex ubi ea quae fama acceperat ex litteris imperatoris ita esse cognovit, cum **virtute** tum gratia viri permotus flexit animum suum et Iugurtham beneficiis vincere aggressus est" (Sal. **Jug.** 9.3)

¹³ "...tuaque **virtute** nobis Romanos ex amicis amicissimos fecisti; in Hispania nomen familiae renovatum est. Postremo, quod difficillimum inter mortalis est, **gloria** invidiam vicisti". (Sal. **Jug.** 10.2-3)

¹⁴ "Vos autem, Adherbal et Hiempsal, colite, observate talem hunc virum, imitamini **virtutem** et enitimini ne ego meliores liberos sumpsisse videar quam genuisse." (Sal. **Jug.** 10.8)

sebebiyle Numidia tahtının diğer iki varisine nazaran en güçlü varisidir. İktidar için olası üç adayın olması taht için çatışmaları da kaçınılmaz hale getirmektedir. Devlet işlerinin görüşüldüğü sırada Iugurtha Micipsa'nın son beş yıl içinde almış olduğu kararların iptal edilmesini talep eder ve buna gerekçe olarak yaşlılığından dolayı aklının başında olmamasını gösterir. Ancak bu talebi Hiempsal açısından onu tahttan uzaklaştırmak için büyük bir fırsata dönüşür çünkü babası onu üç yıl önce evlat edinerek tahtta hak sahibi yapmıştır. Iugurtha'nın talebinin Hiempsal tarafından onun evlat edinilme yoluyla tahtta haksız bir şekilde varis olmasının önünü kesecek şekilde olumlu karşılanması adeta yüreğine (**in pectus Iugurthae**) oturur. Bu noktadan sonra Sallustius artık Iugurtha'yı kötü taraflarıyla da resmetmeye başlar, daha önceden onun erdemini öne çıkarmak üzere kullandığı sözcükler yerini tam aksi yönde ifadelere bırakır. Kaygı (**anxius**), öfke (**ira**), korku (**metus**), küstahlık (**audacia**), alçaklık (**scelus**), kibir (**superbia**) gibi sözcüklerle Sallustius kanımızca Iugurtha'nın hem kendi halkı hem de Roma halkı için tehlike oluşturan isyankâr karakterini ortaya koymak ister. Sallustius, tıpkı Catilina gibi Iugurtha'yı da tanımlarken vahşi ruhlu (**animus ferox**)¹⁵ olarak betimler, onun yatıştırılamayan bu küstah ruhu, girişimini ne şekilde olursa olsun (**quovis modo**) gerçekleştirmeye karar vermiştir artık.¹⁶ Claassen'e göre eserde oldukça bireyselleştirilmiş bir Afrikalı prens örneği vardır, Iugurtha önce erdemleriyle öne çıkan biri olarak betimlendiği bölümlerde¹⁷ Roma medeniyetinin bozmadığı, insanın doğuştan özünde getirdiği iyilikleri sembolize eden "saf insan" (**noble savage**), daha sonrasında ise kalles bir Afrikalı örneği, "çiğ süt emmiş bir vahşi" (**ignoble barbarian**) olarak Sallustius tarafından betimlenmiştir;¹⁸ tıpkı Catilina gibi, erdemin (**virtus**) ihtiras (**ambitio**) ve hırs (**avaritia**) ile birleştiğinde felaket getireceğinin bir örneği olarak sunulmaktadır.¹⁹

Devlet işlerinin görüşüldüğü toplantıda, Iugurtha, Adherbal ve Hiempsal'ın anlaşmaya varamaması üzerine, hazinenin ortak olarak paylaşılması ve her üç

¹⁵ Karş. Sal. **Cat.** 5.7.

¹⁶ Sal. **Jug.** 11.5-9.

¹⁷ Bkz. Sal. **Jug.** 6.

¹⁸ Jo-Marie Claassen, "Sallust's Jugurtha: Rebel or Freedom Fighter? On Crossing Crocodile-Infested Waters", **The Classical World**, Vol. 86, No. 4 (Mar. – Apr., 1993), s. 282.

¹⁹ **A. e.**, s. 285.

prensın de kendi egemenlik alanının ayrı olması konusunda ortak bir karar alındıktan sonra her biri hazineye yakın bir bölgeye yerleşir. Iugurtha için artık Hiempsal'a kurduğu tuzakları devreye sokma zamanıdır; Hiempsal'ın kendisi için her zaman değerli ve makbul bir yardımcısının yanında kaldığını bilen Iugurtha, bunu fırsat bilip vaatlerde bulunarak Hiempsal'ın kaldığı evin anahtarlarını ele geçirmeyi başarak askerlerinin eve girmesini sağlar. Askerler kendilerine verilmiş emir üzerine Hiempsal'ın kesilmiş başını Iugurtha'ya getirirler.²⁰

Sallustius artık Numidia üzerindeki hâkimiyeti iyice ele alan bir Iugurtha portresi çizmektedir; katlettiği Hiempsal'ın kardeşi Adherbal'ı da savaş alanında mağlup ederek otoritesini iyice pekiştiren Iugurtha, bütün Numidia'yı kontrolü altına aldıktan sonra tüm yaptıklarını kendi kendisine düşündüğünde Roma halkından korkmaya başlayınca Romalı soyluların aç gözlülüğüne ve kendi servetine umut bağlayarak Romalılardan gelecek herhangi bir tehlikeli durumun önüne geçmek için elçilerine bol bol gümüş ve altın verip Roma'ya yollar.²¹ Adherbal ile birlikte Roma'da bulunan Iugurtha'nın elçileri belirlenen bir günde senatoda konuşma izni aldıktan sonra Adherbal, söz sırası kendisine geldiğinde uzun bir söylev verir; Iugurtha'yı yeryüzündeki en aşağılık insan (**homo omnium quos terra sustinet sceleratissimus**) olarak niteleyen Adherbal,²² Iugurtha'nın tahammül edilemeyen küstahlığı (**intoleranda audacia**), kötülüğü ve kibriyle (**scelere atque superbia**) kardeşini öldürdüğünü, kendisini de vatanından ve evinden mahrum ettiğini söyleyerek senatodan yardım dilenir.²³

Numidia krallığının senato kararınca Adherbal ve Iugurtha arasında bölüştürölmesinden sonra, Iugurtha kendisine Numidia'nın verimli kısmı bırakılmasına rağmen bununla yetinmeyip Adherbal'ın topraklarına da göz diker; Sallustius burada her ikisinin ufak çapta bir kıyaslamasını yapar ve ne gibi karakter özelliklerine sahip olduklarını belirterek aralarındaki güç dengesini etkili bir şekilde okuyucuya aktarır: Iugurtha saldırgan (**acer**) ve savaşçı (**bellicosus**) bir kimsedir, Adherbal ise bunun aksine sakin (**quietus**), barışçıl (**imbellis**), ve uysal yaradılışıdır

²⁰ Sal. **Jug.** 12.

²¹ Sal. **Jug.** 13.5-6.

²² Sal. **Jug.** 14.2.

²³ Sal. **Jug.** 14.11.

(**placido ingenio**), Sallustius, ilk kez betimlediği Adherbal'ın karakter özellikleri ile ikili arasındaki çekişmede baskın olan tarafın neden Iugurtha olduğunu ortaya koymaktadır adeta:

“Ipse acer, bellicosus, at is quem petebat quietus, imbellis, placido ingenio, opportunus iniuriae, metuens magis quam metuendus.”

“Iugurtha saldırgan ve savaşçı bir insandı; saldırdığı kişi ise sakin, barışçıl, uysal yaradılışlı, haksızlık görmeye müsait ve korkulan bir kişi olmaktan ziyade korkak birisiydi.”²⁴

Iugurtha'nın karakter özelliklerini aralıklarla anlatmaya devam eden Sallustius, onun Scipio gibi ulu bir adamın (**summo viro**) gözüne kötü huylarıyla değil (**non malitia**), cesaretiyle (**virtute**) girdiğini belirtir.²⁵ Buradaki cesaret (**virtus**) kelimesinin Iugurtha söz konusu olduğu zaman askerî bir anlam içerdiğine dikkat etmek gereklidir, keza McDonnell'in da belirttiği üzere **malitia** ve **virtus** kelimelerinin zıtlığıyla **virtus**'a ahlaki bir anlam verilmiş olsa da kelime halen askerî anlamda bir cesareti işaret etmektedir.²⁶

Adherbal'ın topraklarını büyük bir askerî birlikle istila eden Iugurtha sadece çok sayıda esir, büyükbaş hayvan ve başka ganimetler ele geçirmekle kalmaz binaları ateşe verir ve süvari birlikleriyle pek çok yere baskınlar düzenler. Daha sonra tüm askerî birlikleriyle kendi topraklarına geri çekilen Iugurtha'nın beklentisi Adherbal'ın intikam almak uğruna savaşacağıdır. Ne var ki Sallustius'un daha önceki bölümlerde **quietus**, **imbellis** ve **placido ingenio** gibi ifadelerle nitelemeyi uygun gördüğü Adherbal savaşa girişmektense, sakin, barışçıl ve yumuşak başlı karakterine uygun düşecek şekilde Iugurtha'nın her türlü aşağılayıcı sözüne katlanmaya karar verir; bu kararının ardında onun savaşta rakibi kadar kuvvetli olmadığını bilincinde

²⁴ Sal. **Jug.** 20.2-3.

²⁵ “...ab adulescentia ita se enisum ut ab optumo quoque probaretur: **virtute**, non **malitia** P. Scipioni summo viro placuisse; ob easdem artis a Micipsa, non penuria liberorum in regnum adoptatum esse.” (Sal. **Jug.** 22.2-3)

²⁶ Myles McDonnell, **Roman Manliness: Virtus and the Roman Republic**, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, s. 363-364.

olduğu da Sallustius tarafından üstü örtülü bir biçimde belirtilmiştir.²⁷ Dolayısıyla Iugurtha açıkça söylenmese de askerî alanda güçlü bir rakip olarak gösterilmektedir. Öte yandan Sallustius Adherbal'ın savaşma konusunda çekimser kalmasının Iugurtha'nın savaşma arzusunu azaltmak yerine daha da artırdığını söyleyerek²⁸ kanımızca daha önceki bölümlerde onun için kullandığı ihtiraslı, hırslı, saldırgan gibi ifadeleri boş yere kullanmadığını kanıtlamak ister gibidir.

Iugurtha, yaptığı zulümleri haklı gerekçelere dayandırmak istemektedir; Adherbal'ın, onun yaşamına tuzak kurduğu düşüncesi ve kendi mizacının haksızlığa katlanamıyor oluşu vurgulanmakta²⁹ hırsı yüzünden körleşmiş ruhu (**animus cupidine caecus**) onu suça sürüklemekte ve açgözlü yaradılışında (**avido ingenio**) kötü niyeti baskın çıkmaktadır.³⁰ Kendisine teslim olan Adherbal'ı işkenceyle öldürdükten sonra büyük bir katliam yaparak yetişkin bütün Numidialılar ile eline silah geçirmiş tüccarları da kılıçtan geçiren³¹ Iugurtha, karakterinin betimlenen bütün kötü özelliklerine uyacak bir biçimde davranmaktadır.

Sallustius, Iugurtha'yı kısaca dört kez daha betimledikten sonra onun karakterine dair başka bir söylemde bulunmaz. Onun son derece sefil bir halde (**maxume miserabili**) Roma'ya gelişini anlatırken, halen kendine çok güvendiğini³² savaştığı coğrafyayı çok iyi bildiğini ve askerlik konusunda fazlasıyla deneyimli ve kurnaz olduğunu söyler.³³ Metellus ile Iugurtha'nın çarpışmaları esnasında son derece yüce iki önderin (**duo imperatores summi viri**) birbirine denk olduğunu (**ipsi pares**) ancak savaş olanakları yönünden birbirlerinden ayrıldıklarını belirtir.³⁴ Sallustius'un **Bellum Iugurthinum**'da Iugurtha'nın karakter özelliklerini son kez betimlediği kısım ise Sulla'nın kral Bocchus'a yönelik verdiği söylevde bulunmaktadır; Sulla Bocchus'u överken Iugurtha'yı bütün insanların en kötüsü

²⁷“ At ille, quod neque se parem armis existumabat... ” (Sal. **Jug.** 20.5)

²⁸ Sal. **Jug.** 20.6.

²⁹ “Ceterum quo plura bene atque strenue fecisset, eo animum suum iniuriam minus tolerare. Adherbalem dolis vitae suae insidiatum...” (Sal. **Jug.** 22.3-4)

³⁰ “...porro **animus cupidine caecus** ad inceptum scelus rapiebatur. Vicit tamen in **avido ingenio** pravom consilium.” (Sal. **Jug.** 25.7-9)

³¹ Sal. **Jug.** 26.3.

³² Sal. **Jug.** 33.1-2.

³³ Sal. **Jug.** 57.8.

³⁴ Sal. **Jug.** 52.1-2.

(**pessumo omnium**) ve son derece günâhkar (**sceleratissimum**) birisi olarak tanımlar.³⁵

Sallustius'un Iugurtha portresine genel olarak bakacak olduğumuzda önceleri askerî cesareti ve karakterinin birçok olumlu özelliğiyle hem Romalıların hem de Numidialıların sevgisini ve güvenini kazanmış olmasına rağmen, hırsının ve açgözlülüğünün kurbanı olduğunu görmekteyiz. Duff, onu kurbanını sinsice takip eden kurnaz ve vicdansız biri olarak betimler;³⁶ gerçekten de Iugurtha güç arzusuyla yanıp tutuşarak krallığın diğer iki vârisinden birisi olan Hiempsal'ı vahşice katlettirmiş ardından da diğer vâris Adherbal'ı da işkence ile öldürmüştür. Claassen'in Iugurtha'ya olan yaklaşımı ise daha ılımlıdır; ona göre Iugurtha, Romalı önderlerin yetke tutkusuna olan düşkünlüklerinin kurbanı olan tutkulu ve güç arayışı içindeki bir kimsedir.³⁷ Sonuç olarak Iugurtha, Sallustius'un gözünde, önceleri cesareti ve yetenekleriyle ünlenmiş biri olmasına karşın, hırsı ve açgözlülüğü yüzünden günden güne vahşileşen, işlediği cinayetlerle de kendi sonunu hazırlayan birisidir; yazar, onun Roma'daki soylu kişileri parayla satın alışı ve Roma'da her şeyin satılık olduğunu defaatle söylemesiyle de, Iugurtha üzerinden Roma'nın soylu kesimini eleştirmekten geri durmaz.

4.2. Gaius Marius ve Lucius Cornelius Sulla'nın Karakter Betimlemeleri

Sallustius, **Bellum Iugurthinum**'da, önem sırası olarak Iugurtha'dan sonra ikinci sırada Marius'a yer verir. Ailesinde devlet görevini üstlenen ilk kişi (**homo novus**) olmasına karşın yedi kez konsül seçilme başarısını gösteren Marius'un, Afrika'da Iugurtha'ya karşı verdiği savaş ve ilk konsüllüğünü elde edişi Sallustius'un kaleme aldığı olaylardır. Pagán'a göre Marius eserde karşımıza zeki ve yetenekli bir taktikçi olarak çıkar.³⁸ Sallustius eserinde ilk olarak Marius'u, uzun süredir

³⁵ Sal. **Jug.** 102.5-6.

³⁶ J. Wight Duff, **A Literary History of Rome from the Origins to the Close of the Golden Age**, Ed. A. M. Duff, Ernest Benn Limited, London, 1960, s. 305.

³⁷ Jo-Marie Claassen, "Sallust's Jugurtha: Rebel or Freedom Fighter? On Crossing Crocodile-Infested Waters", **The Classical World**, Vol. 86, No. 4 (Mar. – Apr., 1993), s. 296-297.

³⁸ V. Pagán, **A Sallust Reader Selections from Bellum Catilinae, Bellum Iugurthinum, and Historiae**, Illinois, Bolchazy-Carducci Publishers, 2009, s. xxiv.

konsüllük makamı için yanıp tutuşan, ailesinin köklü olması dışında (**praeter vetustatem familiae**) her şeye de fazlasıyla sahip (**alia omnia abunde**) birisi olarak tanımlar. Hemen ardından onun olumlu özelliklerini sıralar; çalışkanlık (**industria**), doğruluk (**probitas**), askerî alanda çok deneyimli (**militiae magna scientia**) ve muazzam bir savaşçı karakteri (**animus belli ingens**) olan Marius, bununla birlikte barış zamanında ılımlı (**domi modicus**), paraya ve tutkusuna egemen (**lubidinis et divitiarum victor**), yalnızca üne aç (**tantum modo gloriae avidus**) birisi olarak övgüyle tarif edilir Sallustius tarafından:

“At illum iam antea consulatus ingens cupido exagitabat, ad quem capiundum praeter vetustatem familiae alia omnia abunde erant: industria, probitas, militiae magna scientia, animus belli ingens, domi modicus, lubidinis et divitiarum victor, tantum modo gloriae avidus.”

“Ne zamandır konsüllük için çok büyük bir istekle kıvranıyordu, bunu elde etmek için ailesinin köklü olması dışında her şeyi yerindeydi: çalışkanlık, dürüstlük, büyük askerlik bilgisi, yaman bir savaş ruhu, barış zamanında ölçülü, tutkusuna, paraya egemen, yalnızca üne aç.”³⁹

Askerlik çağına eriştiğinde Yunanlara özgü belagat sanatına (**Graeca facundia**) yönelmek ya da kent yaşamının cazibesine kapılmak yerine kendisini askerlik alanında (**stipendiis faciundis**) geliştiren Marius, bozulmamış karakterini (**integrum ingenium**) yararlı uğraşlar arasında (**inter artis bonas**) kısa sürede geliştirir:

“Sed is natus et omnem pueritiam Arpini altus, ubi primum aetas militiae patiens fuit, stipendiis faciundis, non Graeca facundia neque urbanis munditiis sese exercuit; ita inter artis bonas integrum ingenium brevi adolevit”

³⁹ Sal. **Jug.** 63.2-3, Çev. G. Varınlıoğlu, “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s. 122.

“O, Arpinum’da doğmuş, bütün çocukluğunu orada geçirmiş olduğu için, askerlik çağına gelir gelmez, Yunanlılara özgü güzel söz söyleme sanatı ve kente özgü incelikler için değil de askerlik görevi için çaba gösterdi; böylece çelik gibi yapısını iyi uğraşlar arasında kısa zamanda geliştirdi.”⁴⁰

Hızlı bir şekilde yüksek görevleri elde eden Marius, bu görevleri her zaman layıkıyla yerine getirdiği için onun daima bulunduğu mevkiden daha yükseğini hak ettiği düşünülmektedir; Sallustius, onun birçok mevki elde etmiş olmasına rağmen, muhtemelen **homo novus** olmasından dolayı henüz konsüllüğe adaylığını koymaya cüret edemediğini fakat daha sonrasında tutkusuna yenik düştüğünü (**ambitione praeceps datus**) bildirir.⁴¹ Yine de Sallustius, başka hiç bir **homo novus**’un, kayda değer başarılarıyla seçkin bir hale gelmiş Marius kadar konsüllük onurunu hak etmediğini söylemekten de imtina etmez.⁴²

Marius konsüllüğe adaylığını koymak üzere Metellus’tan izin isteyince Metellus, Marius’un konsüllük hevesine kapılmış olmasının yarattığı şaşkınlıkla sözde ona dost tavsiyeyi veriyormuş gibi, uygunsuz işlere kalkışmamasını, kendi sınırlarını aşan düşüncelere kapılmamasını, her şeyin herkes tarafından arzulanmaması gerektiğini, bulunduğu mevkiiyle yetinmesini, yasaya göre reddedilebilecek bir şeyi Roma halkından istemekten sakınmasını söyler.⁴³ Ancak Marius’un fikrini hiçbir şekilde değiştiremeyeceğini anlayınca kendisinden istemiş olduğu şeyi askerî işlerden vakit bulur bulmaz yapacağını söyleyerek onu oyalama yoluna gider, öte yandan Marius da isteğindeki ısrarını sürdürmeye devam eder, bunun üzerine Metellus o sıralarda henüz yirmi yaşlarında olan oğlunun konsüllüğe aday olma vakit gelince kadar beklemesini, ikisinin birlikte aday olabileceği yönündeki düşüncelerini dile getirir. Bu noktada Marius, Sallustius’un en kötü yönlendirici (**pessimis consultoribus**) olarak nitelediği hırs (**cupidine**) ve öfkeyle (**ira**) hareket ettiğini ve ne sözünü sakındığını ne de hareketlerine kısıtlama getirdiğini

⁴⁰ Sal. **Jug.** 63.3-4, Çev. G. Varınlıoğlu, “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s. 122.

⁴¹ “Tamen is ad id locorum talis vir – nam postea ambitione praeceps datus est – consulatum appetere non audebat.” (Sal. **Jug.** 63.6)

⁴² “Novus nemo tam clarus neque tam egregiis factis erat, quin indignus illo honore et is quasi pollutus haberetur.” (Sal. **Jug.** 63.7)

⁴³ Sal. **Jug.** 64.1-2.

söyler.⁴⁴ Eserin bu bölümünde Marius hem olumlu hem de olumsuz karakter özellikleriyle tanıtılır. Hırsına ve öfkesine engel olmaması onun karakterinin zayıf noktaları olarak gösterilirken, doğru bildiği yoldan ilerlemekten vazgeçmemesi ve hak ettiği mevkileri elde etme yolunda karşısına çıkan engellerle mücadele etmesi onun olumlu özellikleri olarak açık açık söylenmese de anlatılan olay kurgusu içinde gösterilmiştir. Sallustius'un gözünde Marius tıpkı daha önceki eseri **Bellum Catilinae**'daki kusursuz olarak betimlediği Caesar ve Cato gibi ideal Romalı devlet adamı örneğidir.

Sallustius, Marius'un halihazırda yüce (**magnus**) ve ünlü (**clarus**) olarak görüldüğünü fakat savaş sırasında tek bir askerini bile yitirmeyerek sergilediği askerî başarısından sonra daha da yüce (**maior**) ve ünlü (**clarior**) birisi olarak kabul gördüğünü aktarır. Düşüncesizce aldığı kararların bile yeteneğiyle bağdaştırıldığı Marius, kendisi sayesinde zenginleşen ve ılımlı bir komuta altında askerlik yapan askerleri tarafından göklere çıkartılmakta (**ad caelum ferre**), Numidialılar ise ondan ölümsüz bir varlıkmişçasına korkmaktadırlar. Düşman veya dost olan herkes onun tanrısal bir aklı olduğuna (**mentem divinam**) ya da tanrıların onayıyla (**deorum nutu**) her şeyin ona haber verildiğine inanmaktadır:

“Postquam tantam rem peregit Marius sine ullo suorum incommodo, magnus et clarus antea, maior atque clarior haberi coepit. Omnia non bene consulta in virtutem trahebantur, milites modesto imperio habiti simul et locupletes ad caelum ferre, Numidia magis quam mortalem timere, postremo omnes, socii atque hostes, credere illi aut mentem divinam esse aut deorum nutu cuncta portendi.”

“Marius, bu denli büyük olayı kendi erlerinden bir tekini yitirmeden başardıktan sonra, büsbütün büyüdü, ününe ün kattı. Düşüncesizce olsa da, her şeyi değerli sayılıyordu; yumuşak komuta altındaki erleri varsıllaşınca, onu göklere çıkardılar; Numidia'lılar ondan insanüstü bir varlık gibi korktular; sonra bağlaşıksun düşman olsun herkes onun tanrısal bir kafası olduğuna ya da tanrıların belirtisiyle ona her şeyin muştulandığına inanıyordu.”⁴⁵

⁴⁴ Sal. Jug. 64.5.

⁴⁵ Sal. Jug. 92.1-2, Çev. G. Varinlioğlu, “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s. 140.

Earl'e göre Sallustius'un amacı Marius karakteri aracılığıyla soylu kesimin kendini beğenmişliğine karşı çıkan kusursuz bir **novus homo** inşa etmektir;⁴⁶ **Bellum Iugurthinum**'un birçok yerinde soylu kesimin kibrinden bahseden Sallustius, Marius'un verdiği söylevi aktarırken gerçekten de onun ağzından bu kesimi fazlasıyla sert bir biçimde yererek ağır suçlamalarda bulunur. Kendi kendini yetiştirmiş bir insan olan Marius,⁴⁷ soyluların kibrine karşı kendinden son derece emin bir şekilde okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Atalarının arasında hiçbir kimsenin yüksek kamu görevi almamış olmasını bir eksiklikten ziyade kendisi için bir avantaj olarak gören Marius, verdiği söylevde bir yandan soyluların kusurlarını korkusuzca dile getirirken, bir yandan da üstün olduğu tarafları çekinmeden söyler. Sallustius bunun yanı sıra, Marius'un karakterine dair bazı betimlemeleri onun söylevi aracılığıyla da bize aktardığı için söz konusu karakter betimlemelerini Marius'un söylevi başlığı altında incelemeyi daha uygun bulduk.

Sallustius'un **Bellum Iugurthinum**'da yer verdiği diğer önemli karakterlerden birisi olan Lucius Cornelius Sulla, karşımıza Marius'un yardımcısı ve Iugurtha'nın tesliminde önemli role sahip bir karakter olarak çıkmaktadır. Pagán'a göre Sallustius, Iugurtha'nın ele geçirilmesinde aracı olduğu için Sulla'ya bütün bir paragraf ayırmıştır.⁴⁸ Iugurtha'ya karşı yapılan savaş sırasında **quaestor**luk görevini elinde tutan Sulla'nın karakteri (**natura**) ve hayatına (**cultu**) dair söz edeceğini belirten⁴⁹ Sallustius, onun atalarının tembelliği (**maiorum ignavia**) yüzünden neredeyse tükenmeye yüz tutmuş aristokrat bir aileye mensup olduğunu söyleyerek betimlemesine başlar. Marius'un aksine Yunan ve Latin edebiyatında son derece bilgili ve eğitilmiş (**doctissime eruditus**), yetkin bir zekâya (**animo ingenti**) sahip olan Sulla, bununla birlikte hazzı düşkün (**cupidus voluptatum**), ün kazanmaya ise

⁴⁶ D. C. Earl, **The Political Thought of Sallust**, Cambridge University Press, 1961, s. 73.

⁴⁷ J. Wight Duff, **A Literary History of Rome from the Origins to the Close of the Golden Age**, Ed. A. M. Duff, Ernest Benn Limited, London, 1960, s. 305.

⁴⁸ V. Pagán, **A Sallust Reader Selections from Bellum Catilinae, Bellum Iugurthinum, and Historiae**, Illinois, Bolchazy-Carducci Publishers, 2009, s. xviii.

⁴⁹ Sal. Jug. 95.2.

daha da hevesli (**gloriae cupidior**), boş vakitlerinde ise sefahate düşkün (**luxurioso**) birisidir. Buna rağmen bu sefahatin onu asla görevlerinden alıkoymadığını da ekler. Sulla'nın özel hayatına dair bir eleştiri de getiren Sallustius, eşine karşı daha saygılı bir tavır (**honestius consuli**) takınabileceğini belirtir. Çeşitli sıfatlarla Sulla'nın olumlu özelliklerine vurgu yapmaya devam eden Sallustius, güzel konuşan (**facundus**), zeki (**callidus**) ve kolaylıkla dostluk kurulabilecek (**amicitia facilis**) bir yapıda olarak gördüğü Sulla'yı, yaptığı işleri gizlemekte inanılması güç bir zekâyâ sahip, birçok şeyde, bilhassa para konusunda ise son derece eli açık birisi olarak betimler:

“Igitur Sulla gentis patriciae nobilis fuit, familia prope iam extincta maiorum ignavia, litteris Graecis et Latinis iuxta atque doctissime eruditus, animo ingenti, cupidus voluptatum sed gloriae cupidior, otio luxurioso esse; tamen ab negotiis numquam voluptas remorata, nisi quod de uxore potuit honestius consuli; facundus, callidus, et amicitia facilis; ad simulanda negotia altitudo ingeni incredibilis; multarum rerum ac maxime pecuniae largitor.”

“Sulla, tanınmış bir patricii soyundandı, aile, ataların gevşekliği yüzünden artık sönmeye yüz tutmuştu, kendisi Yunan ve Latin yazını en iyi bilenler düzeyindeydi, üstün zekâlı, zevke düşkün, ama üne daha istekli, boş zamanlarını içip eğlenmeye veren biriydi; yine de hiçbir zaman zevk uğruna işlerini bırakmamıştır, ancak, evliliğinde daha onurlu bir yaşam sürebilirdi; güzel konuşurdu, kurnazdı, onunla kolayca dostluk kurulurdu; yaptıklarını gizlemek için gösterdiği zekâ kıvraklığına diyecek yoktu; birçok konuda özellikle de para bakımından eli açıktı.”⁵⁰

Sallustius, iç savaşta kazandığı zaferden önce insanların en mutlusu (**felicissimo omnium**) olarak gördüğü Sulla'nın şansı sayesinde bir yerlere gelmediğini açıkça belirtir. Onun talihinin, çalışkanlığının önüne asla geçmediğini (**numquam super industriam fortuna fuit**), birçok kişinin onun yiğitliğinin mi yoksa mutluluğunun mu daha fazla olduğunu kestiremediğini söyleyen Sallustius, Sulla'nın iç savaştan sonra yaptığı şeyleri anlatmanın ise utanç mı yoksa rahatsızlık

⁵⁰ Sal. **Jug.** 95.3-4, Çev. G. Varınlıoğlu, “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s. 142.

mı vereceğini bilmediğini⁵¹ söyleyerek onun sayısız Roma vatandaşını yürürlüğe koyduğu **proscriptiolar**⁵² ile katledişine göndermede bulunur.

Sallustius her ne kadar Sulla'nın göze çarpan iyi niteliklerini açık yüreklilikle yazmış olsa da, bütün eserlerinde onun diktatörlüğünün doğurduğu kötü sonuçlar bulunmaktadır. Pagán'a göre Sallustius kırktan fazla kez Sulla'dan ve onun tek adam oluşunun yol açtığı sonuçlardan bahsetmektedir.⁵³ Sallustius **Bellum Catilinae**'da Roma'nın yaşadığı ahlaki çöküntüyü Sulla'nın silahla devleti ele geçirdikten sonra yaşanan olaylara bağlamaktadır.⁵⁴ Bunun yanı sıra, Sallustius'un gerek Sulla gerekse Marius betimlemelerinde askerleri tarafından çok sevilen ve karizması sayesinde kendi hâkimiyet alanını ve otoritesini kuran önder portresini görmekteyiz. Yazarın askerî önder betimlemelerinde, senatonun gücünün ve öneminin azalıp gücün tek elde toplanmasıyla birlikte yaklaşmakta olan tek adam rejiminin ayak sesleri iyice hissedilmektedir. Nitekim Sulla ile birlikte başlayan ve halk arasında da zamanla kabul gören tek adam rejimi daha sonrasında Gaius Iulius Caesar'ın diktatör olarak seçilmesiyle devam etmiş, rejimin değişmesiyle de birlikte Roma artık bir imparatorluk haline gelmiştir.

4.3. **Bellum Iugurthinum**'daki Diğer Karakter Betimlemeleri

Sallustius'un **Bellum Iugurthinum**'un ana karakterleri dışında çok kısa olarak betimlediği karakterler de bulunmaktadır. İlk olarak ele alacağımız karakter olan Calpurnius İÖ 111 yılı konsüldür ve Numidia'da görevlendirilir. Kendisine bir ordu hazırlayıp elçi olarak da soylu ve entrikacı kişileri seçen Calpurnius, Numidia'da Iugurtha'ya karşı savaşa hazırlanmaktadır. Sallustius Calpurnius'u ruhen ve bedenen (**animi et corporis**) birçok iyi niteliğe sahip birisi olarak tanımlamasına rağmen, ondaki hırsın bütün bunlara gem vurduğunu da ekler; çalışmaktan yılmayan (**patiens laborum**), keskin zekâlı (**acri ingenio**), yeterli ölçüde basiret sahibi (**satis**

⁵¹ “Atque illi, felicissumo omnium ante civilem victoriam, numquam super industriam fortuna fuit, multique dubitare fortior an felicius esset. Nam postea quae fecerit, incertum habeo pudeat an pigeat magis disserere.” (Sal. **Jug.** 95.4)

⁵² **Proscriptio**: Sulla'nın Marius'un yaptığı kıyımların intikamını almak amacıyla İÖ 82-81 yıllarında uyguladığı, rakiplerinin mallarına el koyma ve yargılanmadan öldürülmelerini de içeren uygulama.

⁵³ V. Pagán, **A Sallust Reader Selections from Bellum Catilinae, Bellum Iugurthinum, and Historiae**, Illinois, Bolchazy-Carducci Publishers, 2009, s. xvi.

⁵⁴ Sal. **Cat.** 11.

providens), hatırı sayılır derecede savaş deneyimine sahip (**belli haud ignarus**), tehlikelere ve tuzaklara karşı ise son derece dayanıklı (**firmissumus**) biridir:

“Nam in consule nostro multae bonaeque artes animi et corporis erant, quas omnis avaritia praepediebat; patiens laborum, acri ingenio, satis providens, belli haud ignarus, firmissumus contra pericula et insidias.”

“Konsülümüzde zihinsel ve bedensel açıdan pek çok iyi nitelikler vardı, ancak açgözlülüğü bunların hepsine engel oluyordu; zorluklar karşısında sabırlı, keskin zekâlı, yeterli derece öngörülü, savaş konusunda deneyimli, tehlikeler ve tuzaklar karşısında son derece güçlü biriydi.”⁵⁵

Iugurtha’nın maddi imkânlarını kullanarak savaşın ne kadar çetin olduğunu göstermesi, yani rüşvet kozunu oynaması üzerine konsül Calpurnius’un aciz karakteri (**animus aeger**) aç gözlülüğü yüzünden kolayca değişir.⁵⁶ Sallustius, Calpurnius’u böyle betimleyip onun seçimleri yönetmek için Roma’ya döndüğünü ve Roma’da onun aldığı rüşvet yüzünden genel bir hoşnutsuzluk olduğunu söyledikten sonra bir daha Calpurnius’dan söz etmez.

Calpurnius ile birlikte hareket edip onun yardımcısı rolünde karşımıza çıkan Aemilius Scaurus ise soylu (**homo nobilis**), çalışkan (**impiger**), düzenci (**factiosus**), güce, şöhrete, zenginliğe düşkün (**avidus potentiae, honoris, divitiarum**) bunun yanı sıra kusurlarını ustaca gizleyen (**vitia sua callide occultans**) bir karakter olarak betimlenir.⁵⁷ Calpurnius’un bütün planlarında suç ortağı (**socius**) ve işbirlikçisi (**administer**) olan⁵⁸ Aemilius Scaurus, savaşın gidişatında çok önemli bir yere sahip olmadığından dolayı Sallustius onun karakterini daha fazla betimlemeye gerek duymaz.

⁵⁵ Sal. **Jug.** 28.5.

⁵⁶ “Sed ubi Iugurtha per legatos pecunia temptare bellique quod administrabat asperitatem ostendere coepit, **animus aeger** avaritia facile convorsus est.” (Sal. **Jug.** 29.1-2)

⁵⁷ “...sed ex omnibus maxime Aemilius Scaurus, homo nobilis, impiger, factiosus, avidus potentiae, honoris, divitiarum, ceterum vitia sua callide occultans.” (Sal. **Jug.** 15.4-5)

⁵⁸ “Ceterum **socius** et **administer** omnium consiliorum adsumitur Scaurus, qui tametsi a principio, plerisque ex factione eius corruptis, acerrime regem impugnaverant, tamen magnitudine pecuniae a bono honestoque in pravum abstractus est. (Sal. **Jug.** 29.2-3)

İÖ 109 yılı konsülü olan Quintus Caecilius Metellus Numidicus, uzun süren Iugurtha savaşında Numidia’da görev alan bir başka önder olarak okuyucunun karşısına çıkar. Kararlı (**acri viro**) ve halk partisine karşıt olmasına rağmen yansız (**aequabili**) ve lekelenmemiş (**inviolata**) bir şana sahip olduğu aktarılan ⁵⁹ Metellus’u, Marius ile olan çatışması sayesinde tanıma fırsatı buluruz. Göreve başlar başlamaz kendisini yapacağı savaşa adanmış Metellus, eski orduya güvenmeyerek yeni askerler alır, her yerden yardımcı kuvvetler getirip savaş için yararlı olan ne varsa hazırlar, iyi niteliklerinden dolayı (**propter artis bonas**) ve en önemlisi para tutkusuyla mağlup edilemez bir karakteri olduğu için (**advorsum divitias invictum animum**) vatandaşların da umudunu arkasına alarak Numidia’ya doğru yola çıkar.⁶⁰ Sallustius, daha öncesinde kamu yüksek görevlilerinin aç gözlülüğü (**avaritia magistratuum**) yüzünden Roma’nın gücünün zayıfladığını buna karşılık düşmanın gücünün ise büyümekte olduğunu söyleyerek ismen olmasa da Calpurnius’un aç gözlülüğüne ve aldığı rüşvete göndermede bulunur.⁶¹

Sallustius’un aktarımına göre Metellus tembel ve korkak bir ordunun başına getirilmiş bir önderdir. Yaz boyunca Afrika’nın zorlu mevsim koşullarıyla ve askerlerin başıbozukluğuyla başa çıkmayı başarabilen yüce ve akıllı bir kişi (**magnum et sapientem virum**) olarak betimlenir; hoşgörü ve ciddiyet arasında (**inter ambitionem saevitiamque**) son derece ölçülü bir tutum takındığı aktarılır.⁶²

Sallustius’un Metellus’un karakter özelliklerini betimlediği bir başka kısım ise Marius’un konsüllüğe adaylığını koymak için ondan izin istediği bölümdür. Metellus her ne kadar cesaret (**virtus**), şan (**gloria**) ve iyi insanların arzuladığı diğer özelliklere sahip olsa da, soylu kesimin ortak kusuru olan karşısındakini küçümseyen (**contemptor animus**) ve kibirli (**superbia**) bir karakteri vardır:

⁵⁹ “Post Auli foedus exercitusque nostri foedam fugam Metellus et Silanus consules designati provincias inter se partiverant Metelloque Numidia evenerat, **acri viro** et quamquam advorso populi partium, fama tamen aequabili et inviolata.” (Sal. **Jug.** 43.1-2)

⁶⁰ Sal. **Jug.** 43.2-5.

⁶¹ “...et avaritia magistratuum ante id tempus in Numidia nostrae opes contusae hostiumque auctae erant.” (Sal. **Jug.** 43.5)

⁶² “Sed in ea difficultate Metellum non minus quam in rebus hostilibus magnum et sapientem virum fuisse comperior; tanta temperantia inter ambitionem saevitiamque moderatum.” (Sal. **Jug.** 45.1-2)

“Igitur ubi Marius haruspis dicta eodem intendere videt, quo cupido animi hortabatur, ab Metello petundi gratia missionem rogat. Cui quamquam virtus, gloria atque alia optanda bonis superabant, tamen inerat contemptor animus et superbia, commune nobilitatis malum.”

“Marius, kâhinin sözlerinin içindeki arzuyla eşdeğer olduğunu anladığı zaman, adaylığını koymak için Metellus’tan izin istedi. Her ne kadar Metellus’ta cesaret, şan ve iyi insanların arzuladığı başka nitelikler olsa da, soylulardaki ortak kusur olan üstten bakma ve kibir duygusu da vardı.”⁶³

Sallustius’un **Bellum Iugurthinum**’u, soyluların kibrine ilk kez bu savaş esnasında karşı çıkıldığı için kaleme aldığını⁶⁴ göz önünde bulundurduğumuzda, eserin birçok noktasında soylu kişilerin birçok iyi niteliğe sahip olmalarına rağmen devamlı kibirlerine vurgu yapıldığını görmek şaşırtıcı olmayacaktır. Soylu olan Metellus da **homo novus** olan Marius’un konsül olmak için kendisinden izin istemesine şaşırmakta ve onu küçük görmektedir. **Bellum Iugurthinum**’da halk takımının Marius’un çevresinde toplanması ve onu konsül olarak seçtirmesiyle soylular sınıfının yaşadığı sarsıntı görülmektedir. Kendisinin yerine konsül olarak Marius’un seçildiğini, görev yeri olan Numidia eyaletinin de Marius’a verildiğini öğrendiği zaman düş kırıklığına uğrayan Metellus gözyaşlarını tutamaz. Kusursuz bir adam (**vir egregius**) olarak betimlenmesine rağmen yaşadığı üzüntü karşısında metanetini koruyamaz. Kimileri onun bu davranışını kibrine yorarken kimileri de soylu kişiliğinin aşağılanmasıyla dolaylı yaşadığı kızgınlığa bağlar; birçok kişi ise kazanacağı zaferin elinden çekilip alınmış olmasından dolayı böylesi bir tutum içinde olduğunu düşünmektedir.⁶⁵ Sallustius’un kişisel fikri ise Metellus’un kendisine yapılan haksızlıktan ziyade, Marius’a bahsedilen onur yüzünden eziyet çektiği

⁶³ Sal. **Jug.** 64.1-2.

⁶⁴ “Bellum scripturus sum quod populus Romanus cum Iugurtha rege Numidarum gessit, primum quia magnum et atrox variaque victoria fuit, dehinc quia tunc primum superbiae nobilitatis obviam itum est.” (Sal. **Jug.** 5.1)

⁶⁵ Sal. **Jug.** 82.2-3.

yönündedir; Numidia eyaleti Marius'tan başka birisine verilse bu denli üzülmeyecektir.⁶⁶

Sallustius soylu olmayan birisi tarafından mağlup edilmiş olmanın utancıyla eziyet çeken Metellus'un kişisel hırsını okuyucuya kusursuzca aktarırken bir yandan da Roma'nın siyasi yaşamındaki dengelerin değiştiğini bize karakterleri aracılığıyla göstermektedir. Halk tabakasının soylu kesime olan tepkisi onların bütünleşerek Marius'un arkasında durmalarına ve halihazırdaki konsül Metellus'un görevden alınıp Marius'un yerine getirilmesine sebebiyet vermiştir. Eserinde defalarca bahsettiği soylu kesimin kendini beğenmişliği⁶⁷ bu sefer Marius ve onunla kenetlenen halkın tepkisiyle birlikte yıkılmıştır. Konsüllüğü ve Numidia eyaletini elinde tutan Metellus'un yerine, halkın isteği ve arzusuyla **homo novus** olan Marius getirilmiştir.

⁶⁶ “Nobis satis cognitum est illum magis honore Mari quam iniuria sua excruciatum neque tam anxie laturum fuisse, si adempta provincia alii quam Mario traderetur.” (Sal. **Jug.** 82.3)

⁶⁷ Bkz. Sal. **Jug.** 5.1, 31.2, 41.3-4, 64.1-2, 82.3, 85.1-2, 85.13.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BELLUM IUGURTHINUM'DAKİ SÖYLEVLER

5.1. Micipsa'nın Söylevi

Bellum Iugurthinum'daki ilk söylev Numidia kralı Micipsa'ya aittir. Öleceğini ümit ederek Iugurtha'yı Numantia savaşına gönderen Micipsa, onun savaşta başarı gösterip Romalı önder Scipio Aemilianus'un gözüne girmesiyle hayal kırıklığına uğrar. Savaştan Scipio'nun övgü dolu sözlerini taşıyan bir mektupla dönen Iugurtha, Romalıların himayesi altında olmasından dolayı artık Micipsa'nın gözünde önemli bir konumdadır. Iugurtha'yı evlat edinerek diğer iki oğluyla eşit ölçüde mirasçı kılan Micipsa, yaşamının son evresine geldiğini anlayarak iki oğlu Adherbal ve Hiempsal'ın önünde Iugurtha'ya karşı kısa bir konuşma yapar. Konuşmasının başında onu babasının ölümünden sonra bir yetim olarak umutsuz ve parasız bir halde küçücük bir çocukken evlat edinerek sarayına kabul ettiğini, ardından da kendisini sanki öz babasıymış gibi kabul edip sevmesi beklentisi içinde olduğunu dile getirirken amacı ona geçmişte yaptığı iyiliği hatırlatarak hem onun kendisine vefa duygusuyla bağlanmasını sağlamak hem de sonradan yaşanması muhtemel bir taht kavgasının önüne geçerek kendi öz oğullarının yaşamlarını güvenceye almaktır:

“Parvom ego, Iugurtha, te amisso patre sine spe sine opibus in regnum meum accepi, existumans non minus me tibi, quam si genuissem, ob beneficia carum fore. Neque ea res falsum me habuit.”

“Iugurtha, babanı yitirdikten sonra umutsuz, parasız küçük bir çocukken iyiliğimden dolayı sanki babanıymışım gibi beni çocuklarım kadar seveceğini düşünerek seni sarayıma aldım; bu konuda yanılmamışım.”¹

¹ Sal. Jug. 10.1-2.

Bu amaç doğrultusunda Micipsa, Iugurtha'nın hem askerî alandaki başarılarını hem de güçlü karakterini övgü dolu sözlerle anlatmaya koyulur. Bu aşamada akıllıca kurgulanmış bir planla karakterinin en belirgin özelliği olarak kıskanç bir insan olmamasını, kıskançlık duygusunu üzüyle bastırmış olmasını öne çıkartırken bir yandan da onun Numantia'da elde ettiği başarılar sayesinde hem kendisine hem de krallığına şan ve şeref kazandırması, erdemiyle müttefikler ve Romalılar arasındaki dostluğu daha da pekiştirmesi, Hispania'da ise yeniden ünlenmelerini sağlaması gibi konular üzerinde durmaktadır:

“Nam, ut alia magna et egregia tua omittam, novissimum rediens Numantia meque regnumque meum gloria honoravisti tuaque virtute nobis Romanos ex amicis amicissimos fecisti; in Hispania nomen familiae renovatum est. Postremo, quod difficillimum inter mortalis est, gloria invidiam vicisti.”

“Çünkü başka büyük ve görkemli başarıların bir yana Numantia'dan son dönüşünde beni ve krallığımı şanınla onurlandırdın, cesaretinle Romalıları bize dosttan da öte kıldın; İspanya'da ailemizin adı tekrardan duyuldu. En sonunda ise ölümlü insanlar için son derece zor bir şey olan kıskançlığı alt etmeyi başardın şanınla.”²

Micipsa kendisinin ölümünden sonra taht için yaşanacak çekişmeleri öngördüğü ve Iugurtha'nın güç elde etmek için büyük bir hırs duyduğunu bildiği için ondan diğer iki oğluna zarar vermemesini açıkça rica eder. Geçmişte Iugurtha'ya yaptığı iyilikleri hatırlatarak, krallıkların ordu ya da hazine ile değil dostlarla korunduğunu söyler. Adherbal, Hiempsal ve Iugurtha'nın aralarındaki kardeşliği pekiştirmek adına kardeşe kardeşten daha dost kimse olamayacağını savunur, erdemli oldukları takdirde güçlü kalacak bir krallık emanet ettiğini söyleyerek onlara tavsiyelerde bulunur:

² Sal. Jug. 10.2-3.

“Nunc, quoniam mihi natura finem vitae facit, per hanc dexteram, per regni fidem moneo obtestorque te, uti hos, qui tibi genere propinqui, beneficio meo fratres sunt, caros habeas neu malis alienos adiungere quam sanguine coniunctos retinere. Non exercitus neque thesauri praesidia regni sunt, verum amici, quos neque armis cogere neque auro parare queas; officio et fide pariuntur. Quis autem amicior quam frater fratri aut quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris? Equidem ego vobis regnum trado firmum, si boni eritis, sin mali, imbecillum. Nam concordia parvae res crescunt, discordia maxumae dilabuntur.”

“Şimdi doğa yaşamıma son vermekte olduğuna göre, sağ elim adına, krallığımın güveni adına soy bakımından akrabalar ve benim iyiliğimden dolayı kardeşlerin olan bu gençlere değer vermen ve kan bağıyla bağlı olduklarını korumak yerine yabancılarla dostluk kurmayı tercih etmemen konusunda seni uyarıyorum ve bunu senden rica ediyorum. Krallığın koruyucuları ne ordu ne de hazinedir, dostlardır, onları ne silahla elde edebilirsin ne de altınla satın alabilirsin: dostluklar nezaket ve güven sayesinde yeşerir. Öte yandan kim kardeşe kardeşten daha dosttur? Ya da kendi akrabalarına düşman olacaksan, hangi yabancıya güveneceksin ki? Eğer iyi insanlar olursanız size sahiden güçlü bir krallık devrediyorum, yok eğer kötü olursanız da güçsüz bir krallık devrediyorum. Evet, uyumlu küçük devletler büyürler, uyumsuzluk yüzündense en büyük devletler yok olup giderler.”³

Micipsa Iugurtha’ya bu tavsiyelerde bulunduktan sonra oğulları Adherbal ve Hiempsal’a böylesi büyük bir insana (**talem hunc virum**) saygı duymalarını ve onun erdemini örnek almalarını salık vererek konuşmasını bitirir.⁴ Micipsa’nın söylevine genel olarak bakacak olduğumuzda onun Iugurtha’ya olan sevgisinden dolayı değil, Roma’dan korktuğu için Iugurtha’ya samimi davrandığını söylemek mümkündür. Zira Iugurtha da Micipsa’nın sözlerinin samimi olmadığını düşünmektedir.⁵ Micipsa’nın söylevindeki amaç kardeşler arasındaki herhangi bir taht kavgasını önlemektir. Her ne kadar Micipsa Iugurtha’ya küçükken yaptığı iyilikleri hatırlatıp öz oğullarıyla onun arasında husumet çıkmaması aralarında dostça bir ilişkinin sürdürülmesi ve bunun krallığın refahı açısından kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğu konusunda uyarılarda bulunduysa da, Iugurtha’nın tahtı ele geçirmek için önündeki

³ Sal. **Jug.** 10.3-6.

⁴ “Vos autem, Adherbal et Hiempsal, colite, observate talem hunc virum, imitamine **virtutem** et enitimi ne ego meliores liberos sumpsisse videar quam genuisse.” (Sal. **Jug.** 10.8)

⁵ “Ad ea Iugurtha, tametsi regem ficta locutum intellegebat et ipse longe aliter animo agitabat, tamen pro tempore benigne respondit.” (Sal. **Jug.** 11.1-2)

tüm engelleri aşmak amacıyla yapacaklarının önüne geçemez. Dolayısıyla söylevindeki amaç başarıya ulaşmamıştır. Micipsa'nın ölümünden sonra Iugurtha kontrolü ele alır ve diğer iki kardeşini öldürdükten sonra hâkimiyetini pekiştirir.

5.2. Adherbal'ın Söylevi

Bellum Iugurthinum'daki ikinci söylev Numidia kralı Micipsa'nın oğlu olan Adherbal'a aittir. Babasının ölümünden sonra kardeşi Hiempsal ile birlikte Iugurtha'ya karşı egemenlik mücadelesine girişen Adherbal, kardeşinin Iugurtha tarafından öldürülmesiyle korkuya kapılır. Savaş alanında Iugurtha'ya mağlup olan Adherbal yardım talep etmek amacıyla Roma'ya sığınır. Senatoda gerçekleştirilen bu söylevin ardından orada bulunan Iugurtha'nın elçileri de konuşma yapmış olmalarına rağmen Sallustius bu konuşmaya kısaca değinmekle yetinir.⁶

Geniş bir biçimde yer verdiği Adherbal'ın söylevinde ise çaresizlik ve yalvarma söz konusudur. Adherbal sözlerine babası Micipsa'nın ölmeden önce kendisine verdiği tavsiyeleri Roma senatosuna aktararak başlar. Babasının ölüm döşeginde, onun Numidia krallığının tek muhafızı olmasını ama krallığın diğer haklarının (**ceterum ius**) ve yönetme yetkisinin Roma'nın kontrolünde olmasını (**penes vos**); savaşta ve barışta elinden geldiği kadar Roma'ya destek olmasını, bunun yanı sıra Romalıları akraba olarak kabul etmesini tavsiye ettiğini söyler. Sallustius'un aktarımına göre Roma'nın dostluğunu kazanması tüm bunları yapmasına bağlanır. Roma halkına mümkün olduğunca faydalı olması ve onları dost olarak görmesi gerektiği tembih edilen Adherbal, dünyanın en aşağılık insanı olarak betimlediği Iugurtha yüzünden krallığından ve servetinden alıkonulmuştur.⁷

Adherbal, ailesinin Roma ile olan dostluk ve ittifakının Kartaca savaşından bu yana sürdüğünü belirterek çaresizce yardım dilenmeye devam eder. Kısa süre önce güç ve zenginlik onun elindeyken Iugurtha'nın yaptığı kısımlar sonrasında aciz bir hale düşmesinin yarattığı acizlik duygusu Adherbal'ın sözlerine de yansımaktadır. Roma halkının büyüklüğü gereğince gördüğü haksızlığın giderilmesini rica eden Adherbal, kendisine yapılan zulüm ile sadece kendisinin değil Roma'nın da hor

⁶ Sal. Jug. 15.1.

⁷ Sal. Jug. 14.1-2.

görüldüğünü sözlerine ekleyerek Roma senatosunun harekete geçmesini arzulamaktadır.⁸

Adherbal art arda sorduğu retorik sorularla içinde bulunduğu zavallı durumun vahametini ortaya koymak ve Roma senatosunun yardımı dışında hiçbir çaresinin kalmadığını göstermek istemektedir. Ölen babası Micipsa sanki oradaymış gibi ona seslenerek **exclamatio** söz sanatına başvurur; Iugurtha'nın babasından gördüğü iyiliklere rağmen soylarını yok etmek istemesi üzerine çaresizliğini ve öfkesini ortaya koyar:

“Eheu me miserum! Hucine, Micipsa pater, beneficia tua evasere ut, quem tu parem cum liberis tuis regnique participiem fecisti, is potissimum stirpis tuae extinctor sit? Numquamne ergo familia nostra quieta erit? Semperne in sanguine, ferro, fuga vorsabitur?”

“Eyvahlar olsun bana! Ey babacığım, oğullarına eşit sayıp krallığına ortak ettiğin bu adam ona yaptığın iyilikleri çiğneyip senin soyunu kurutan kişi olacak öyle mi? Ailemiz hiçbir zaman huzur bulamayacak mı? Her zaman kan, savaş ve sürgün içinde savrulup duracak mıyız?”⁹

Aciz durumdaki halini anlatmaya devam eden Adherbal, bir çaresizlik söylevi gerçekleştirmektedir. Dué'ya göre Sallustius, Adherbal'ı Medea ve Ariadne'nin durumuna benzer bir konuma yerleştirerek ona kendi çaresizliğini yansıtan bir monolog hazırlamıştır.¹⁰ Adherbal da Medea ve Ariadne gibi söze babasından bahsederek başlamıştır; Medea ile Ariadne evlenmemiş iki kadın olarak önce babalarına sonraysa ağabeylerine güvenmektedir, Adherbal'ın durumu için de aynı iddia ileri sürülebilecek olsa da o kardeşini Iugurtha'nın işlediği cinayet sonucunda

⁸ Sal. **Jug.** 14.5-9.

⁹ Sal. **Jug.** 14.9-10.

¹⁰ Casey Dué, “Tragic History and Barbarian Speech in Sallust's ‘Jugurtha’ ”, **Harvard Studies in Classical Philology**, Vol. 100 (2000), s. 311-312.

kaybetmiştir.¹¹ Adherbal da tıpkı onlar gibi kendisine yabancı bir yerde sürgündedir ve gidebileceği veya yardım umabileceği kimsesi yoktur.¹²

“Quid agam? Aut quo potissimum infelix accedam? Generis praesidia omnia extincta sunt. Pater, uti necesse erat, naturae concessit. Fratri, quem minime decuit, propincus per scelus vitam eripuit.”

“Ne yapayım? Ya da bu mutsuz halimle kime başvurayım? Soyumun bütün desteği yok oldu. Babam kaçınılmaz olan doğa kanununa boyun eğdi. Kardeşim ona hiç yakışmadığı halde en yakınının günahı yüzünden hayatından oldu.”¹³

Adherbal Roma devletinden başka hiçbir umudunun olmadığını bilmektedir. Kendi ailesinin Roma ile olan müttefikliği ve dostluğu yüzünden yardım görebileceği herhangi bir ulusun kalmaması, ailesinin kaybı ve sürgünde olmasıyla birlikte çaresizliği iyice ayyuka çıkmıştır. Kardeşinin katli ve krallığının elinden alınışına müdahale edilmesi için yalvarırken, bir yandan da üstü kapalı bir biçimde Roma senatosuna sitem etmektedir. Roma’ya düşman olmuş birçok ulusun Numidialılara da düşman olduğu için medet umabileceği yalnızca Roma devleti kalmıştır ve onların da kendisine yardım etmiyor oluşu söylevindeki çaresizliği ve sitemkâr ruh halini iyice ortaya çıkarmaktadır:

“Nunc vero exul patria, domo, solus atque omnium honestarum rerum egens, quo accedam aut quos appellem? Nationes an reges? Qui omnes familiae nostrae ob vostram amicitiam infesti sunt? An quoquam mihi adire licet, ubi non maiorum meorum hostilia monumenta plurima sint? Aut quisquam nostri misereri potest, qui aliquando vobis hostis fuit?”

“Şimdiyse yurdumdan, evimden uzakta bir başıma onurumdan mahrum bir haldeyken kime başvurayım ya da kimleri çağırayım? Sizin dostluğunuz yüzünden hepsi birden ailemize düşman olmuş milletleri ve kralları mı?

¹¹ Sal. Jug. 12.5.

¹² Casey Dué, “Tragic History and Barbarian Speech in Sallust’s ‘Jugurtha’”, s. 319.

¹³ Sal. Jug. 14.15.

Atalarımın sayısız savaş hatırası olmayan neresi vardır gidebileceğim? Bir zamanlar sizin düşmanınız olan kim bize acıyabilir?”¹⁴

Ölmüş olan babasına seslendiği gibi şimdi de Iugurtha tarafından vahşice katledilen kardeşine seslenmektedir Adherbal. Öldürülmüş olan kardeşini kendi acınası durumundan daha iyi bir durumda görmektedir. Adherbal bu bakış açısıyla içinde bulunduğu durumun ölümden bile beter olduğunu senatoya göstermek niyetindedir:

“Iam iam frater, animo meo carissime, quamquam tibi immaturo et unde minime decuit vita erepta est, tamen laetandum magis quam dolendum puto casum tuum. Non enim regnum sed fugam, exsilium, egestatem et omnis has quae me premunt aerumnas, cum anima simul amisisti.”

“Şimdiyse benim canımdan da değerli kardeşim, her ne kadar hayatın zamansız ve hiç yakışmayan bir biçimde elinden alınmış olsa da, haline üzölmek değil de sevinmek gerektiğini düşünüyorum. Zira sen hayatınla birlikte krallığını kaybetmedin, firar, sürgün ve belimi büken bütün o dertlerden de kurtulmuş oldun”¹⁵

Adherbal söylevinin sonuna geldiğinde Roma senatosuna açık bir şekilde yalvararak kendisinin ve ailesinin gördüğü zulmün ve haksızlıkların giderilmesini talep etmektedir:

“Patres conscripti, per vos, per liberos atque parentes vestros, per maiestatem populi Romani, subvenite mihi misero, ite obviam iniuriae, nolite pati regnum Numidiae, quod vostrum est, per scelus et sanguinem familiae nostrae tabescere.”

“Sayın senato üyeleri, sizin çocuklarınız, aileleriniz ve Roma halkının büyüklüğü adına, zavallı bir halde olan bana yardım edin, gördüğüm

¹⁴ Sal. Jug. 14.17.

¹⁵ Sal. Jug. 14.22-23.

haksızlığı giderin, ailemizin kabahati ve kan dökmesi yüzünden sizin olan Numidia krallığının telef olmasına izin vermeyin.”¹⁶

Sallustius Adherbal’ın yaşadığı ümitsizliği ve çaresizliği okuyucuya en iyi biçimde yansıtmak adına söylev sanatından faydalanmayı tercih etmektedir. Eserindeki karakterlerin duygu durumlarını tarif yöntemiyle anlatmak yerine kişilerin kendi söylevlerini kullanması konuyu okuyucu için çok daha canlı kılmaktadır. Okuyucu söylevler sayesinde bir yandan empati yaparak karakterlerin ruh halini ve düşüncelerini daha net görebilirken, bir yandan da okumakta olduğu tarihi olayı bütün detayları ve iç yüzüyle kavrama fırsatını bulmaktadır. Zira Adherbal’ın çaresizlik içerisinde verdiği söylev de bize onun nasıl bir çıkmazda olduğunu göstermekte, zor durumda olup başkasına muhtaç olan birisinin psikolojisini okuyucuya son derece gerçekçi bir biçimde yansıtmaktadır. Adherbal’ın bu söylevi Roma senatörleri üzerinde de etkili olur ve Numidia krallığının Iugurtha ile onun arasında bölüştürülmesine karar verilir.¹⁷

5.3. Gaius Memmius’un Söylevi

İÖ 111 yılının **tribunus plebis**’i olan Memmius, Iugurtha’ya karşı yapılan savaşta konsüllerin keyfi davranışları ve aldıkları rüşvet üzerine harekete geçer ve halk toplantısında bir söylev verir. Sallustius bu söylevi kaleme almadan evvel Memmius’u kararlı ve soyluların gücüne düşman (**vir acer et infestus potentiae nobilitatis**) birisi olarak tanımlar.¹⁸ Sallustius’un aktarımından anlaşıldığına göre içinde bulunulan durumda senato Iugurtha savaşı hakkında kararsızdır ve bekleme taraftarıdır; Memmius ise halk toplantılarında soylu kesimin küstah ve acımasız eylemlerini ifşa ederek Roma halkını öç almaya kışkırtıp, yurttaşlarını devletlerinden ve özgürlüklerinden vazgeçmemeleri konusunda uymaktadır.¹⁹ Memmius’un güçlü hitabet yeteneğiyle Roma’da adından söz ettirmeye başlaması Sallustius’un satırlarında “Memmius’un ünlü ve kuvvetli belagati” (**Memmi facundia clara et**

¹⁶ Sal. Jug. 14.25.

¹⁷ “Decretum fit uti decem legati regnum, quod Micipsa optinuerat, inter Iugurtham et Adherbalem dividerent” (Sal. Jug. 16.2)

¹⁸ Sal. Jug. 27.2.

¹⁹ Sal. Jug. 30.3-4.

pollensque) ifadesiyle yerini bulur. Anlaşıldığına göre Memmius pek çok konuşma (**ex tam multis**) yapmıştır. Ancak Sallustius eserinde bunların hepsine değinmek yerine Iugurtha ile savaşmak üzere Numidia'ya gönderilen İÖ 111 yılı konsülü L. Bestia Calpurnius'un barış ortamını sağlayarak ²⁰ Roma'ya dönüşünden sonra Memmius'un halkın önünde yaptığı konuşmayı etraflıca anlatmanın uygun olacağını söyleyip konuşmayı onun kullandığı kelimelerle (**huiuscemodi verbis disseruit**)²¹ aktaracağını işaretini verir.

Memmius, söylevine Roma devleti ve halkının içinde bulunduğu durumu birkaç kelimeyle özetleyerek başlar. Kendisini söylev vermekten alıkoyan faktörlerin olduğunu ancak devlete duyduğu bağlılığın her şeyden önemli olmasından dolayı bütün bu faktörlere rağmen konuşmasını gerçekleştireceğini bildirir. Soyluların partisinin gücü (**opes factionis**), halk partisindekilerin itaatkârlığı (**vostra patientia**), hukukun olmayışı (**ius nullum**) gibi etkenler Memmius'u söylev vermesi için tereddütte bıraksa da devletin çıkarı onun için her şeyin üstündedir:

“Multa me dehortantur a vobis, Quirites, ni studium rei publicae omnia superet: opes factionis, vostra patientia, ius nullum, ac maxime quod innocentiae plus periculi quam honoris est.”

“Yurttaşlarım, devletime düşkünlüğüm her şeyin üstünde olmasaydı, pek çok şey beni sizin davanızı kabullenmekten caydırırdı: mesela hizipçilerin gücü, sizin müsamahanız, adaletin hiç olmayışı ve özellikle de dürüstlüğün saygınlıktan çok daha tehlikeli bir hal alması.”²²

Memmius, tıpkı Cato'nun **Bellum Catilinae**'daki söylevinde yaptığı gibi dinleyenleri kışkırtmak ve harekete geçirmek için onları ağır sözlerle eleştirmektedir. Sallustius'un **Bellum Iugurthinum**'u yazma sebebi olarak gösterdiği soyluların kibri Memmius'un söylevinde bir kez daha karşımıza çıkar. Memmius'un vermiş olduğu bu söylev **Bellum Catilinae**'daki Catilina'nın yoldaşlarına verdiği ilk söylev ile çok

²⁰ Calpurnius'un sağladığı bu barış Roma'da tanınmamış ve yargılanıp sürgüne gönderilmiştir.

²¹ Sal. **Jug.** 30.4.

²² Sal. **Jug.** 31.1-2.

çarpıcı ortak noktalar barındırmaktadır. Her ikisinin de hedefinde soylular ve onların haksız davranışları ile kibirleri vardır. Sallustius iki farklı karakterin ağzından aktardığı bu her iki söylevin içeriğinde açıkça fark edildiği üzere aynı kelimeleri kullanır. Catilina yoldaşlarına başkalarının kibrinin oyuncağı olup canlarını yitirmemelerini öğütlerken²³ Memmius ise halk meclisindeki yurttaşların ufak bir azınlığın kibrinin oyuncağı olmasından dolayı duyduğu utancı dile getirmektedir:

“Nam illa quidem piget dicere, his annis quindecim quam ludibrio fueritis superbiae paucorum, quam foede quamque inulti perierint vestri defensores, ut vobis animus ab ignavia atque socordia corruptus sit, qui ne nunc quidem, obnoxii inimicis, exsurgitis atque etiam nunc timetis eos quibus decet terrori esse.”

“Evet şunları söylemekten gerçekten de utanıyorum: şu on beş yıl içinde soyluların kibrine nasıl da alay konusu oldunuz, sizi savunanlar intikamları alınmadan nasıl da korkunç bir şekilde göçüp gittiler, acizlik ve aymazlık ruhlarınızı nasıl yozlaştırdı ki düşmanınız gücünü yitirdiği halde şimdi bile harekete geçmiyorsunuz ve hatta sizlerden korkması gereken bu kişilerden hala siz korkuyorsunuz.”²⁴

Sallustius iki sınıf arasındaki bu güç dengesizliğinin, soylu kesimin halk kesimine olan üstünlüğünün ve onlara yaptığı haksızlıkların doğurduğu sonuçları okuyucusuna aktarmak için her iki söylevinin içine de **ludibrium** (alay) ve **superbia** (kibir) kelimelerini yerleştirerek halk tabakasının soylular tarafından alay konusu edildiğini vurgulamaktadır. Onun seçtiği bu kelimeler bilinçli yapılmış bir tercihtir ve halk tabakasıyla soylu kesimin arasındaki uçurumun çarpıcı bir özetidir. Roma halk tabakasının çoğu kez soylu bir azınlık tarafından suistimal edilip haksızlığa uğraması, o halka önderlik eden kişilerin bu haksızlıklara karşı harekete geçilmesi için insanları söylevlerle kışkırtması Catilina ve Memmius söylevlerinin ana temasıdır. Sallustius gerek Catilina’nın gerekse Memmius söylevinin merkezine Roma’da halk tabakasının soylu sınıfın suistimaline maruz kalışını ve onlar

²³ “Nonne emori per virtutem praestat quam vitam miseram atque inhonestam, ubi alienae **superbiae ludibrio** fueris, per dedecus amittere?” (Sal. Cat. 20.9-10)

²⁴ Sal. Jug. 31.2-4.

tarafından uğratıldıkları haksızlıkları yerleştirmektedir. Her iki konuşmanın da ortak noktası söz konusu durum karşısında halkın çıkarlarını korumak adına bu kitleye önderlik etme rolünü üstlenen kişilerin halkı kışkırtma amacının olmasıdır.

Memmius'un konuşmasında yer alan tarihten seçilmiş örneklerde²⁵ ve bu örnekler aracılığıyla halkın karşı karşıya kaldığı felaketlere, yasa yerine soyluların kanun dışı istekleriyle son verildiğine dair yapılan vurguda, halkın soylu sınıfın karşısında ne kadar aciz ve güçsüz durumda olduğu açıkça gösterilmektedir. Memmius ile Catilina'nın söylevleri arasındaki en belirgin farklılık Catilina'nın konuşmasıyla iktidarı alt etmek için halkı silaha sarılmaya yöreklendirmesine karşılık Memmius'un atalarından miras kalan konuşma özgürlüğünden yararlanmayı deneyerek (**libertatem, quae mihi a parente meo tradita est**)²⁶ konsüllerle senatörlerin yetersizliklerinin ve yanlış yönetimlerinin silahla değil yasalar yoluyla düzeltilmesini önermesidir:

“Neque ego vos hortor, quod saepe maiores vestri fecere, uti contra iniurias armati eati; nihil vi, nihil secessionem opus est. Necesse est suomet ipsi more praecipites eant.”

“Ben sizi, atalarınızın çoğu kez yaptığı gibi haksızlıkların üzerine silahla gidin diye yöreklendirmiyorum. Herhangi bir güç kullanma ya da ayaklanmaya gerek yok. Davranışları yüzünden kendiliğinden tepetaklak olmaları kaçınılmaz.”²⁷

Sallustius'un eserlerinde sıklıkla vurguladığı Roma'daki ahlaki çöküntünün izleri Memmius'un sözleri aracılığıyla bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. **Bellum Catilinae**'da Roma halk sınıfının içinde bulunduğu ahlaki erozyonu ele alırken,²⁸ **Bellum Iugurthinum**'da ise ağırlıklı olarak Roma soylu sınıfının ahlaki

²⁵ Tiberius Gracchus'un tiranlığa hazırlandığı iddiasıyla öldürülmesinden sonra halk sınıfına soruşturma açılması, Gaius Gracchus ve Marcus Fulvius'un öldürülmelerinin ardından halk sınıfından pek çok kişinin zindanlarda ölüme terk edilmesi gibi. Bkz. Sal. **Jug.** 31.7.

²⁶ Sal. **Jug.** 31.5.

²⁷ Sal. **Jug.** 31.6-7.

²⁸ Bkz. Sal. **Cat.** 14.1-4.

bozukluklarını irdelemektedir. Sallustius Memmius'un ağzından soylu kesimin halk sınıfı tarafından nasıl görüldüğünün kısa bir özetini yapmaktadır. Olumsuz anlam içeriğine sahip olan **sceleratissumi**, **nocentissumi** ve **superbissumi** sıfatları, **superlativus** ile yani en üstünlük derecesini ifade eden halde kullanılmıştır; bunun yanı sıra açgözlülüklerini belirtmek üzere kullanılan **avaritia** vasıf **ablativus**'u, çok büyük, aşırı, devasa gibi anlamlar ifade eden **immanis** sıfatıyla nitelenmiştir. Bu yolla iktidar sahibi soylu kesimin ahlaki çöküntüsü en uç noktaya götürülmektedir:

“At qui sunt ei, qui rem publicam occupavere? Homines sceleratissumi, cruentis manibus, immani avaritia, nocentissumi et eidem superbissumi, quibus fides, decus, pietas, postremo honesta atque inhonesta omnia quaestui sunt.”

“Devleti ele geçiren bu kişiler kimler? En aşağılık kimseler, elleri kana bulanmış, gözleri doymak bilmez, en zalim, en kibirli insanlar; bunlar için güven, itibar, bağlılık, kısaca onurlu ve onursuz her şey parayla elde edilebilir şeylerdir.”²⁹

Memmius'un konuşmasında devletin başındaki soylu azınlığın kendilerini koruma adına işledikleri suçların halkın haklarını koruyan resmi görevlilerin öldürülmesine, haksız soruşturmalar açılmasına, katliamlara kadar ileri gidebileceğinin tek tek sayılması Sallustius'un eseriyle ulaşmak istediği amacı için kanımızca çok önemli motiflerdir. Böylece bir taraftan soylu sınıfın iktidarının halk üzerindeki hegemonyasının tüm olumsuz yönlerinin hafızalara kazınmasını sağlarken diğer yandan da halkın süregelen bu düzen karşısındaki acizliğini eleştirme fırsatını bulmaktadır. Memmius **tribunus plebis** olmasının da getirdiği sorumlulukla konuşmasında halkı silah (**non manu**) veya kaba kuvvete (**neque vi**) başvurmaya değil, yasal yollara sevk etmeye çalışmaktadır. Devleti düşmana teslim etmiş kişiler olarak gördüğü konsüllerden intikam almak için yanıp tutuşan Memmius, ufak bir azınlık olan soylu kesimin, krallıkları (**regna**), yasaları (**leges**), yargıyı (**iudicia**) kısacası birçok şeyi elinde bulundurduğunu, sıradan halkın ise yalnızca canlarını

²⁹ Sal. Jug. 31.12-13.

korumaya razı olduklarını söyleyerek, okuyucuya bir kez daha **Bellum Catilinae**'daki Catilina'nın söylevini anımsatır. Catilina da yoldaşlarına devlet yönetiminin birkaç güçlü kişinin elinde bulunduğunu, bu kişilerin itibar, güç ve zenginlik gibi birçok şeye fazlasıyla sahipken kendilerine ancak seçim hezimetlerinin, davaların ve yoksulluğun bırakıldığını söylemiştir.³⁰ Memmius da tıpkı Catilina gibi dinleyicilerini eleştirel bir tutumla sorguya çekerek onları harekete geçirmek istemektedir:

“Dicet aliquis ‘Quid igitur censes?’ Vindicandum in eos qui hosti prodidere rem publicam. Non manu neque vi, quod magis vos fecisse quam illis accidisse indignum est, verum questionibus et indicio ipsius Iugurthae. Qui si dediticius est, profecto iussis vestris oboediens erit, sin ea contemnit, scilicet existumabitis, qualis illa pax aut deditio sit, ex qua ad Iugurtham scelerum impunitas, ad paucos potentis maxumae divitiae, ad rem publicam damna atque dedecora pervenerint. Nisi forte nondum etiam vos dominationis eorum satietas tenet et illa quam haec tempora magis placent, cum regna, provinciae, leges, iura, iudicia, bella atque paces, postremo divina et humana omnia penes paucos erant, vos autem, hoc est populus Romanus, invicti ab hostibus, imperatores omnium gentium, satis habebatis animam retinere; nam servitutem quidem quis vestrum recusare audebat?

“Birisi diyecektir ki ‘O halde kararın nedir?’ Devleti düşmanın eline teslim etmiş bu adamlar cezalandırılsın, ama silahla ya da şiddetle değil çünkü sizin bu yola başvurmanız onların şiddete maruz kalmalarından daha uygunsuz olur, doğru olan soruşturmalarla ve Iugurtha'nın tanıklığıyla cezalandırılmalarıdır. Eğer Iugurtha teslim olursa elbette sizin buyruklarınıza uyacak, emirlerinizi dinlemez ise şüphesiz ki siz, Iugurtha'nın suçlarını başlatılan, birkaç güçlü kişiye çok büyük bir servet getiren, devleteyse zarar ve utançtan başka bir şey getirmeyen bu barışın nasıl bir barış olduğunu düşüneceksiniz. Eğer onların hâkimiyetinden size bıkkınlık gelmediyse ya da krallıkların, eyaletlerin, yasaların, hak ve hukukun, savaş ve barışın, kısaca tanrısal ve insani her şeyin birkaç kişinin elinde olduğu zamanlar bu zamanlardan daha çok sizi hoşnut ediyorsa, siz, düşmanları tarafından mağlup edilmemiş, bütün halkların egemeni olan Roma halkı olarak yalnızca canınızı kurtarmış olmakla mı yetiniyorsunuz? Aranızdan köleliğe karşı koyabilecek cesaretle kim vardı?”³¹

³⁰ “Itaque omnis gratia, potentia, honos divitiae, apud illos sunt aut ubi illi volunt; nobis reliquere pericula, repulsas, iudicia, egestatem.” (Sal. **Cat.** 20.8-9), Ayrıca bkz. “3.1. Catilina'nın İlk Söylevi” s. 38.

³¹ Sal. **Jug.** 31.18-20.

Söylevin bu bölümünde görüldüğü üzere Memmius dinleyici üzerindeki etkisini artıracak tüm unsurları kullanmaktadır. **Nisi forte** ile başlayan koşul cümlesinde soylu azınlığın iktidarının tiranlığa varan tüm yönleri ayrıntılarıyla gözler önüne serilirken bu bölümün sonundaki halkı kendi kendini sorgulamaya yönlendiren **nam servitute quis** ile başlayan soru cümlesi kanımızca dinleyici ya da okuyucu üzerindeki etkiyi artırmaktadır. Memmius söylevinin sonunda ise Cato'nun **Bellum Catilinae**'daki söylevinde yaptığı gibi³² bir kıyaslama yapar. Tartıştıkları suçun hazinenin soyulması ya da Roma'nın müttefiklerinden zorla para alınması gibi alelade bir suç olmadığını, konsülün aldığı rüşvetin cezasız kalmamasını söyleyen Memmius, kararını da tıpkı Cato gibi konuşmasının sonuna saklamıştır:

“Quare moneo hortorque vos ne tantum scelus impunitum omittatis. Non peculatus aerari factus est neque per vim sociis ereptae pecuniae, quae quamquam gravia sunt, tamen consuetudine iam pro nihilo habentur. Hosti acerrumo prodita senatus auctoritas, proditum imperium vestrum est; domi militiaeque res publica venalis fuit.”

“Ben sizi böylesine büyük bir suçu cezasız bırakmamanız için uyarıyor ve yüreklendiriyorum. Suç, zimmete para geçirilmesi ya da müttefiklerden zorla para alınması gibi bir suç değil, her ne kadar bu suçlar da önemli olsa da artık o kadar yaygınlaştığı için önemsenmiyor bile. Senatonun otoritesini ve sizin egemenliğinizi en azılı düşmana teslim ettiler; içeride ve dışarıda devleti satılığa çıkardılar.”³³

Memmius'un bu söylevi gerçekten de halk üzerinde etkili olur. Iugurtha'nın, konsülün suçlarını itiraf ederek tanıklık yapması için Roma'ya getirilmesi yönünde ikna olurlar.³⁴ Syme'a göre Memmius'un söylevi tarihçinin serbestçe düzenlediği bir söylevdir ve tarihçinin söylevin kaynağına dair yaptığı bir çalışmaya inanmak için

³² “Non agitur de vectigalibus neque de sociorum iniuriis; libertas et anima nostra in dubio est.” (Sal. **Cat.** 52.6-7)

³³ Sal. **Jug.** 31.25-26.

³⁴ Sal. **Jug.** 32.1.

ortada herhangi bir sebep gözükmemektedir. Sallustius'un aktardığı Iugurtha Savaşı döneminin politik olayları açık bir şekilde kendisinin yarattığı bir kurgudur.³⁵ Sallustius Memmius'un söylevi aracılığıyla bütün eser boyunca acımasızca eleştirmekten çekinmediği soylu kesimin kibri ve yanlışlarını açık bir biçimde ortaya koyarak aynı kesime karşı kendi hislerini de açığa çıkarmaktadır.

5.4. Gaius Marius'un Söylevi

Sallustius'un tanıklığına göre halkın büyük desteğiyle konsül seçilen Marius, bu makamı elde etmeden önce de soylu sınıfa karşı düşmanca bir tavır içindedir ve konsüllüğü zafer ganimeti olarak soyluların elinden almakla övünmektedir.³⁶ Senato ise onu düşman gibi görmesine karşın hiçbir konuda ona karşı çıkmaya cesaret edememektedir.³⁷ Bunun sebebi Marius'la birlikte hareket etme arzusunun pek çok kişinin içine işlemiş olmasıdır. Sallustius'un betimlemesinden anlaşıldığı üzere Marius hitabet yeteneğiyle kitleleri coşturabilecek bir güce sahiptir.³⁸ Sallustius gerek senatonun gerekse halk çoğunluğunun Marius'a yaklaşımının arka planını bu şekilde verdikten ve onun güçlü hitabet yeteneğini de özellikle vurguladıktan sonra Marius'un yeni asker toplamak, halka cesaret vermek ve alışkanlık edinmiş olduğu üzere soylu kesime saldırmak amacıyla verdiği söylevi aktarmaya başlar.

Pagán'a göre Marius'un **Bellum Iugurthinum**'daki söylevi dört ana bölümden oluşmaktadır.³⁹ Giriş (**exordium**), argümanını savunma veya kanıtlama (**confirmatio**), karşıt fikri çürütme (**refutatio**) ve sonuç (**peroratio**) bölümlerinden ibaret olan bu söylev eserin en uzun söylevidir. Söylev genel olarak eserin çoğu yerinde de olduğu gibi Roma soylu sınıfının Marius tarafından ağır bir biçimde eleştirilişini konu almaktadır. Marius henüz konuşmasının başında soylu kesim ve kendisi arasındaki farkı ortaya koymak niyetindedir. Bu amaçla **imperium** yani en yüksek yönetme yetkisini ele geçirmek için farklı yöntemlere (**non eisdem artibus**) başvuran çoğu soylu kişinin bu yetkiyi aldıktan sonra göreve ilk geldiklerinde

³⁵ R. Syme, **Sallust**, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1964, s. 156.

³⁶ Sal. **Jug.** 84.1.

³⁷ Sal. **Jug.** 84.3.

³⁸ "...et eos non paulum oratione sua Marius arrexerat." (Sal. **Jug.** 84.4-5)

³⁹ V. Pagán, **A Sallust Reader Selections from Bellum Catilinae, Bellum Iugurthinum, and Historiae**, Illinois, Bolchazy-Carducci Publishers, 2009, s.91-92.

çalışkan (**industrios**), alçakgönüllü (**supplices**), ölçülü (**modicos**) olduklarını ama zaman içinde tembel (**ignaviam**) ve kibirli (**superbiam**) bir yaşam sürdüklerini söyledikten sonra bunu onaylamadığını açıkça belirtir.⁴⁰ Devletin tamamının konsüllük ya da **praetor**luk görevinden çok daha değerli olduğunu ve bu görevlerden beklenenden daha büyük bir özenle devletin yönetilmesi gerektiğini ifade eden sözler kanımızca Marius'un kendisine duyulan güveni artırmak istemesi sebebiyle söylenmiş sözlerdir. Böylece aday olduğu görevi kendi kişisel çıkarları için değil devletin iyiliği için istediği ve kendisinden önceki adayların yaptıkları gibi göreve geldikten sonra tembel ve kibirli olmayacağı kanaatini oluşturur.⁴¹ Konuşmasına halkın büyük desteğiyle çok önemli bir görevi üstlenmiş olmanın bilinciyle devam eder.⁴² Görevini hem savaş hazırlıkları yapmak, hem hazineyi korumak, hem savaşmak istemeyenleri askerliğe teşvik etmek hem de yurtiçinde ve yurtdışında her şeyi denetlemek olarak açıklar; Sallustius, Marius'un ağzından bu görevlerin tümünü kıskançlıkların, düşmanlıkların ve entrikaların arasında gerçekleştirmenin sanıldığından çok daha zor bir iş olduğunu aktarırken dönemin siyasi koşullarını iyice belirginleştirmektedir.⁴³ Bu siyasi ortam içinde Marius **homo novus** oluşunu hitabet yeteneği sayesinde dezavantajdan ziyade bir avantaj gibi yansıtarak, bir yandan soylularla eşit şartlarda olmadığını vurgularken öte yandan söylevin genelinde yaptığı gibi kendi karakterinin olumlu yönlerini ön plana çıkarmaktadır:

“Ad hoc alii si deliquere, vetus nobilitas, maiorum fortia facta, cognatorum et adfinium opes, multae clientelae, omnia haec praesidio adsunt; mihi spes omnes in memet sitae, quas necesse est virtute et innocentia tutari. Nam alia infirma sunt.”

“Bunun yanı sıra başkaları hata yaptığı zaman, soyluluklarının köklü oluşu, atalarının büyük başarıları, akrabalarının ve tanıdıklarının yardımı, çok sayıda yandaş, bütün bunların hepsi onlara destektir; benim ise bütün

⁴⁰ Sal. **Jug.** 85.1.

⁴¹ Sal. **Jug.** 85.2.

⁴² “Neque me fallit, quantum cum maxumo beneficio vostro negoti sustineam.” (Sal. **Jug.** 85.3)

⁴³ Sal. **Jug.** 85.3.

umudum kendimdedir, o umut ki erdemim ve dürüstlüğümle muhafaza edilmelidir. Zira bunun dışındaki şeylerin bir önemi yok.”⁴⁴

Sallustius Marius’un konuşmasına vurgu katmak için cümleyi devrikleştirerek “**si alii**” yerine “**alii si**” kullanarak **hyperbaton** (ὑπέρβατον) söz sanatına başvurur.⁴⁵ Ayrıca Sallustius’un aktarmış olduğu “**mihi spes omnes in memet sitae**” cümlesiyle Terentius’un **Phormio** eserindeki “**in me omnis spes mihist**”⁴⁶ dizesi arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir.

Marius soylu kesimi sert bir biçimde eleştirmeye devam ederken, sözü, eserin birçok noktasında defalarca tekrar edilmiş olan soyluların kibri konusuna getirir. Marius söylevinin bu noktasında soylular ve kendi arasında bir kıyaslama yaparak teorik bilgiden ziyade pratik bilginin daha önemli olduğunu vurgularken, bir yandan da kendisinin **homo novus** olmasının bir eksiklik veya ayıp değil, elinde olmayan bir durum olduğunu açıklamaktadır. Soylu olarak doğmanın tamamıyla şans eseri olduğunu bilen, ancak erdemli bir insan olmanın kişinin kendi elinde olduğuna inanan Marius, dinleyicilerini soylu olmanın işlenen suçları örtbas etmek için geçerli bir sebep olmadığına ikna etmek niyetindedir:

“Comparete nunc, Quirites, cum illorum superbia me hominem novom. Quae illi audire et legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gessi; quae illi litteris, ea ego militando didici. Nunc vos existumate facta an dicta pluris sint. Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam; mihi fortuna, illis probra obiectantur.”

“Şimdi benim sonradan soylu oluşumla onların kibrini kıyaslayın Romalı yurttaşlarım. Onların dinlediği ve okuduğu şeylerin bir kısmını gördüm, bazısını ise bizzat ben başardım; onların kitaplardan öğrendiği şeyleri ben askerlik yaparak öğrendim. Şimdi yapılanların mı yoksa sözlerin mi önemli olduğunu düşünün bir. Benim sonradan soylu oluşumu küçümsüyorlar, ben

⁴⁴ Sal. Jug. 85.4.

⁴⁵ V. Pagán, **A Sallust Reader Selections from Bellum Catilinae, Bellum Iugurthinum, and Historiae**, Illinois, Bolchazy-Carducci Publishers, 2009, s.93.

⁴⁶ Ter. Ph. 138.

de onların tembelliğini küçümsüyorum; bana isnat edilen suç soylu olmayışım, onlara isnat edilen ise bizzat kendi ayıplarıdır.”⁴⁷

Kibir (**superbia**) kelimesi Sallustius tarafından bir kez daha Marius aracılığıyla karşımıza çıkarılmaktadır. Kibirleri yüzünden yozlaşmış soylular tarafından hakir görülmenin Marius’a vermiş olduğu rahatsızlık onun bütün söylevinde hissedilmektedir. Soylu bir insan olmamasına rağmen söylevinde sıklıkla ve övgüyle bahsettiği kendi üstün nitelikleri sayesinde bizzat kendisini hor görenlere üstten bakmaktadır. Skard’a göre Marius, söylev boyunca kendisini överek soylular karşısında duyduğu aşağılık kompleksini gidermek amacındadır.⁴⁸ Elinde olmayan bir sebepten dolayı başkaları tarafından küçük görülmenin yarattığı kin ve soylulara karşı duyduğu nefret sözlerine de sirayet etmektedir:

“Quod si iure me despiciunt, faciant idem maioribus suis, quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas coepit. Invident honori meo; ergo invident labori, innocentiae, periculis etiam meis, quoniam per haec illum cepi. Verum homines corrupti superbia ita aetatem agunt, quasi vestros honores contemnant; ita hos petunt, quasi honeste vixerint. Ne illi falsi sunt, qui divorsissimas res pariter expectant, ignaviae voluptatem et praemia virtutis.”

“Eğer haklı olarak beni hor görüyorlarsa aynısını kendi atalarına da yapsınlar, onların soylu oluşu da tıpkı benimki gibi kendi erdemlerinden dolayı başlamıştır. Benim mevkimi kıskanıyorlar, öyleyse emeğimi, dürüstlüğüme hatta atlattığım tehlikeleri de kıskansınlar, çünkü ben bu makamı bunlar sayesinde elde ettim. Gerçekten de kibri yüzünden yozlaşmış insanlar sizin değerlerinizi küçümsermiş gibi bir hayat sürerlerken hakikatte ise sanki onurlu bir hayat yaşarlarmış gibi bu değerleri elde etmeyi arzularlar. Şüphesiz ki birbirine son derece zıt kavramlar olan tembelliğin hazzı ile erdemin ödüllерinin bir olduğunu ümit eden bu adamlar yanılmaktadırlar.”⁴⁹

⁴⁷ Sal. Jug. 85.13-15.

⁴⁸ Eiliv Skard, “Marius’ speech in Sallust, Jug, chap. 85.”, *Symbolae Osloenses: Norwegian Journal of Greek and Latin Studies*, 21:1, 1941, s. 99.

⁴⁹ Sal. Jug. 85.17-21.

Sallustius aynı kelimeyi iki kez art arda kullanıp⁵⁰ **epanaphora** söz sanatına başvurarak dinleyicisini kışkırtmak niyetindedir. **Epanaphora** söz sanatının büyük ölçüde etkileyici ve şiddetli bir hava yaratmayı hedeflediğini⁵¹ göz önüne alacak olduğumuzda, Sallustius'un bu söz sanatını kullanarak Marius'un dinleyicilerini de kendisi gibi soylular tarafından hakir görülen bir konuma yerleştirmek istediği, onları da kendisiyle aynı duygu durumuna sokmak istediği görülecektir. Sallustius **genetivus-accusativus, accusativus-genetivus**⁵² değişmesiyle yaptığı **chiasmus** ile de, Marius ve soylular arasında yarattığı zıt kutuplaşmayı onların sahip olmayı hedefledikleri değerler arasında da yaratarak bir **antithesis** oluşturur.⁵³

Marius, sözlerden ziyade bir eylem adamı olduğunu vurgulamak niyetindedir. Asker, devlet adamı ve pratik bilgiye her zaman daha fazla önem veren alışlageldik Romalı profili onun söylevinde ve karakter betimlemesinde bariz bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Yunan yazınına apaçık bir şekilde küçük gören Marius, cesaretini, başarılarını ve asker oluşunu ön plana çıkartarak bir bakıma eğitilmiş ve soylu kesimin kendisini hor görmesine de baş kaldırmaktadır:

“Non sunt composita verba mea; parvi id facio. Ipsa se virtus satis ostendit. Illis artificio opus est, ut turpia facta oratione tegant. Neque litteras Graecas didici; parum placebat eas discere, quippe quae ad virtutem doctoribus nihil profuerant. At illa multo, optuma rei publicae doctus sum: hostem ferire, praesidia agitare, nihil metuere nisi turpem famam, hiemem et aestatem iuxta pati, humi requiescere, eodem tempore inopiam et laborem tolerare. His ego praeceptis milites hortabor, neque illos arte colam, me opulenter, neque gloriam meam laborem illorum faciam. Hoc est utile, hoc civile imperium.”

“Özenlice hazırlanmış değil benim sözlerim; çok önem vermiyorum buna. Erdem kendini yeterli ölçüde gösterir. Onlar, rezil işlerinin üstünü söyleyle örtmek için hile hurdaya ihtiyaç duyuyorlar. Yunan edebiyatını da öğrenmedim; çünkü yiğitlik bakımından yaratıcılarına dahi hiçbir yararı dokunmamış bu şeyleri öğrenmek hiç hoşuma gitmiyordu. Fakat ben devlete en fazla yararı olan şeyleri, düşmanı vurmayı, nöbet tutmayı, kötü şöhret

⁵⁰ “**Invident**”, “**Invideant**”

⁵¹ Çiğdem Dürüşken, “Rhetorica Ad Herennium’da Sözcük ve Anlam Sanatları”, **Lucerna: Klasik Filoloji Araştırmaları**, 1996, s. 13.

⁵² “Ignaviae voluptatem et praemia virtutis”

⁵³ V. Pagán, **A Sallust Reader Selections from Bellum Catilinae, Bellum Iugurthinum, and Historiae**, Illinois, Bolchazy-Carducci Publishers, 2009, s. 100.

dışında hiçbir şeyden korkmamayı, kışa ve yaza aynı şekilde dayanmayı, toprakta uyumayı, aynı zamanda yokluğa ve zahmete katlanmayı öğrendim. Ben askerlerimi işte bu ilkelerle yüreklendireceğim, ne onları zahmet içinde bırakıp savurganlık yapacağım ne de onların çektiği zahmeti kendi ünüme katacağım. Yararlı olan, halkçı olan yönetim tarzı budur.”⁵⁴

Pagán’a göre Sallustius’un Marius’a konuşmasında kendi kendisini tarif ettirirken kullandığı ilk üç mastar olan **ferire**, **agitare**, **metuere** onun cesaretini, hemen akabinde gelen diğer üç mastar **pati**, **requiescere** ve **tolerare** ise tıpkı Catilina’da da olduğu gibi onun üstün fiziksel yeteneklerini işaret etmektedir.⁵⁵

Marius’un söylevindeki bazı kısımlar Catilina’nın **Bellum Catilinae**’daki iki söylevinden de benzerlikler barındırmaktadır. Catilina yoldaşlarına verdiği ilk söylevde ruhen ve bedenen onlardan uzakta olmayacağını söylerken,⁵⁶ Marius da yürüyüşte veya çarpışmada askerlerine kılavuz, tehlikedeyse onların yoldaşı olacağını söylemektedir. Tıpkı Catilina’nın kazanmaları takdirde yoldaşlarına elde edeceği şeyleri sıraladığı gibi⁵⁷ Marius da kendi askeri olarak safına katmak istediği Romalıları cezbetmek için zaferi (**victoria**), ganimeti (**praeda**) ve şanı (**laus**) öne sürer:

“Egomet in agmine aut in proelio consultor idem et socius periculi vobiscum adero, meque vosque in omnibus rebus iuxta geram. Et profecto dis iuvantibus omnia matura sunt, victoria, praeda, laus.”

“Bizzat ben yürüyüş esnasında ya da çarpışmada kılavuzunuz, tehlikede ise sizin yoldaşınız olacağım ve her işte kendimle sizi bir tutacağım. Ve elbette tanrıların yardımıyla her şey, zafer, ganimet, şan bizim için hazır olacak.”⁵⁸

⁵⁴ Sal. Jug. 85.31-35.

⁵⁵ V. Pagán, **A Sallust Reader Selections from Bellum Catilinae, Bellum Iugurthinum, and Historiae**, Illinois, Bolchazy-Carducci Publishers, 2009, s. 105.

⁵⁶ “...neque animus neque corpus a vobis aberit.” (Sal. Cat. 20.16-17)

⁵⁷ “En illa illa quam saepe optastis libertas, praeterea divitiae, decus, gloria in oculis sita sunt. Fortuna omnia ea victoribus praemia posuit.” (Sal. Cat. 20.14)

⁵⁸ Sal. Jug. 85.47-48.

Marius'un söylevinin Catilina'nın söylevine benzeyen diğer bir noktası ise Sallustius'un yaptığı kelime tercihleridir. Marius söylevini "Sözler korkaklara cesaret verseydi daha fazla konuşurdum"⁵⁹ diye bitirirken, Catilina ise savaşa girmeden önce yoldaşlarına verdiği söyleve "Sözlerin cesaret vermeyeceğini iyi biliyorum" diyerek başlamaktadır.⁶⁰ Sallustius'un farklı koşullar altında iki farklı hatibin ağzından aktardığı bu her iki söylevde aynı üç kelimeyi⁶¹ kullanması kanımızca bir tesadüf değildir. Her iki hatip de etkili ve uzun söylevler vermelerine rağmen kelimelerin cesarete herhangi bir katkı yapmayacağını söyleyerek ironi yapmaktadırlar. Sallustius'un eserlerinde karakterlerine ironiyi kullandırarak onların gerçek niyetlerini gizleme eğiliminde olduğunu düşündüğümüzde, Catilina ve Marius'un sözlerin cesaret vermeyeceğini söyleyerek bu düşüncenin tam tersi bir bakış açısına sahip olduklarını söylemek mümkün olacaktır. Her ikisi de aksini iddia etmelerine rağmen sözcüklerin ve hitabetin insanların duygularına etki edip onları harekete geçireceğini iyi bilecek ölçüde birer hatiptirler.

Marius'un söylevi baştan aşağıya soylulara karşı yapılmış bir kin ve aşağılama söylemidir. Üstün meziyetlere sahip olmasına rağmen **homo novus** oluşu yüzünden soylular kadar değer görmeyip birçokları tarafından hor görülmesi, Marius'un soylulara karşı olan nefretini her daim canlı tutmuştur. Duyduğu bu nefret Roma'nın halk kesimiyle ortak bir paydada buluşmasını sağlayarak onların önderi haline gelmesine ve günden güne gücünü ve otoritesini artırmasına olanak tanımıştır. Sallustius, Marius'un söylevini bir araç olarak kullanarak, **Bellum Iugurthinum**'u yazma sebebi olarak gösterdiği ve birçok yerde sıklıkla sözünü ettiği soyluların kibrinin bir yandan ağır bir eleştirisini yaparken, diğer yandan bu kibrin Roma devletinde yarattığı huzursuzluğu ve toplumsal bölünmeyi başarıyla göstermesini bilmiştir.

5.5. Lucius Cornelius Sulla ve Bocchus'un Söylevi

Marius, Iugurtha'yı savaş yoluyla alt edemeyeceğini anladıktan sonra **quaestor**'u olarak görev yapan Sulla'yı müzakere yapması amacıyla Mauretania

⁵⁹ "Plura dicerem, Quirites, si timidis virtutem verba adderent." (Sal. **Jug.** 85.50)

⁶⁰ "Compertum ego habeo, milites, verba virtutem non addere..." (Sal. **Cat.** 58.1)

⁶¹ **Verbum, Virtus, Addere**

kralı Bocchus’a yollar. Roma devletinin ve Marius’un Iugurtha’yı hile yoluyla ele geçirmeye karar vermesi üzerine kral Bocchus ile müzakere yapmak için Manlius ile birlikte gönderilen Sulla hitabet yeteneği sayesinde Bocchus’a hitaben söylev verme şansını elde eder.⁶² Sallustius’un kısaca aktardığı bu söylevde Sulla, kral Bocchus’u üstü kapalı bir biçimde cezalandırmakla tehdit ederek anlaşmaya varmak hedefindedir. Sulla’nın Bocchus’a karşı kullandığı diplomatik üslup oldukça ilgi çekicidir. Söylevinin hemen başında Bocchus’u överek, tanrılar savaş yerine barışı tercih etmesi için onu uyardıklarından dolayı çok mutlu olduğunu söyleyerek aralarındaki dostluk ilişkisini pekiştirmeyi hedefler.⁶³ Sulla, Roma halkının yönetme gücünü eline geçirdiği andan itibaren köle edinmek yerine dost edinme politikası izlediğini ve fethettikleri halklara zor kullanarak hükmetmek yerine onların kendi arzularıyla Roma’nın himayesine girmelerini tercih ettiklerine gönderme yaparak, bu halkların Roma’nın kölesi olmak yerine dostu ya da müttefiki olduklarını söyleyerek Bocchus’a iki seçenek sunar. Chlup’a göre Bocchus için yalnızca iki ihtimal vardır; ya Roma’nın dostu (**amicus**), ya da kölesi olacaktır (**servus**).⁶⁴ Sulla, Roma halkının köleden ziyade dost edinme niyetinde olduğunu Bocchus’a söyleyerek üçüncü bir ihtimalin olmadığını, Roma ile dost olup Iugurtha’yı devre dışı bırakmamanın getirisinin ancak kölelik olabileceğini üstü kapalı bir biçimde açıklar:

“Ad hoc populo Romano iam a principio imperi melius visum amicos quam servos quaerere, tutiusque rati volentibus quam coactis imperitare. Tibi vero nulla opportunior nostra amicitia, primum quia procul absumus, in quo offensae minumum, gratia par ac si prope adessemus; dein, quia parentis abunde habemus, amicorum neque nobis neque cuiquam omnium satis fuit. Atque hoc utinam a principio tibi placuisset; profecto ex populo Romano ad hoc tempus multo plura bona accepisses, quam mala perpessus es.”

“Şunu söylemeliyim ki egemen oldukları zamandan beridir Roma halkı köle aramak yerine dost aramayı uygun görmüş, güç kullanarak değil halkların rızasıyla yönetmeyi daha güvenli bulmuştur. Senin çıkarlarına bizim

⁶² “Itaque Sulla, cuius facundiae, non aetati a Manlio concessum, pauca verba huiusmodi locutus.” (Sal. **Jug.** 102.4)

⁶³ Sal. **Jug.** 102.5.

⁶⁴ James T. Chlup, “Sallust’s Melian Dialogue: Sulla and Bocchus in the Bellum Iugurthinum”, **Dialogues d’histoire ancienne**, Vol. 8, no. Special Issue 8, 2013, s. 197.

dostluğumuzdan daha uygun bir dostluk yoktur; çünkü öncelikle sizden uzaktayız ve bu sebepten aramızda bir düşmanlık olması ihtimali çok az; eğer yakın olsaydık da iyiliğimiz benzer şekilde olurdu, ayrıca bize boyun eğen çok sayıda halk olmasına rağmen ne bizim ne de her hangi bir ulusun yeteri kadar dostu vardır. Keşke en başından doğrusunun bu olduğunu görmüş olsaydın. Kuşku yok ki bu zamana kadar çektiğin çileden çok daha fazla lütuf gördün Roma halkı tarafından .”⁶⁵

Sulla söylevinin sonuna gelirken, Bocchus’a Roma’nın zulmünü ve iyilikseverliğini deneyimlemiş olduğunu hatırlatarak doğru yolu seçmesi yönünde telkinde bulunmaktadır. Sulla, Bocchus’un Iugurtha’yı teslim etmek yerine Roma ile savaşmayı tercih ettiğinde doğabilecek kötü sonuçlardan bahsedip Roma devletinin iyilikte bulunma konusunda asla mağlup edilemeyeceğini söyleyerek onu ikna etmeye çalışmaktadır:

“Sed quoniam humanarum rerum fortuna pleraque regit, cui scilicet placuit et vim et gratiam nostram te experiri, nunc quando per illam licet, festina atque ut coepisti perge. Multa atque opportuna habes, quo facilius errata officiis superes. Postremo hoc in pectus tuum demitte, numquam populum Romanum beneficiis victum esse. Nam bello quid valeat tute scis.”

“Fakat insanların bütün işlerini kader yönlendirdiği ve bizim hem gücümüzü hem de iyilikseverliğimizi deneyimlemen açıkca ona uygun görüldüğü için, kader izin vermedeyken acele et ve başladığın işe devam et. Hatalarını yaptığın işlerle kolayca telafi edebilmek için çok sayıda fırsatın var. Son olarak Roma devletinin iyilik yapma konusunda asla mağlup edilemeyeceğini aklının bir köşesine yaz. Zira savaşta neyin değerli olduğunu gayet iyi bilmektesin.”⁶⁶

Sulla Bocchus’a Roma devletinin dostluğunun her şeyden kıymetli olduğunu hatırlatarak onu kendi tarafına çekmek arzusundadır. Bunun dışında Roma’nın köle değil de dost arayışında olduğunu belirtmesi kral Bocchus için bir uyarı niteliği taşımaktadır. Roma ile dost olmadığı takdirde Bocchus için köle olmak veya öldürülmenin dışında başka bir seçenek olmadığı açıktır. Sulla, söylevi sayesinde

⁶⁵ Sal. Jug. 102.7-8.

⁶⁶ Sal. Jug. 102.9-11.

adına konuştuğu Roma devletinin elinde bulundurduğu egemenlik gücünü ustalıkla kullanmayı çok iyi bilmektedir.

Sallustius'un Sulla'nın söylevinden sonra yer verdiği Bocchus'un söylevi bir bakıma Sulla'ya yanıt niteliği taşımaktadır. Roma emperyalizminin ve gücünün Bocchus tarafından kabulü anlamına da gelen bu söylev oldukça kısa olmakla birlikte Iugurtha ile olan savaşın çözüme kavuştuğu noktadır. Bocchus, Sulla ve Roma devletinin tüm istediklerini yapmaya hazır bir konumda olup, tam bir teslimiyet içerisindedir.⁶⁷ Bocchus, Sulla'nın kendi söylevinde bahsettiği, Roma devleti ile dostluk kurmaktan daha değerli hiçbir şeyin olmadığı düşüncesini kanıksayıp Roma'nın düşmanı olup köle haline gelmektense onların dostu olmayı tercih etmek zorunda bırakılmıştır:

“Numquam ego ratus sum fore uti rex maxumus in hac terra et omnium, quos novi, privato homini gratiam deberem. Et mehercule, Sulla, ante te cognitum multis orantibus, aliis ultro egomet opem tuli, nullius indigus! Id imminutum, quod ceteri dolere solent, ego lateor: fuerit mihi eguisse aliquando pretium tuae amicitiae, qua apud animum meum nihil carius habeo.”

“Bu toprakların ve bildiğim tüm kralların en yüce kralı olan ben, Bocchus, özel birisine minnet borçlu olacağımı hiç düşünmemiştim. Herakles adına, Sulla, seni tanımadan önce birçoğuna istediği için, diğerlerine de kendiliğimden yardım ettim, hiç kimsenin yardımına ise ihtiyaç duymadım! Başkalarını hep kedere boğan bu güç kaybına ben seviniyorum. Günün birinde senin dostluğuna ihtiyaç duymak benim için bir ödül olmuş olacak, benim gönlümde hiçbir şey senin dostluğundan daha değerli değildir.”⁶⁸

Roma devletiyle savaştığı için pişmanlık duyan ve bu hareketinin getireceği sonuçlardan açık bir biçimde korkan Bocchus, giriştiği savaşın nefsi müdafaa olduğunu iddia ederek kendisini savunmaktadır. Roma devletinin Iugurtha ile olan

⁶⁷ “Id adeo experiri licet: arma, viros, pecuniam, postremo quidquid animo lubet, sume, utere et, quoad vives, numquam tibi redditam gratiam putaveris...” (Sal. **Jug.** 110.4)

⁶⁸ Sal. **Jug.** 110.1-4.

savaşına artık müdahil olmayacağını ve Sulla'nın makul istekleri olduğu takdirde asla eli boş dönmeyeceğinin garantisini veren Bocchus, Roma'nın otoritesi ve gücüne boyun eğmek haricinde yapacak hiçbir şeye sahip değildir:

“Ceterum de re publica vostra, cuius curator huc missus es, paucis accipe. Bellum ego populo Romano neque feci neque factum umquam volui; at finis meos advorsum armatos armis tutatus sum. Id omitto, quando vobis ita placet; gerite quod vultis cum Iugurtha bellum. Ego flumen Muluccham, quod inter me et Micipsam fuit, non egrediar neque id intrare Iugurtham sinam. Praeterea siquid meque vobisque dignum petiveris, haud repulsus abibis.”

“Bununla birlikte elçisi olarak buraya gönderildiğin devletin hakkında da birkaç söz söyleyeceğim. Ben asla Roma halkıyla ne savaştım ne de savaşılmış istedim; fakat silahlanmış kişilere karşı ben de silaha sarılarak kendi topraklarımı korudum. Böylesi hoşunuza gidiyorsa elimden bir şey gelmez. Iugurtha ile istediğiniz savaş yapın. Ben, Micipsa ile aramda olan Muluccha nehrini geçmeyeceğim, Iugurtha'nın da geçmesine izin vermeyeceğim. Bunun dışında eğer bana ve size yaraşır bir isteğin olursa elin boş dönmeyeceksin.”⁶⁹

Bocchus, bu söylevinden sonra Sulla'nın Iugurtha'yı ele geçirmek için tuzak kurma planını kabul ederek onunla iş birliği yapmak zorunda kalır. Sulla'nın Bocchus'un söylevinin ardından yaptığı konuşmadaki taviz vermeyen tutumu ve Roma devletinin askerî anlamda daha güçlü olduğunu vurgulaması⁷⁰ Bocchus ve krallığının Roma karşısındaki acziyetini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Sallustius, Bocchus'un bu söylevinden sonra eserinde başka bir söyleve yer vermez. **Bellum Iugurthinum**'daki söylevleriyle Iugurtha savaşını bütün hatlarıyla ortaya koymayı amaçlayan Sallustius, eserindeki karakterleri kurgularken onlara eserdeki rolleri ölçüsünde söylevler tasarlamıştır. Memmius ile Marius'a iki uzun söylev hazırlayarak, soylu kesimin kibrini eleştirmek amacıyla kaleme aldığını belirttiği **Bellum Iugurthinum**'da, bu amacına söz konusu iki söylev sayesinde ulaşmıştır.

⁶⁹ Sal. Jug. 110.6-8.

⁷⁰ “Denique regi patefecit, quod polliceretur, senatum et populum Romanum, quoniam armis amplius valuissent, non in gratia habituros.” (Sal. Jug. 111)

SONUÇ

Sallustius'un **Bellum Catilinae** ve **Bellum Iugurthinum** başlıklı eserlerinin kurgulanışında edebi bir araç olarak karakter betimlemeleri ve söylevlerin kullanılışını ele alan bu tezde yazarın, söylevler ve karakter betimlemeleri aracılığıyla eserlerindeki dramatik yapıyı nasıl oluşturduğunu detaylı bir biçimde incelemeyi hedefledik. Tarihi olayların şekillenmesinde insan psikolojisinin öneminin açık bir biçimde görülebildiği **Bellum Catilinae** ve **Bellum Iugurthinum**, karakter betimlemeleri ve söylevlerin çok önemli rol oynadığı, yazarın bu iki unsuru kullanarak karakter ve Roma toplumu çözümlemesi yapmayı hedeflediği iki önemli monografidir. Yazarın her iki eserinde de birçok duyguyu okuyucusunda uyandırmak için çeşitli söz sanatlarından faydalanışı da tezin birçok yerinde incelendi.

Tezin birinci bölümünde Sallustius'un tarih yazıcılığını seçişinin sebebinin ismini ölümsüzleştirme isteği olduğu gösterilmiş ve beden gücünden ziyade akıl gücüne dayalı çalışmaları daha doğru bulması sebebiyle tarih yazımına kendisini adadığının üzerinde durulmuştur. Sallustius'un tarih yazımında Cicero'nun tarihin nasıl yazılması gerektiğine ilişkin görüşlerini benimsediğini ve eserlerini yazarken bu görüşlere sadık kalma yönünde bir çaba gösterdiği anlaşılmıştır. Yazarın tarihi eserlerinde kullandığı üslup ve Latinceyi kullanım biçimi, antikçağ yazarlarının ve modern bilim insanlarının onun üslubuna dair getirdiği eleştiriler ve övgüler ışığında ele alınarak değerlendirilmiştir. Söylevlerin antikçağ edebiyatındaki yerinden de kısaca bahsedilerek, Sallustius'un, tarih türünde söylevleri sıklıkla kullanan tarihçi Thukydides'ten ve eserlerinde retoriğin önemli bir yer tuttuğu Romalı Coelius Antipater'in izinden gittiği fikrine varılmıştır.

İkinci bölümde ise **Bellum Catilinae**'in karakter betimlemeleri ele alınarak Sallustius'un bu betimlemelerle eserdeki dramatik yapıyı nasıl oluşturduğunu ele alınmış, Catilina için yapmış olduğu detaylı analiz incelenerek onun karakterinin kötü özelliklerinin fazlasıyla baskın çıkması üzerine devlet yönetimini şiddete başvurarak ele geçirmeye kalkıştığı gösterilmiştir. Yazarın oldukça kötü özelliklere

sahip karakterler olarak betimlediği Catilina, Quintus Curius ve Sempronia'nın incelenmesinin haricinde, Roma erdemlerine sahip ideal birer devlet adamı olarak gördüğü Marcus Porcius Cato ve Gaius Iulius Caesar betimlemelerinin Plutarkhos'un onlar hakkında yaptığı betimlemelerle örtüştüğü görülmüştür. Caesar ile olan yakın ilişkileri ile onun komutası altında çeşitli görevler almış olması da göz önünde bulundurularak **Bellum Catilinae**'da yapmış olduğu Caesar betimlemesi son derece gerçekçi ve mübalağasız bulunmakla birlikte, onunla kıyasladığı ve ona davranış ve karakter bakımından tamamen zıt bir karakter olan Cato'nun betimlemesinin ise tamamiyle tarafsız ve objektif yapıldığı ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümdeki Catilina'nın ilk söylevinde, Sallustius'un birçok söz sanatını etkin ve başarılı bir biçimde kullanarak, devletin başındaki azınlık kesim sefahat içerisinde yaşarken Catilina ve yoldaşlarının güç bela hayata tutunmalarının yarattığı öfkeyi ve bu adil olmayan durum karşısında eyleme geçmek için duydukları hırsı okuyucusuna doğrudan aktarmak istediği ve bunu da oldukça iyi başardığı gösterilmiştir. Yazarın, eserlerinin önsözlerinde her zaman üzerinde önemle durduğu akıl ve beden ikiliğine de Caesar için hazırladığı söylevde Caesar'ın ağzından değinmiş olduğuna dikkat çekilmek istenmiştir. Sallustius, gerek **Bellum Catilinae**, gerekse **Bellum Iugurthinum** eserinin önsözünde bedenle (**corpus**) yapılan işlerden ziyade akıl (**animus**) ile yapılan işlerin önemini vurgulamış, hazırladığı Caesar söylevinde ise bizzat onun ağzından tutku (**lubido**) yerine aklın ön planda olması gerektiğini açıklayarak Caesar'ın söylevine kendi fikrini yerleştirmiştir. Sallustius'un hazırladığı Cato'ya ait söylevin ise diğer antikçağ tarihçileri Plutarkhos ve Velleius Paterculus'un da aynı söylev hakkında verdiği bilgiler göz önünde bulundurularak tam olarak gerçeği yansıtmadığı fikrine varılmıştır. Cato'nun söylevinde onun Caesar'a olan saldırısını olabildiğince yumuşatmış olduğu, Cicero'ya olan övgü dolu sözlerinin ise Sallustius tarafından kaleme alınmadığına dikkat çekilmiştir. Hem Caesar hem de Cato'nun söylevi birlikte ele alınarak her iki karakterin verdiği söylevlerin Sallustius'un yapmış olduğu karakter betimlemelerindeki özellikler ile bire bir örtüşmesi ve yazarın bu konudaki tutarlılığı ile edebi yeteneği de vurgulamak istenilen noktalardandı. Sallustius, Caesar'ı ılımlılıktan (**mansuetudo**) yana, merhamet (**misericordia**) sahibi birisi olarak betimlemiş, onun ağzından aktardığı

söylevde de bu karakter özelliklerine paralel bir biçimde idam cezasına şiddetle karşı çıkan bir Caesar portresi çizmiştir. Taviz vermeyen sert tutumu (**severitas**) ve kararlılığıyla (**constantia**) betimlenen Cato'nun söylevinde ise onun bu karakter özelliklerini bire bir yansıttığı, idam kararını kararlı bir biçimde savunması ve bu karara karşı çıkan Caesar'ın ise merhameti ve ılımlılığı yüzünden eleştirilişi de bu bölümde incelenen diğer hususlardan olmuştur.

Bellum Iugurthinum'daki karakter betimlemelerinin incelendiği dördüncü bölüm eserin ana karakteri Iugurtha'nın karakter analiziyle başlamaktadır. Iugurtha'nın karakter analizinde, erdem ve cesaret sahibi bir insanın ihtiras (**ambitio**) ve hırs (**avaritia**) gibi olumsuz karakter özellikleri yüzünden yıkıma uğrayışı gösterilmiş ve benzer özellikler yüzünden aynı akıbeti yaşayan Catilina ile arasındaki paralelliğe değinilmiştir. Sallustius, eleştirmek istediği Roma'nın çöküntüde olan ahlaki yapısını bütün hatlarıyla ortaya koymak adına Romalı karakterlerin kötü yönlerini betimlemeyi tercih etmiştir. **Bellum Iugurthinum**'da betimlediği yönetici olan soylu azınlığın para ile çıkar karşısında her şeye boyun eğebilecek yapıda olduklarını, Roma'da her şeyin satılık olduğunu Iugurtha karakterini bir araç olarak kullanarak gösteren Sallustius, bu sayede asıl amacı olan soylu kesime saldırma olanağını bulmaktadır.

Sallustius, **Bellum Iugurthinum**'da soylu kesime saldırmak için Gaius Marius karakterini de araç olarak kullanarak, yaptığı betimlemelerle onu tepeden tırnağa soylulardan nefret edip küçük gören bir konuma yerleştirmiştir. Yunanların ilgilendiği güzel söz söyleme sanatı yerine askerlik sanatını öğrenen Marius, Sallustius'un gözünde klasik faydacı Romalı prototipine iyi bir örnek teşkil etmektedir. Soyluların kibrine ilk kez Iugurtha savaşı esnasında karşı çıkıldığı için **Bellum Iugurthinum**'u kaleme aldığını açıklayan Sallustius, neredeyse mükemmel bir insan olarak betimlediği Marius karakteriyle soyluların karşısına onlardan nefret eden bir **homo novus** yerleştirmiştir. Lucius Cornelius Sulla ise soylu bir aileye sahip ve Marius'un aksine son derece eğitilmiş bir kişi olarak onun yanında **quaestor** olarak görev almaktadır. Sallustius'un her ne kadar Sulla ve onun Iugurtha savaşından sonraki eylemlerinden haz etmese de onun karakter analizine elinden geldiği ölçüde objektif bir şekilde eğilmeye çalıştığı aşikârdır. Yazar, daha öncesinde

Caesar ve Cato betimlemelerinde olduğu gibi Marius ve Sulla betimlemesinde de birbirlerine zıt karakter yapısında olan iki büyük Romalı devlet adamını erdemlerinin yücelikleri bakımından bir tutmaktadır. Sallustius'un **Bellum Catilinae** ve **Bellum Iugurthinum**'daki dramatik yapıyı oluşturmak adına bilhassa Romalı karakterler arasında bir çatışma yarattığı oldukça açıktır. **Bellum Iugurthinum**'un birçok yerinde eleştiriye tabi tuttuğu soylu kesimden bir karakter olan İÖ 109 yılı konsülü Metellus'un karakter analizini incelediğimiz kısımdan da anlaşılacağı üzere, Sallustius tekrardan sahip oldukları erdem bakımından yüce fakat birbirlerine ters iki karakter arasında bir zıtlık yaratarak eserindeki çatışma unsurunu yaratmayı başarmıştır. Metellus her ne kadar erdem (**virtus**), şan (**gloria**) ve çok sayıda iyi niteliğe sahip birisi olsa da, kibirli (**superbia**) ve insanları hakir gören bir karakterde (**contemptor animus**) olduğu için **homo novus** olan Marius'un konsül adaylığını kendisine açıklamasını küçük görmüştür. Kibrin ve soylu olmayan birisini küçük görmesi yüzünden yaşadığı yıkım **Bellum Iugurthinum**'daki diğer karakter betimlemeleri başlığı altında Metellus'un karakter betimlemesi incelenirken gösterilmek istenen noktalardan bir tanesi olmuştur. Tarihçi, Metellus'u kusursuz bir insan (**vir egregius**) olarak betimlese de kendisinin yerine Marius'un konsül seçilmesi ve görev yeri olan Numidia'nın da ona verilmesi üzerine hüsrana uğrayan ve gözyaşlarını tutamayan bir Metellus portresi ortaya koyarak kibir duygusunun insan için ne denli zararlı olduğunu ortaya koymuştur.

Tezin beşinci ve son bölümünde **Bellum Iugurthinum**'daki söylevleri ele alarak Sallustius'un eserdeki karakterlerin çeşitli duygu ve düşüncelerini aktarmak için söylevleri bir araç olarak kullandığı gösterilmek istenmiştir. Öfke, kin, çaresizlik ve nefret gibi birçok duygunun söylevler aracılığıyla daha belirgin bir şekilde su yüzüne çıktığı, söylevi veren kişilerin düşünceleri ile yapmayı planladıkları eylemlerin Sallustius'un edebi yeteneği sayesinde okuyucu için daha anlaşılır hale geldiği de göstermek istediğimiz başka bir noktaydı. Çaresizlik söylevi olarak adlandırmayı uygun gördüğümüz Adherbal'ın söyleviyle, Sallustius'un ailesiz ve yurtsuz kalan bir prensin kederi ve çaresizliğini en iyi şekilde okuyucuya yansıtmak adına söylev kullanmayı tercih ettiğı, onun acısını daha iyi yansıtmak adına da söz sanatlarından yardım aldığı oldukça açıktır. Sallustius, yaşanan olayları dolaylı

aktarmaktansa söylev kullanmayı tercih ederek okuyucusunu, anlattığı tarihi olayın içerisine çekerek empati yapmasını sağlamaktadır; söylevler sayesinde okuyucu kendisini hatip ile özdeşleştirerek onun içinde bulunduğu duygusal durumu tam anlamıyla hissetme şansına erişmektedir.

Sallustius'un **Bellum Iugurthinum**'u soyluların kibrine ilk kez Iugurtha savaşı esnasında karşı çıkıldığı için kaleme aldığı göz önünde bulundurulduğu zaman, bölümde art arda incelediğimiz Gaius Memmius ve Gaius Marius'un söylevlerinin **Bellum Iugurthinum**'un en önemli iki yapıtaşı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu söylevler soyluları doğrudan hedef alan ve çok ağır bir biçimde eleştiren söylevler olmakla birlikte, tarihçinin soylu kesime bakış açısına dair önemli ipuçları da vermektedir. İÖ 111 yılının **tribunus plebis**'i olan ve hitabet yeteneği Sallustius tarafından övülen Memmius'un söylevi incelenirken tezin üçüncü bölümünde incelemiş olduğumuz Cato'nun söyleviyle olan benzerlikler ortaya konularak, onun tıpkı Cato gibi dinleyicisini kışkırtmak ve harekete geçirmek için onları ağır bir biçimde eleştirdiği fikrine varılmıştır. Söz konusu söylev ile yazarın diğer eseri **Bellum Catilinae**'daki Catilina'nın ilk söylevi arasında da bazı kelimelerin aynı olmasından ve her iki söylevin de Roma'nın soylu olan azınlık kesimine saldırısını içeriyor oluşundan yola çıkılarak benzer noktalar barındırdığı gösterilmiştir. Catilina ve Memmius'un söylevlerinde soylu azınlığın kibrinin elinde oyuncak olmuş Roma halk kesiminin aynı kelimelerin¹ kullanılarak gösterilmesi, Sallustius'un her iki kesim arasındaki günden güne büyüyen uçurumu ve çatışmayı vurgulamak istemesiyle yakından alakalıdır. Memmius'un iktidar sahibi soylu kesimi **sceleratissumi**, **nocentissumi** ve **superbissumi** gibi sıfatların **superlativus** haliyle nitelenmesi ise Sallustius'un soylu kesimin içerisinde bulunduğu ahlaki çöküntüye bir kez daha dikkat çekmek istemesi sebebiyledir.

Gaius Marius'un asker toplamak, halka cesaret vermek ve soylu kesime saldırmak amacıyla verdiği söylev incelenirken, Sallustius'un soylu kesimi ağır bir biçimde eleştirmek için Marius'un söylevini bir araç olarak kullandığı ve onun ağzından eserde yerden yere vurduğu soyluların kibrini hedef aldığı sonucuna

¹ **Ludibrium** ve **superbia**. Krş. Sal. Cat. 20.9-10. ve Sal. Jug. 31.2-4.

varılmıştır. Sallustius, Roma'nın soylu olan yönetici kesiminin soyluluklarının dışında başka hiçbir vasfa sahip olmadıklarını göstermek adına Marius'un **homo novus** oluşunu ve buna rağmen onlardan üstün olduğu düşüncesini onun söylevi sayesinde ortaya koymuştur. Marius'un soylu olmayışını, Romalı yönetici kesimin sahip olduğu kibir duygusuyla karşı karşıya getirmek isteyen Sallustius, soyluluğun insanın isteyerek elde ettiği bir değer olmadığını, kişiyi değerli ve seçkin kılan şeyin erdem (**virtus**) ve yaptığı işler olduğunu vurgulamaktadır. Sallustius söylevinde Marius'u, Yunan edebiyatını bilmeyip küçük gören, hitabete önem vermeyen, birçok incelikten yoksun olarak betimlerken soylu kesimin sahip olduğu niteliklerin devlet yararı adına faydasız olduğunu vurgulamak niyetindedir. Onun gözünde Marius'un sahip olmakla övündüğü düşmanı vurmak, nöbet tutmak, kötü şöhret dışında hiçbir şeyden korkmamak, yokluğa ve zahmete katlanmak gibi nitelikler halk ve devlet adına daha yararlıdır. Ona göre Marius'un yaptıkları, başarıları, askerlik bilgisi ve cesareti, soyluların içi boş sözlerinden ya da kibirli bir biçimde soyluluklarına yaptıkları vurgudan daha değerlidir. Sallustius, Marius'un sahip olduğu dürüstlük (**probitas**), masumiyet (**innocentia**), çalışkanlık (**industria**) ölçülülük (**modestia**) ile, soyluların sahip olduğu kibir (**superbia**), tembellik (**ignavia**), kusur (**probrum**), müsriflik (**luxuria**) gibi zıt kavramları kullanıp, soylular ve Marius arasında bir karşıtlık yaratarak bir tarafı överken diğer tarafı yermeyi hedeflemiştir. Marius'u ideal bir Romalı olarak betimlerken, Roma'nın yönetici olan soylu kesimini kibire boğulmuş, kusurlarını soylu oluşlarıyla örtmeye çabalayan bir azınlık olarak göstermiştir.

Sonuç olarak bakıldığı zaman, Sallustius'un eserlerini üretirken karakter betimlemelerine ve söylevlere yönelişini, onun eserlerinde insan faktörünün birincil önem taşıdığına bağlamak yanlış olmayacaktır. Bir insanın karakter ve düşüncelerinin adeta bir yansıması olan söylevler ve karakter betimlemeleri o insanı en iyi anlatan, bir başka deyişle tüm yönleriyle ortaya koyan en temel iki unsur olduğu için, Sallustius **Bellum Catilinae** ve **Bellum Iugurthinum**'da karakter betimlemelerini ve söylevleri kusursuz bir biçimde kullanmaya çalışmıştır. Tarihi olayların temelinde insan faktörünün olduğu göz önünde bulundurulduğu zaman, Sallustius'un tarih anlayışının insan temelli olması, insana ait olan karakter

özellikleri ve söylevlerin onun **Bellum Catilinae** ve **Bellum Iugurthinum** isimli eserlerinde başrol oynaması şaşırtıcı olmayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Antikçağ Kaynakları

- Cicero, M. T.: **In Catilinam 1-4, Pro Murena, Pro Sulla, Pro Flacco**, Trans. C. Macdonald, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1976.
- Cicero, M. T.: **Letters to Friends, Volume I: Letters 1-113**, Edit. And Trans. D. R. Shackleton Bailey, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 2001.
- Cicero, M. T.: **On the Orator: Books 1-2.**, Trans. E. W. Sutton, H. Rackham, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1942 (rep. 1967).
- Cicero, M. T.: **On the Republic, On the Laws**, Trans. Clinton W. Keyes, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1928.
- [Cicero, M. T.]: **Rhetorica ad Herennium**, Trans. Harry Caplan, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1964.
- Dio C.: **Roman History, Volume IV: Books 41-45**, Trans. Earnest Cary, Herbert B. Foster, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1916.
- Gellius, A.: **Attic Nights**, vol. II, Trans. J. C. Rolfe, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1927.

- Justinus, Marcus
Junianus: **Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus**,
Trans. John Selby Watson, London, 1853.
- Livius, T.: **Livy. History of Rome, Volume V: Books 21-22**, Trans.
B. O. Foster. The Loeb Classical Library, Harvard
University Press, London, 1929.
- Paterculus Velleius: **Compendium of Roman History Res Gestae Divi
Augusti**, Trans. Frederick W. Shipley, The Loeb Classical
Library, Harvard University Press, London, 1961.
- Plutarkhos: **Plutarch's Lives**, vol. VII, Trans. Bernadotte Perrin, The
Loeb Classical Library, Harvard University Press, London,
(rep. 1967).
- Plutarkhos: **Plutarch's Lives**, vol. VIII, Trans. Bernadotte Perrin, The
Loeb Classical Library, Harvard University Press, London,
1919.
- Quintilianus: **The Institutio Oratoria of Quintilian**, vol. II, Trans. H. E.
Butler, The Loeb Classical Library, Harvard University
Press, London, 1921.
- Quintilianus: **The Institutio Oratoria of Quintilian**, vol. III, Trans. H.
E. Butler, The Loeb Classical Library, Harvard University
Press, London, 1922.
- Sallustius: **Fragments of the Histories. Letters to Caesar**, Ed. and
Trans. John T. Ramsey, The Loeb Classical Library,
Harvard University Press, London, 2015.

- Sallustius: **Sallust**, Trans. J. C. Rolfe, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1920.
- Tacitus: **Annals: Books 4-6, 11-12**, Trans. John Jackson, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1937.
- Tacitus: **Histories: Books 4-5. Annals: Books 1-3**, Trans. Clifford H. Moore, John Jackson, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1962.
- Terentius: **Terence, Phormio, The Mother-In-Law, The Brothers**, Trans. John Sargeant, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1920.
- Thukydides: **History of the Peloponnesian War, Books 1-2**, vol. I, Trans. Charles Forster Smith, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1956.

2. Modern Kaynaklar

- Adler, Eric: **Valorizing the Barbarians: Enemy Speeches in Roman Historiography**, Austin, University of Texas Press, 2011.
- Adler, Eric: “Who’s Anti Roman? Sallust and Pompeius Trogus on Mithridates”, **The Classical Journal**, Vol. 101, No. 4 (Apr. – May, 2006), s. 383-407.

- Albrech, Michael,
Von: **A History of Roman Literature From Livius Andronicus to Boethius**, Trans. Frances and Kevin Newman, Volume One, E.J. Brill, Leiden- New York-Köln, 1997.
- Albrech, Michael,
Von: **A History of Roman Literature From Livius Andronicus to Boethius**, Trans. Ruth R. Caston, Francis R. Schwartz, Volume Two, E.J. Brill, Leiden- New York-Köln, 1997.
- Allen, Walter Jr: "Sallust's Political Career", **Studies in Philology**, Vol. 51. No. 1 (Jan., 1954), s. 1-14.
- Anthon, Carolus: **C. Crispi Sallustii De Catilinae Conjuratone Belloque Jugurthino Historiae**, Novi Eboraci: Sumtibus G. Et C. Et H. Carvill, 1831.
- Batstone, William W.: "Quantum Ingenio Possum: On Sallust's Use of Ingenium in Bellum Catilinae 53.6", **The Classical Journal**, Vol. 83, No. 4 (Apr. – May, 1988), s. 301-306.
- Boyd, Barbara
Weiden: "Virtus Effeminata and Sallust's Sempronia", **Transactions of the American Philological Association (1974-)**, Vol. 117 (1987), s. 183-201.
- Briscoe, John: "Review: Coelius Antipater", **The Classical Review**, New Series, Vol. 30, No. 2 (1980), s. 208-210.

- Bullions, Peter: **Sallust's History of the Conspiracy of Catiline, and Jugurthine War**, New York, Pratt, Woodford, and Company, 1852.
- Cape, Rohert W. Jr: "Persuasive history: Roman rhetoric and historiography", **Roman Eloquence Rhetoric in Society and Literature**, ed. William J. Dominik, Routledge, London and New York, 1997.
- Chlup, James T.: "Sallust's Melian Dialogue: Sulla and Bocchus in the Bellum Iugurthinum", **Dialogues d'histoire ancienne**, Vol. 8, no. Special Issue 8, 2013, s. 191-207.
- Claassen, Jo-Marie: "Sallust's Jugurtha: Rebel or Freedom Fighter? On Crossing Crocodile-Infested Waters", **The Classical World**, Vol. 86, No. 4 (Mar. – Apr., 1993), s. 273-297.
- Demiriş, Bedia: **Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı**, İstanbul, Ege Yayınları, 2006.
- Demiriş, Bedia: **Roma'nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1998.
- Dué, Casey: "Tragic History and Barbarian Speech in Sallust's 'Jugurtha' ", **Harvard Studies in Classical Philology**, Vol. 100 (2000), s. 311-325.
- Duff, J. Wight: **A Literary History of Rome From the Origins to the Close of the Golden Age**, Ed. A. M. Duff, Ernest Benn Limited, London, 1960.

- Dürüşken, Çiğdem: **Antikçağ'da Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica Roma'da Rhetorica Eğitimi**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995.
- Dürüşken, Çiğdem: "Rhetorica Ad Herennium'da Sözcük ve Anlam Sanatları", **Lucerna: Klasik Filoloji Araştırmaları**, 1996, s. 12-30.
- Earl, D. C.: "The Early Career of Sallust", **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, Bd. 15, H. 3 (Aug., 1966), s. 302-311.
- Earl, D. C.: **The Political Thought of Sallust**, Cambridge, Cambridge University Press, 1961.
- Foss, Theodore F.: "Roman Ideas in the Late Republic about Animals: Pervasive Cruelty as Indicated and Propagated in the Bellum Catilinae of Sallust and Interrelating Narrative. II", **Quaderni Urbinati di Cultura Classica**, Nuova serie 103, N.1 (Vol. 132 Della Serie Continua), 2013, s. 139-172.
- Genovese, E. N.: "Cicero and Sallust: Catiline's 'Ruina' ", **The Classical World**, Vol. 68, No. 3 (Nov., 1974), s. 171-177.
- Gowing, A. M.: "From the annalists to the Annales: Latin historiography before Tacitus", **The Cambridge Companion to Tacitus**, Ed. A. J. Woodman, New York, Cambridge University Press, 2009.
- Gruen, Erich S.: **The Last Generation of the Roman Republic**, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1995.

- Kapust, Daniel J.: **Republicanism, Rhetoric, and Roman Political Thought Sallust, Livy, and Tacitus**, Cambridge, Cambridge University Press, 2011.
- Katz, B. R.: “‘Dolor’, ‘Invidia’ and ‘Misericordia’ in Sallust”, **Acta Classica**, Vol. 24 (1981), s. 71-85.
- Kirchner, Roderich: “Elocutio: Latin Prose Style”, **A Companion to Roman Rhetoric**, ed. William Dominik, Jon Hall, Malden-Oxford-Victoria, Blackwell Publishing, 2007.
- Knoepfle, Rudolph J.: “The use of the Historical Infinitive in Sallust”, Loyola University Chicago, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 1942.
- Krebs, Christopher B.: “Catiline’s Ravaged Mind: ‘Vastus Animus’ (Sall. ‘BC’ 5.5)”, **The Classical Quarterly**, New Series, Vol. 58, No. 2 (Dec., 2008), s. 682-686.
- Lintott, Andrew: “Political History, 146-95 B.C.”, **The Cambridge Ancient History Second Edition, Volume IX; The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B. C.**, Ed. J. A. Crook, Andrew Lintott, Elizabeth Rawson, Cambridge, Cambridge University Press, 1992.
- Mcdonnell, Myles: **Roman Manliness: Virtus and the Roman Republic**, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.
- Mulgan, R. G.: “Was Caesar an Epicurean? (Sallust, BC 51.20)”, **The Classical World**, Vol. 72, No. 6 (Mar., 1979), s. 337-339.

- Nelson, Haviland: "Cato the Younger as a Stoic Orator", **The Classical Weekly**, Vol. 44, No. 5 (Dec. 18, 1950), s. 65-69.
- Novokhatko, Anna A.: **The Invectives of Sallust and Cicero**, Sozomena Studies in the Recovery of Ancient Texts, Ed. Alessandro Barchiesi, Robert Fowler, Dirk Obbink, Nigel Wilson, Vol. 6 Berlin, New York, Walter de Gruyter, 2009.
- Nutting, Herbert C.: "Sallust, Bellum Catilinae 52, 31", **The Classical Journal**, Vol. 25, No. 4 (Jan., 1930), s. 303-304.
- Pagán, Victoria E.: **A Sallust Reader Selections from Bellum Catilinae, Bellum Iugurthinum, and Historiae**, Illinois, Bolchazy-Carducci Publishers, 2009.
- Pagán, Victoria E.: **Conspiracy Narratives in Roman History**, Austin, University of Texas Press, 2004.
- Ramsey, J. T.: **Sallust's Bellum Catilinae Second Edition**, New York, Oxford University Press, 2007.
- Skard, Eiliv: "Marius' speech in Sallust, Jug, chap. 85.", **Symbolae Osloenses: Norwegian Journal of Greek and Latin Studies**, 21:1, 1941, s. 98-102.
- Skard, Eiliv: "Sallust, Cat. 20, 2-3", **Symbolae Osloenses: Norwegian Journal of Greek and Latin Studies**, 40:1, 1965, s. 49-52.

- Sklenář, R.: “La république des Signes: Caesar, Cato, and the Language of Sallustian Morality”, **Transactions of the American Philological Association (1974-)**, Vol. 128 (1998), s. 205-220.
- Steele, R. B.: **Chiasmus in Sallust, Caesar, Tacitus and Justinus**, Northfield, Minn., Press of Independent Publishing Co., 1891.
- Syme, R.: Sallust’s Wife”, **The Classical Quarterly**, New Series, Vol. 28, No. 2 (1978), s. 292-295.
- Syme, R.: **Sallust**, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1964.
- Varınlıoğlu, Güngör: “Sallustius ve Yapıtları Üzerine”, **Belleten** Cilt LII, Sa. 206, Ankara, TTK, Nisan 1989, s. 61-152.
- Woodman, A. J.: **Rhetoric in Classical Historiography Four Studies**, Routledge, London and New York, 1988.